

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ



ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ  
УНІВЕРСИТЕТ»



ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЗВО «ПДУ»



НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ХНУ



# **БІБЛІОТЕКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ НАУКИ, ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ**

Збірник наукових праць  
II Всеукраїнської науково-практичної  
онлайн-конференції

16 травня 2024 року



Кам'янець-Подільський  
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»  
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ЗВО «ПДУ»  
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ХНУ



## БІБЛІОТЕКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ НАУКИ, ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ

Збірник наукових праць  
II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції

(16 травня 2024 року)



м. Кам'янець-Подільський

2024

УДК 027.7: (062.552)

Б59

Рекомендовано до друку вченою радою Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»  
(протокол № 5 від 28.06.2024 р.)

#### **РЕЦЕНЗЕНТИ:**

**Філінюк А. Г.**, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка;

**Циганюк М. А.**, кандидат історичних наук, асистент кафедри права, професійної та соціально-гуманітарної освіти Заклад вищої освіти «Подільський державний університет».

#### **РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ**

**Іванишин В. В.** доктор екон. наук, професор, ректор ЗВО «ПДУ»;

**Бялковська О. А.** докторка екон. наук, професор, проректорка з навчальної, науково-інноваційної та міжнародної діяльності;

**Айвазян О. Б.**, кандидатка іст. наук, директорка наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, голова обласного методичного об'єднання бібліотек ЗВО;

**Гораш К. В.** кандидатка пед. наук, ст. наук. спів. директорка наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ»;

**Мацей О. О.**, заступниця директора наукової бібліотеки Хмельницького національного університету;

**Дурицька М. В.**, бібліотекарка сектору комп'ютерного забезпечення та обробки наукових видань ЗВО «ПДУ»;

**Молчанова С. А.**, завідувачка методичного відділу наукової бібліотеки ХНУ.

**Б59 Бібліотеки в сучасному світі науки та культури** [Електронний ресурс]: збірник наукових праць II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, м. Хмельницький – м. Кам'янець-Подільський, 16 травня 2024 р. / за ред. К. В. Гораш, О.Б. Айвазян. — Кам'янець-Подільський, 2024.— 112 с.

У виданні зібрано матеріали доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, в яких висвітлено результати досліджень проблем і перспектив функціонування та розвитку бібліотек України й Європи в сучасних умовах. Зокрема, описано трансформаційні процеси книгозбірень та інтеграцію академічних бібліотек в електронне інформаційне середовище України і світу; розкрито можливості використання електронних ресурсів у роботі університетських бібліотек і розширення взаємодії між бібліотеками різних відомств; охарактеризовано подальший розвиток цифрової грамотності користувачів; формування основ академічної доброчесності здобувачів вищої освіти тощо. Видання адресоване бібліотечним фахівцям, історикам, краєзнавцям, студентам, усім тим, хто цікавиться бібліотечною справою.

Матеріали подано в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання назв документів, власних імен тощо – відповідальність несуть автори публікацій.

**УДК 027.7: (062.552)**

© Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», 2024

© Хмельницький національний університет, 2024

## З М І С Т

<b>РЕЗОЛЮЦІЯ</b> Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «Бібліотека в сучасному світі науки та культури».....	4
<b>Айвазян Олена</b> Освітній потенціал бібліотек закладів вищої освіти Хмельниччини під час російсько-української війни (другий рік протистояння).....	6
<b>Баланюк Тетяна</b> Історія створення та трансформації вебсайту наукової бібліотеки Хмельницького національного університету: перше десятиріччя.....	11
<b>Бичко Оксана, Кандул Анжела, Нагорна Наталія</b> Ресурси та сервіси бібліотеки для підтримки наукової діяльності університету: інтеграційні процеси.....	20
<b>Букорос Тетяна, Крехова Людмила, Чепілко Олександра</b> Молодьорієнтований вектор соціокультурної діяльності НТБ КНУТД.....	27
<b>Гораши Катерина</b> Сучасні тенденції розвитку університетських бібліотек в Європі.....	33
<b>Грудецька Тетяна</b> Методична робота публічних бібліотек Хмельниччини: виклики та можливості в умовах децентралізації, пандемії та воєнного часу.....	43
<b>Дитинник Людмила</b> Національно-патріотичне виховання студентської молоді: вимоги сучасності.....	53
<b>Дурицька Майя</b> Науково-дослідна робота в Науковій бібліотеці Закладу вищої освіти «Подільський державний університет».....	58
<b>Климчук Людмила, Резнічук Людмила</b> Вплив війни на читацькі інтереси.....	64
<b>Мацей Оксана, Молчанова Світлана</b> Роль професійної освіти та самоосвіти в адаптації сучасного бібліотекаря до викликів цифрової епохи.....	74
<b>Павлова Галина, Бондаренко Лідія, Палей Тетяна</b> Краєзнавчі інформаційні проекти як один із напрямків діяльності НТБ НТУ «ХПІ» щодо створення позитивного іміджу університету та інженерної освіти.....	83
<b>Поліщук Ніна</b> Репозитарій як сучасна інформаційна платформа наукової та освітньої діяльності закладу вищої освіти.....	92
<b>Посітко Людмила</b> Система вибіркового розповсюдження інформації: теорія та досвід наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ».....	95
<b>Рудик Валентина</b> Виставкова діяльність як форма культурологічної роботи бібліотеки ЗВО.....	99
<b>Циганок Ольга</b> Патріотичне виховання студентської молоді – пріоритетний напрямок діяльності Наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ» в період повномасштабної війни.....	102
<b>Юрачковська Наталія</b> Організація бібліотечного фонду: сучасні тенденції комплектування.....	105

## РЕЗОЛЮЦІЯ

### II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції «БІБЛІОТЕКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ НАУКИ, ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ» (16 травня 2024 р.)

**Організатори конференції:** Наукова бібліотека закладу вищої освіти «Подільський державний університет» та Наукова бібліотека Хмельницького національного університету

У роботі конференції прийняли участь бібліотечні працівники наукових і науково-технічних бібліотек закладів вищої освіти Києва, Харкова, Хмельницького, Кам'янець-Подільського, Хотина, Нової Ушиці, Шепетівки, Кіцмані, Бучача.

**Мета науково-практичної конференції** – пошук вирішення проблем, пов'язаних з функціонуванням бібліотек в умовах повномасштабної російської агресії, впровадження новітніх рішень в бібліотечну практику, професійна, благодійна та волонтерська діяльність, спрямовані на патріотичне виховання молоді, допомогу ЗСУ, сприяння перемозі України.

За результатами представлених доповідей та обговорення дискусійних питань учасниками науково-практичної конференції розроблено наступні рішення і пропозиції:

1. Розвивати спільну наукову та освітню діяльність між бібліотеками закладів вищої освіти, зокрема сприяти розвитку і впровадженню різних форм співпраці, націлених на вдосконалення інформаційного забезпечення освітнього середовища.

2. Розширити взаємодію наукових бібліотек з обміну досвідом розроблення та впровадження інноваційних технологій, в тому числі інформаційних, що дасть змогу підвищити рівень результатів наукових досліджень вчених на новий рівень.

3. Звернути особливу увагу на соціокультурну діяльність бібліотек закладів вищої освіти, що спрямована на виховання у здобувачів вищої освіти загальнолюдських цінностей і патріотизму, зокрема активізувати участь бібліотечних працівників спільно із здобувачами вищої освіти у волонтерській та благодійній діяльності на допомогу ЗСУ;

4. Продовжити дослідження проблем розвитку бібліотечної справи в Україні та регіонах, історії академічних бібліотек і досвіду діяльності кращих її представників з метою популяризації та покращення іміджу книгозбірень, а також поширення інформації про бібліотеки в енциклопедичних виданнях і базах даних, зокрема у Вікіпедії тощо.

5. У планах роботи бібліотечних об'єднань і програмах досліджень, що здійснюються бібліотечними працівниками, визначити пріоритетним напрям інформаційного забезпечення та оптимізації обслуговування користувачів в умовах змішаної системи навчання в закладах вищої освіти України.

6. Продовжити обмін досвідом з метою забезпечення можливостей вирішення сучасних проблем розвитку бібліотечної справи та об'єднання зусиль бібліотечних фахівців різних відомств, ближнього і дальнього зарубіжжя під егідою ВГО Українська бібліотечна асоціація та його обласного осередку, секції університетських бібліотек.

7. Продовжити ретроспективний збір повнотекстових версій видань бібліотек ЗВО Хмельниччини з метою створення на їх основі повнотекстової електронної бази даних.

8. Розробити пропозиції щодо забезпечення участі бібліотек закладів вищої освіти в грантових проєктах з метою розвитку бібліотечної справи та модернізації матеріально-технічної бази книгозбірень.

9. Продовжити впроваджувати та розвивати інклюзію в бібліотеках закладів вищої освіти для адаптації людей з особливими потребами в соціумі та надання їм можливостей реалізувати свій творчий потенціал.

10. Впроваджувати інноваційні методи обслуговування користувачів бібліотек і створювати умови для забезпечення розвивального освітнього середовища: збереження та збільшення фондів університетських бібліотек; застосування різних засобів інформаційного забезпечення освітнього процесу та самоосвіти (надання доступу до інформаційних ресурсів, зокрема для користувачів з особливими потребами).

**Організаційний комітет**

**Олена Айвазян,**  
директорка наукової бібліотеки  
Хмельницького національного університету,  
м. Хмельницький

## ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (ДРУГИЙ РІК ПРОТИСТОЯННЯ)

*У статті проаналізовано динаміку основних статистичних показників роботи бібліотек закладів вищої освіти Хмельниччини під час російсько-української війни. Особливу увагу приділено інноваційній, науковій та грантовій діяльності бібліотек об'єднання.*

**Ключові слова:** бібліотеки ЗВО, Хмельницька область, російсько-українська війна, ресурсна база бібліотек, електронні ресурси, обслуговування користувачів, інновації, гранти, російськомовні видання.

*The article analyzes the dynamics of the main statistical indicators of the work of libraries of higher education institutions of Khmelnytskyi region during the Russian-Ukrainian war. Special attention is paid to the innovative, scientific and grant-making activities of the association's libraries.*

**Keywords:** ZVO libraries, Khmelnytskyi region, Russian-Ukrainian war, resource base of libraries, electronic resources, user service, innovations, grants, Russian-language publications.

Під час повномасштабної російської агресії сотні тисяч українців захищають на фронті нашу країну, щоб наступні покоління народжувалися, жили, навчалися. Свій внесок для перемоги України над ворогом роблять і заклади вищої освіти, зокрема бібліотечні працівники ЗВО Хмельниччини. До прикладу, бібліотекарі наукової бібліотеки Хмельницького національного університету (далі НБ ХНУ) разом з іншими учасниками освітнього процесу впродовж року брали участь у низці благодійних акцій «Допомога освітянам Херсонщини», «Херсон SOS», «Зігрій захисника», «Великодні подарунки захисникам», у благодійних аукціонах і ярмарках на підтримку сил оборони України, долучалися до збору коштів з метою придбання для військових об'єднань автомобілів, шин, тепловізорів, рацій, дронів та комплектуючих до них тощо. Постійною допомогою є плетіння маскувальних сіток у вестибюлі бібліотеки та донорство [2, с.66-67].

Разом із цим університетські бібліотеки продовжують інформаційно забезпечувати освітній процес. Задля доступності усіх учасників освітнього процесу до навчальної літератури поза межами бібліотек тривають трансформаційні процеси з переведення інформаційного поля книгозбірень на електронні джерела та зменшення кількості традиційних паперових ресурсів, зокрема і в обслуговуванні користувачів.

До переходу на дистанційну освіту значною мірою підштовхнули світова пандемія та російсько-українська війна, які пришвидшили застосування електронних підручників у навчальному процесі. До того ж бібліотеки, створюючи електронні ресурси, надаючи більшість сервісів у віддаленому режимі (зокрема, таких популярних, як систематизація творів друку, перевірка на плагіат, віртуальна довідка та ін.), сприяли зменшенню як традиційної відвідуваності бібліотек, так і видачі паперових документів. Згідно зі звітами про роботу бібліотек ЗВО Хмельницької області у 2023 році бібліотеками об'єднання було обслужено 17,3 тис. користувачів – майже удвічі менше, як порівняти з 2012 р. (32,5 тис). Крім того, наявність електронних підручників та зміни у нормах книгозабезпеченості, обмежені фінансові можливості та зменшення попиту на традиційну книгу призвели до скорочення надходжень паперових документів по бібліотеках об'єднання з 29,7 у 2012 році до 12,9 у 2023 р. [4, с. 3, 4; 6].

Зрозуміло, що бібліотеки роблять все можливе для залучення студентської молоді до читання і навчальної, і фахової, і художньої літератури, проводячи масову інформаційну і соціокультурну роботу, але світові тенденції показують, що використання традиційних паперових підручників та інших навчальних матеріалів зменшуватиметься і надалі, адже вже сьогодні уся шкільна навчальна література на рік вміщується в одному гаджеті.

Університетські книгозбірні наразі більше уваги приділяють розвитку роботи з науковцями, а саме: збільшують кількість власних наукових ресурсів та популяризують їх у науковому середовищі через інституційні репозитарії, віртуальні виставки та презентації, бібліографічні та біобібліографічні покажчики, краєзнавчі БД та іншу інформацію, представлену на сайтах бібліотек. Вагомим доповненням до ресурсної бази бібліотек ЗВО є матеріали, розміщені на наукометричних платформах Web of Science і Scopus та інших наукових ресурсах, доступ до яких надається університетам МОН України через ДНТБ.

Багато уваги бібліотеки приділяють роботі з фондами та електронними ресурсами. Аналіз основних статистичних показників діяльності бібліотек ЗВО Хмельницької області за 2023 рік показав, що в умовах другого року воєнного стану в країні традиційна ресурсна база зменшилась на 2,2 % і нараховує майже 2,5 млн. документів. Серед основних причин – зменшення нових надходжень і вилучення застарілої та російськомовної літератури. До прикладу, впродовж року до бібліотек об'єднання надійшло 12,9 тисяч документів, а вибуло 76,5 тисяч примірників [4, с. 3,4].

Поступово збільшується фонд електронних документів, але не у всіх бібліотеках об'єднання. Є бібліотеки, які досі не вирішили питання з програмним забезпеченням і створенням власного сайту, що значно обмежує їхні можливості в роботі з електронними ресурсами. До того ж виникла

необхідність списання застарілих електронних документів, зокрема й російськомовних, що значно уповільнює зростання кількості власних електронних ресурсів.

Продовжує збільшуватися в бібліотеках ЗВО Хмельниччини і відсоток літератури державною мовою. Сьогодні він перевищує 52 %. Але в бібліотеках з великими фондами він все ще менший за половину фонду. Основна причина такого стану – тотальна русифікація освітнього процесу в радянський період. Проведений в НБ ХНУ аналіз динаміки складу фонду за 1991-2021 рр. показав, що 1991 року фонд україномовної літератури в бібліотеці з понад 600-тисячним фондом нараховував менше 4 % документів [1,с.6; 4,с.1]. Однак видача україномовної літератури по об'єднанню становить 86 %, що говорить про те, що наші користувачі російськомовною навчальною літературою не користуються і вона підлягає подальшому вилученню з фондів [4, с.4].

У свою чергу, робота з вилучення російськомовних видань поставила питання про редагування корпоративних БД, особливо Зведеного корпоративного каталогу бібліотек Хмельницької області, який активно використовується читачами і працівниками публічних книгозбірень, на предмет вилучення з каталогу інформації про списані видання. Працівниками НБ ХНУ здійснено вагомую роботу з його редагування з метою вилучення російськомовного контенту, насамперед публічних книгозбірень. Водночас розроблено алгоритм дій з виключення відображення вилученої літератури у результатах пошуку через електронний каталог на сайті книгозбірні.

Обслуговування користувачів у бібліотеках об'єднання проводилося у змішаному режимі. Кількість користувачів за єдиною реєстрацією в бібліотеках НМО залишилася на рівні минулого року, а кількість читачів, фактично обслужених на всіх пунктах видачі, навіть збільшилась на 4 %. Кількість відвідувань також зросла, але переважно за рахунок відвідувань вебсайтів бібліотек ХНУ та К-ПНУ. Отже, використання електронних ресурсів в обслуговуванні користувачів має кращі перспективи. Продовжують зростати і показники кількості заходів і їх відвідуваності у бібліотеках. Загалом книгозбірнями об'єднання впродовж 2023 року проведено 428 інформаційних та соціокультурних заходів. Основу видачі документів також становлять електронні ресурси. Невеличке зменшення у порівнянні з минулим роком пов'язане з переведенням репозитарію ХНУ на нову версію та адресу, через що статистика тимчасово обнулилася. Але нова версія репозитарію дозволила науковцям більш ефективно працювати з їх профілями у різних БД.

Незважаючи на складні умови (застарівання технічних засобів через неможливість їх оновлення під час війни, зменшення штатів тощо), бібліотеки продовжують наукову діяльність. Дослідження бібліотек об'єднання спрямовані на оптимізацію ресурсів книгозбірень, розвиток бібліотечного краєзнавства, удосконалення роботи з електронними ресурсами, вивчення історії

бібліотек. Результатом наукової роботи є видання книгозбірень 2023 року, серед яких біобібліографічні покажчики, календар знаменних і пам'ятних дат, покажчик передплачених періодичних видань, наукові праці К-ПНУ ім. І. Огієнка з серії «Бібліотекознавство. Книгознавство», черговий 28-й випуск інформаційного бюлетеня «Бібліотека в освітньому просторі», присвячений питанню автоматизації бібліотечної діяльності на сучасному етапі та ін. Наразі триває накопичення повнотекстових версій видань бібліотек об'єднання на базі методичного центру (НБ ХНУ) з метою створення БД таких видань та їх подальшої популяризації. Водночас не припиняється запровадження новітніх технологій у бібліотечну практику, зокрема, через застосування QR-кодів, використання можливостей штучного інтелекту, створення книжкових виставок з доповненою реальністю, використання накопичувального сканеру штрих-кодів для перевірки фондів тощо.

До прикладу, для найбільш актуальних повнотекстових баз даних та сайту НБ ХНУ згенеровано власні QR-коди. Роздруковані на аркуші А4 назви ресурсів з відповідними QR-кодами розміщені на дошках оголошень, поряд з розкладом занять, в деканатах, на кафедрах, в приміщенні бібліотеки, завдяки чому користувачі можуть швидко отримати повнотекстову і бібліографічну навчальну та наукову інформацію [5, с. 34].

Виставка праць викладачів з доповненою реальністю створена за допомогою програми Magical Picture - мобільного додатку з технологією доповненої реальності (так званого «живого фото»). Користуючись мобільним додатком, читач, наводячи смартфон на обкладинку книжки, бачить відео про книгу у себе на екрані. Окрім того, на виставці були представлені і книги з QR-кодами, через які можна було одразу перейти до їх електронних версій, які розміщені в репозитарії [5, с. 38].

Можливості штучного інтелекту використовуються у багатьох напрямках бібліотечної діяльності, пов'язаних з пошуком інформації, науково-методичною, соціокультурною роботою та ін. Наприклад, ШІ можна попросити написати структуру резюме чи стратегічного плану розвитку відділу бібліотеки, знайти інформацію по темі, тому чат може бути помічником, який прискорює роботу. Але за кінцевий продукт, використання плагіату, правдивість інформації відповідає бібліотекар [5, с. 40].

Наразі фахівці НБ ХНУ працюють над такими проблемами, як запровадження електронного читацького квитка, інтеграція електронної бібліотеки в БД «Електронний університет» та модульне середовище. Ці нововведення дадуть змогу дистанційно реєструвати користувачів, підписувати обхідні, а також полегшити доступ користувачів до електронних ресурсів бібліотеки.

Ще один напрям, який є необхідним компонентом існування і розвитку сучасної книгозбірні – грантова діяльність. Бібліотеки об'єднання впродовж року брали участь у кількох грантових проєктах: «Книжкові гранти для бібліотек України»; «Незламні бібліотеки» - від британських видавництв у межах спільної ініціативи Українського ПЕН, британського благодійного фонду Book Aid International, Англійського ПЕН (English PEN), Міжнародного ПЕН (PEN International) та «Нової Пошти»; «Польська полиця в Україні», Розіграш книжкової полицки від видавництва «Білка» та ін. Але варто зазначити, що перевага у визначенні переможців надавалася публічним книгозбірням та бібліотекам, які постраждали під час війни. Для НБ ХНУ вдалим виявився університетський грантовий проєкт Міжнародна літня школа «University Library and Digital Transformation» в Університеті ім. Адама Міцкевича в м. Познань (Польща). тож бібліотекам ЗВО потрібно об'єднуватися з кафедрами університетів для участі у таких проєктах [4, с. 54-55]

Отже, незважаючи на складнощі, викликані воєним станом, освітній потенціал бібліотек ЗВО Хмельницької області є достатнім для забезпечення освітнього процесу. Щодо перспектив розвитку бібліотек університетів, то вони насамперед пов'язані з розвитком електронного середовища, наповненням власних БД і наданням доступу користувачам до світових наукових ресурсів. Тому без сучасних програмних продуктів та електронної ресурсної бази книгозбірні не матимуть майбутнього.

#### Список використаних джерел

1. Звіт про роботу бібліотеки Хмельницького технологічного інституту за 1991 рік. – Хмельницький, 1992. – 40 с. С.6
2. Звіт про роботу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету за 2023 рік. – Хмельницький, 2024. – 147 с. С.66-67
3. Звіт про роботу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету за 2021 рік. – Хмельницький, 2022. – 97 с. С.5
4. Звіт про роботу Хмельницького обласного методичного об'єднання бібліотек закладів вищої освіти за 2023 рік. – Хмельницький, 2024. – 71 с. С.
5. Мацей О. О. Інформаційні технології у сучасних бібліотеках: нові можливості і перспективи / О. О. Мацей // Бібліотека в освітньому просторі : інформ. бюл. – Хмельницький : ХНУ, 2023. – № 28 : Автоматизація бібліотечної діяльності на сучасному етапі. – С. 33–41.
6. Таблиця основних статистичних показників діяльності бібліотек Хмельницького об'єднання ЗВО за 2012 рік // Показники бібліотечної статистики. - [http://library.khmnu.edu.ua/?page\\_id=1846](http://library.khmnu.edu.ua/?page_id=1846)

*Тетяна Баланюк,  
головна бібліотекарка науково-методичного  
відділу наукової бібліотеки  
Хмельницького національного університету,  
м. Хмельницький*

## **ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ВЕБСАЙТУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ПЕРШЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ**

*У цій статті досліджуються історія створення та перших десяти років функціонування вебсайту наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, розглянуто ключові моменти трансформації цього важливого інформаційного ресурсу, а також розкрито вплив автоматизації на його становлення.*

**Ключові слова:** *Бібліотека, автоматизація, вебсайт, користувачі, дизайн, сервіс.*

*This article examines the history of the creation and the first ten years of the website of the scientific library of Khmelnytskyi National University, considers the key points of the transformation of this important information resource, and also reveals the impact of automation on its formation.*

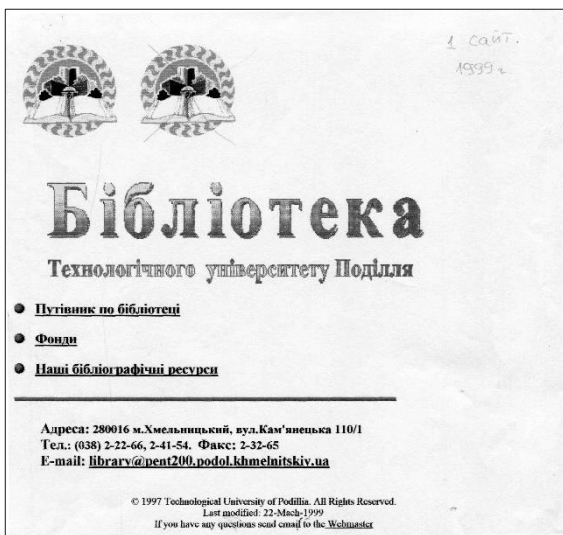
**Keywords:** *Library, automation, website, users, design, service.*

Університетські бібліотеки відіграють важливу роль у забезпеченні доступу академічної спільноти до знань, а створення вебсайту книгозбірні є ключовим чинником у поліпшенні цього доступу. Завдяки наявності власного сайту та за умови його якісного наповнення користувачі мають змогу легко та цілодобово ознайомлюватися з колекціями книг, науковими журналами, дисертаціями та іншими матеріалами, які є основою для навчання та досліджень; користуватися електронним каталогом, що значно пришвидшує пошук потрібних ресурсів; обирати доступні сервіси бібліотеки. Крім того, вебпортал книгозбірні є важливим інструментом у підтримці та розвитку інформаційної грамотності учасників академічного процесу, оскільки надає користувачам доступ до необхідних навчальних ресурсів та платформ, забезпечує можливість отримання консультацій з пошуку та оцінки інформації тощо.

Створенню вебсайту наукової бібліотеки Хмельницького національного університету (далі бібліотека) передував процес впровадження автоматизації. Саме він став основою для переходу до електронного середовища та створив фундамент для подальшої розробки майбутнього сайту. Процес автоматизації бібліотеки розпочався ще на початку 90-х, а саме 1992 року із придбанням першої ЕОМ у відділ комплектування [1]. Протягом наступних років цей процес був ключовим етапом в удосконаленні роботи бібліотеки та істотно вплинув на її функції, можливості та

ефективність; спонукав до придбання та встановлення на робочих місцях як комп'ютерів, так і необхідного додаткового обладнання: ксероксів, принтерів, сканерів; впровадження бібліотечної програми автоматизації технологічних процесів "Бібліотека 2.0"; необхідності появи в штаті бібліотеки кваліфікованого інженера; створення електронного каталогу; розробки пошукового апарату; налагодження автоматизованого друку каталожних карток, книжкових формулярів та інвентарної книги тощо. Таким чином, автоматизація підготувала ґрунт для розвитку цифрових сервісів і стала першим кроком у застосуванні сучасних технологій для полегшення доступу до знань. Створення власного вебсайту бібліотеки було логічним наступним кроком у межах цього технологічного розвитку.

У липні 1998 року в бібліотеці було організовано відділ автоматизації, який очолила Валентина Глухенька, котра розпочала активне запровадження новітніх технологій у практику роботи університетської книгозбірні і, найголовніше, зібрала команду однодумців[5], до складу якої тоді входили інженер-програмістка Ольга Костюк, інженер Петро Бабак та технік ксерокопіювальних робіт О. Піддубна [1]. Працівники новоствореного відділу розпочали роботу з технічного та програмного забезпечення процесів автоматизації, придбання БД та навчання співробітників бібліотеки основам роботи на персональних комп'ютерах (зокрема, у текстовому редакторі Word), пошуку інформації в інтернеті, а згодом і роботі зі спеціалізованими продуктами, такими як система «Бібліотека-2», повнотекстова БД «Законодавство України» тощо. Цього ж року на вебплатформі університету (на той момент Технологічного університету Поділля) було створено сторінку бібліотеки з усього трьома розділами: «Путівник по бібліотеці», «Фонди» та «Наші бібліографічні ресурси».

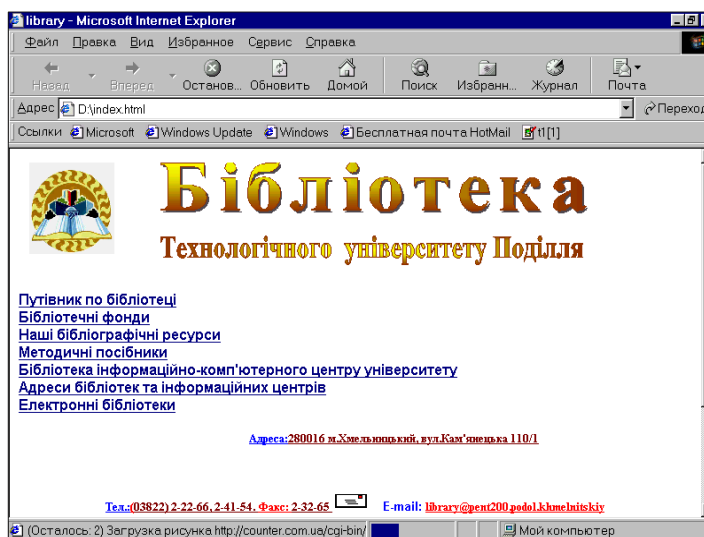


*Сторінка бібліотеки на сайті університету, 1998 р.*

А вже у травні 1999 року книгозбірня розпочала функціонування у віртуальному середовищі шляхом запуску власного вебсайту [2].

Багато праці доклали до його створення інженери-програмістки відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення (ВІТКЗ) Ольга Костюк, а пізніше й Олена Нечипорук, які тільки в бібліотеці опанували навички у веброзробці та вебдизайні, розвинули компетенції в програмуванні та набули досвіду в роботі з базами даних [3]. Значний вклад у розвиток АБІС зробив також тоді ще технік Юрій Костров, який створив локальну бібліотечну мережу, яку розвиває і підтримує до цього часу, відповідає за технічний парк книгозбірні, опікується програмними продуктами, серверами бібліотеки тощо [4]. Важливо підкреслити, що готовність всіх співробітників ВІТКЗ постійно навчатися та вдосконалюватися позитивно впливає на якість і ефективність роботи сайту, покращення задоволення потреб користувачів.

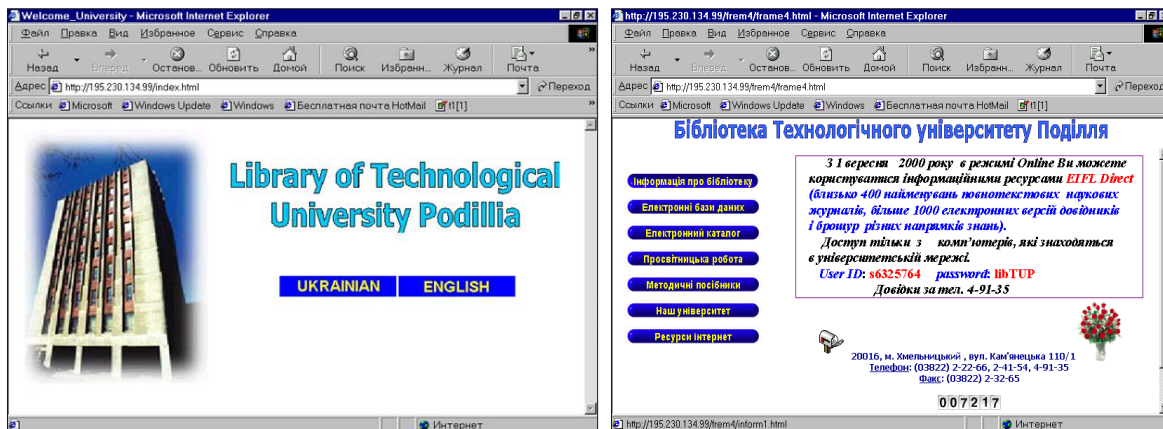
Отож, 1999 року було придбано та встановлено програмне забезпечення «УФД.Бібліотека», бібліотечний сервер та розпочато роботу з його наповнення. Користувачі книгозбірні отримали змогу користуватися електронним каталогом (ЕК). Було створено і розміщено на сервері повнотекстову БД «Методичні посібники» (містить повнотекстові версії методичних посібників у форматі html, які видаються в університеті). На вебсайті бібліотеки, тоді розташованому за лінком <http://195.230.134.99/index.html>, було розміщено такі розділи: «Путівник по бібліотеці», «Бібліотечні фонди», «Бібліографічні ресурси», «Електронний каталог», «Методичні посібники», «Електронні бібліотеки» [5].



*Сайт бібліотеки, 1999 р.*

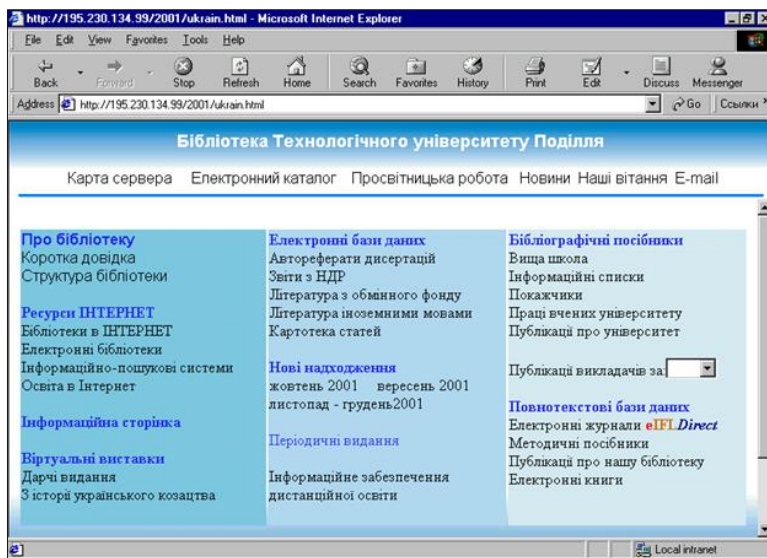
У 2000 році фахівцями ВІТКЗ було проведено низку занять з персоналом з використання комп'ютерної техніки та програмного забезпечення. Розроблені та встановлені на вебсайт нові

пошукові форми для повнотекстової бази даних «Методичні посібники» та бібліографічних БД «Автореферати дисертацій», «Звіти з НДР», «Систематична картотека статей». Створено нові сторінки сайту «Просвітницька робота» та «Ресурси Інтернет» [6].



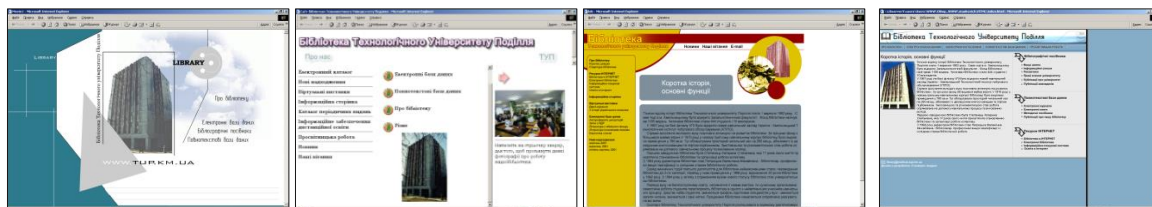
Сайт бібліотеки, 2000 р.

Наступного року відбулася чергова зміна дизайну сайту, продовжувалася систематична робота з його наповнення [7].



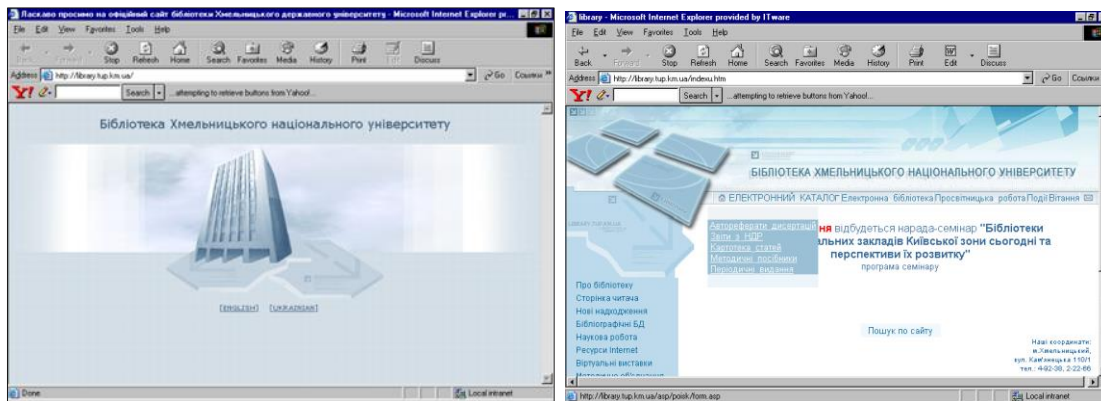
Сайт бібліотеки, 2001 р.

У 2002 році в університеті проводилась олімпіада вебдизайнерів, в якій брали участь студенти вищих навчальних закладів та учні шкіл м. Хмельницького. Одним із завдань олімпіади була розробка дизайну першої сторінки сайту бібліотеки.



## *Проекти вебсайту бібліотеки учасників міського конкурсу програмістів-дизайнерів*

Переможцем у цій частині змагання став студент 2-го курсу факультету інформаційних технологій Чумак Захар, наробки якого були використані у оформленні дизайну головної сторінки сайту бібліотеки 2002-2004 років [2].



*Сайт бібліотеки, 2002 р.*

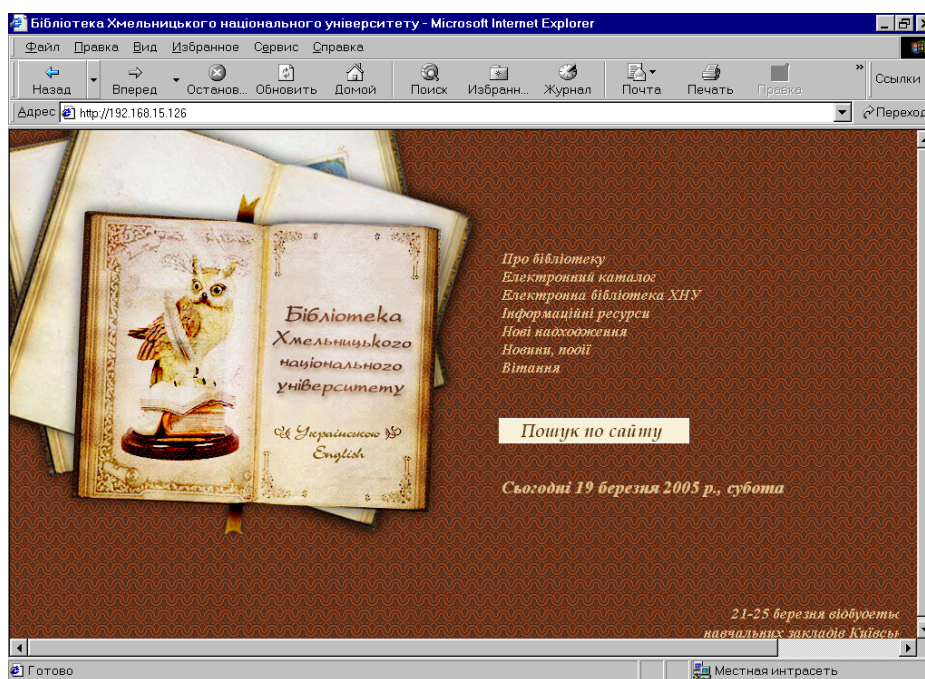
Окрім того, на сайті в розділі «Про бібліотеку» було створено нову сторінку «Обласне методичне об'єднання», на якій розміщено інформацію про бібліотеки методичного об'єднання, регламентуючу документацію та ін. Для проведення моніторингу сайту в листопаді цього ж року встановлено безкоштовну програму для збору даних Webalizer (<http://www.mrunix.net/webalizer>), яка дала змогу проводити збір статистичних даних за різними параметрами: категорія користувачів, трафік сайту, тематика запитів, використання конкретних рубрик тощо. Проведено роботу зі створення електронної бібліотеки (ЕБ) та організації доступу до неї через вебсайт, зокрема користувачі отримали змогу користуватися електронними ресурсами компанії EBSCO, повнотекстовими версіями методичних посібників університету, цифровим форматом журналу «Вісник ТУП», повнотекстовою базою «Художня література». Сектором програмного забезпечення ВІТКЗ було розроблено і впроваджено пошуковий модуль для періодичних видань на основі електронного каталогу. З метою захисту інформації від несанкціонованого доступу та для підвищення швидкості обміну інформацією із зовнішнім інформаційним середовищем відбулося перенесення вебсайту бібліотеки та SQL-серверу на два незалежні комп'ютери з використанням на одному ОС INUX, а на іншому – ОС Windows NT [8].

За 2003 рік фахівцями ВІТКЗ було проведено редакцію текст-декорацій – змінено шрифт на першій сторінці сайту та оформлення табличних даних (фону сторінок). Створено нову сторінку «Сторінка читача» [9].

Цього ж року задля розуміння ефективності використання вебсайту бібліотеки (виявлення його сильних та слабких сторін, оптимізації контенту та функціональності) та вивчення

задоволення потреб користувачів (аби покращити користувацький досвід, збільшити залученість користувачів) було проведене ґрунтовне дослідження «Аналіз відвідування вебсайту бібліотеки Технологічного університету Поділля (за 2002-2003 рр.)». Дослідження показало стрімке збільшення відвідуваності сайту, кількості віртуальних користувачів; наявність цілодобового звернення на сайт (навіть у нічний час); зафіксовано відвідування з інших країн, що одразу актуалізувало питання англійської версії сайту; допомогло визначити найбільш відвідувану сторінку сайту («Електронна бібліотека») та такі сторінки, що не надто затребувані. За результатами було розроблено низку рекомендацій, що стали основою для подальшого вдосконалення сайту книгозбірні та були поступово реалізовані протягом наступних років [10].

У 2004 році в межах корпоративної діяльності бібліотеки на сайті Хмельницької обласної юнацької бібліотеки було встановлено посилання із флеш-заставкою на вебсайт книгозбірні. Розроблено новий дизайн сайту.



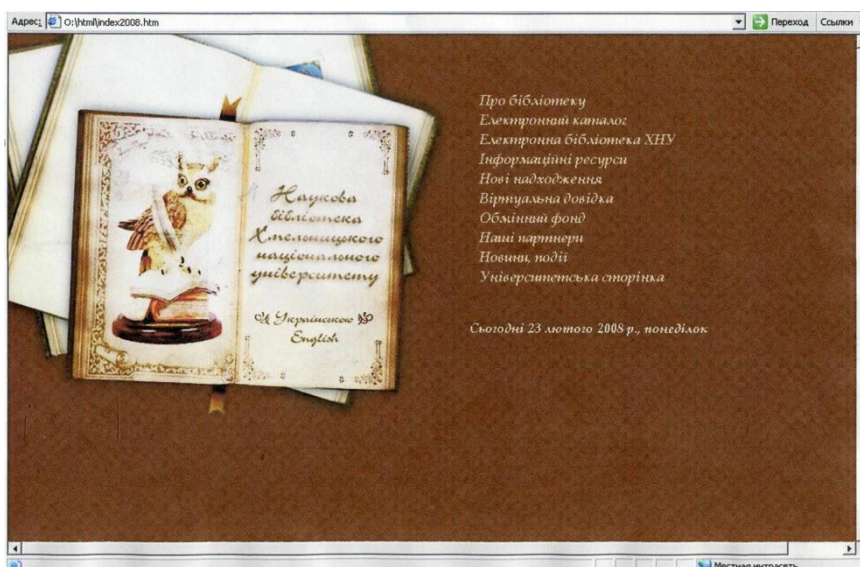
*Сайт бібліотеки, 2004 р.*

Наступного, 2005 року, розроблено програмний продукт «Електронна бібліотека» та співробітниками створеного цього ж року сектору підтримки електронної бібліотеки (СЕБ) розпочато роботу з організації її наповнення електронними документами: журнал «Вісник ХНУ»; книги та методичні посібники, які видаються редакційно-видавничим центром університету; документи, створені співробітниками СЕБ на замовлення користувачів та студентами факультету радіоелектроніки та комп'ютерної інженерії (кафедра КСМ) під час проходження ними практики в межах взаємодії бібліотеки з кафедрами ХНУ; документами, отриманими за обміном

повнотекстовими БД з іншими бібліотеками в межах корпоративної діяльності та відповідно до договорів. Також відбулися зміни дизайну вебсайту та його структури [11].

У 2006 році фахівцями ВІТКЗ було створено та впроваджено програмне забезпечення для надання віртуальної довідки та програмний продукт «Регламентуючі документи науково-методичного відділу» [12].

У 2007 році розроблено та встановлено на сайт кілька модулів, зокрема «Замовте нову книгу» для всіх користувачів бібліотеки, «Книгозабезпеченість навчального процесу» для рубрики «Сторінка викладача»; створено сторінку «Наукові публікації працівників бібліотеки ХНУ», яка містить повнотекстові наукові статті [13].



*Сайт бібліотеки, 2007 р.*

У 2008 році створено та розміщено на вебсайті бібліотеки нову БД «На допомогу науковцям», розроблено та запроваджено програмне забезпечення (модуль) «МБА ХНУ», а також бланк електронного замовлення. Відбулося чергове оновлення дизайну вебсайту. Також задля підтримки роботи сайту було придбано один сервер [14].

Слід зазначити, що за перше десятиліття, з моменту заснування у 1998 році сторінки бібліотеки на сайті університету і по 2008 рік, дизайн сайту бібліотеки зазнавав змін майже щороку. Фахівці ВІТКЗ неодноразово оновлювали його дизайн (візуальний аспект і загальну естетику) та інтерфейс (функціональні та інтерактивні елементи). Щодо процесу наповнення вебсайту варто відмітити командну роботу колективу книгозбірні. Спочатку її виконували лише співробітники ВІТКЗ, проте з часом до управління вмістом сайту почали все більше долучатися відділи, що відповідають за різні аспекти роботи бібліотеки. Таким чином, створювалися нові розділи, сторінки, додавалися інформаційні ресурси, бібліотечні сервіси, що сприяло значному розширенню спектра послуг та інформаційних можливостей вебсайту для користувачів. Також необхідно

зазначити, що з моменту заснування і повсякчас фахівцями ВІТКЗ проводиться робота з адміністрування та редагування сторінок сайту,

Стосовно затребуваності та ефективності роботи вебпорталу книгозбірні певні висновки можна зробити й за результатами проведених у бібліотеці анкетних опитувань користувачів за досліджуваний період. Зокрема, у соціологічному опитуванні «Книжкова виставка – предмет інтер'єру чи ваш надійний помічник», проведеному 2006 року, одне з питань стосувалося думки користувачів про нову, на той час, форму книжкової виставки – віртуальну. Про ефективність віртуальних виставок та необхідність їх створення у подальшому засвідчили отримані результати: майже 15% респондентів оцінили як «оригінальну форму реклами книги»; 18,3% схвально відгукнулися про «наявність додаткової інформації»; 30,3% ефективно використали для тематичного пошуку [15].

За результатами дослідження «Робота з науковою інформацією в бібліотеці університету» за 2007-2008 рр. було зроблено висновок, що обраний пріоритетний напрям роботи бібліотеки – надання відкритого доступу до світових джерел інформації, був вірним і своєчасним, оскільки 79 % респондентів надали перевагу використанню саме інтернет-ресурсів. Серед усіх запропонованих користувачам джерел пошуку інформації найбільш затребуваним став електронний каталог (ЕК) - 81,7%. За результатами опитування були сформовані головні завдання роботи бібліотеки: необхідність створення «Сторінки науковця», інформування користувачів про продукти бібліотеки саме через сайт книгозбірні та інше, реалізація яких відбулася у наступні роки. Крім того, активна реакція з боку бібліотеки на фідбек від користувачів, виявлений через анкетні опитування, дозволила у подальшому розширити свої сервіси до потреб аудиторії, що свідчить про гнучкість та адаптивність роботи книгозбірні відповідно до потреб аудиторії [15].

Отже, протягом перших десяти років тривав багатоаспектний процес розвитку та удосконалення сайту наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, відбулися численні технічні та організаційні зміни. Через стрімкий розвиток технологічного прогресу та задля поліпшення користувацького досвіду дизайн та інтерфейс сайту постійно оновлювалися, що допомогло бібліотеці підтримувати конкурентоспроможність серед інших книгозбірень. Слід відмітити, що злагоджена робота всього колективу та співпраця між різними відділами бібліотеки значною мірою сприяли розширенню функціоналу сайту, робили його більш доступним та цікавим для користувачів. Тож можна дійти висновку, що успішна трансформація вебсайту бібліотеки відбулася завдяки чіткому розумінню фахівцями книгозбірні потреб користувачів та вмінню своєчасно адаптувати до них сайт; компетентній технічній реалізації, зокрема розробці програмного забезпечення та вибору відповідних технологій; постійному пошуку фінансових і

технічних ресурсів, необхідних для впровадження змін та, найважливіше, ефективному управлінню процесом – плануванню, координації та контролю за виконанням завдань.

### Список використаних джерел

1. Глухенька В. О. Історія автоматизації бібліотеки Технологічного університету Поділля / В.О.Глухенька, В.В.Фоміних // Скарбниця знань університету. (До 40-річчя бібліотеки Технологічного університету Поділля). – 2002. – С. 55-63 – Режим доступу: [http://library.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/2002/glu\\_sta.htm](http://library.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/2002/glu_sta.htm). – Назва з екрана.
2. Айвазян О. Б. Веб-сайт бібліотеки як засіб ефективної взаємодії з користувачем / О. Б. Айвазян, Ю. В. Костров // Бібліотека в системі соціалізації особистості та соціального розвитку громад : матеріали обл. наук-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 верес. 2019 р.) / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін., Хмельниц. ОУНБ. – Хмельницький : Стрихар А. М., 2019. – С. 12-17. – Режим доступу: [http://library.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/ayv\\_veb.pdf](http://library.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/ayv_veb.pdf). – Назва з екрана.
3. Петрицька В. М. Web-сайт як інструмент бібліотечно-інформаційного обслуговування НБ ХНУ в умовах запровадження новітніх інформаційних технологій // Сучасні проблеми бібліотечної діяльності у вищих навчальних закладах в контексті переходу до інформаційного суспільства. – 2008. – С. 30-35. – Режим доступу: [http://lib.khmnu.edu.ua/about\\_library/naukova\\_robota/2008/pet\\_web.html](http://lib.khmnu.edu.ua/about_library/naukova_robota/2008/pet_web.html). – Назва з екрана.
4. Айвазян О. Б. Фахівець високого класу : [про зав. відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Ю. В. Кострова] / О. Б. Айвазян // Хмельницька ОУНБ в інформаційному просторі України: історія і сьогодення : зб. доп. і повідомл. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 29 верес. 2021 р. – Житомир: ТОВ “Видавничий дім “Бук-Друк””, 2021. – С. 223-228.
5. Звіт про роботу бібліотеки Технологічного університету Поділля за 1999 рік [Текст]. - Хмельницький, 2000. - 40с.
6. Звіт про роботу бібліотеки Технологічного університету Поділля за 2000 рік [Текст]. - Хмельницький, 2001. - 48с.
7. Звіт про роботу бібліотеки Технологічного університету Поділля за 2001 рік [Текст]. - Хмельницький, 2002. - 40с.
8. Звіт про роботу бібліотеки Технологічного університету Поділля за 2002 рік [Текст]. - Хмельницький, 2003. - 65с
9. Звіт про роботу Хмельницького державного університету за 2003 рік [Текст]. - Хмельницький, 2004. - 58с
10. Наукова робота бібліотеки ХНУ за 2002-2005 роки (аналізи, матеріали обстежень, довідки) [Текст]. - Хмельницький, 2006. - 163с.
11. Звіт про роботу бібліотеки Хмельницького національного університету за 2005 рік [Текст]. - Хмельницький, 2006. - 58с
12. Звіт про роботу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету за 2006 рік [Текст]. - Хмельницький, 2007. - 57с
13. Звіт про роботу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету за 2007 рік [Текст]. - Хмельницький, 2008. - 54с
14. Звіт про роботу наукової бібліотеки Хмельницького національного університету за 2008 рік [Текст]. - Хмельницький, 2009. - 48с
15. Результати соціологічних досліджень, проведених науковою бібліотекою ХНУ у 2006-2017 роках [Текст]. - Хмельницький, 2017. - 101с.

**Оксана Бичко,**  
завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу  
наукової бібліотеки Хмельницького національного університету  
м. Хмельницький,

**Анжела Кандул,**  
головна бібліотекарка  
наукової бібліотеки Хмельницького національного університету  
м. Хмельницький,

**Наталія Нагорна,**  
завідувачка сектору наукової бібліотеки  
Хмельницького національного університету  
м. Хмельницький

## **РЕСУРСИ ТА СЕРВІСИ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ: ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ**

*Статтю присвячено дослідженню процесів інтеграції ресурсів та сервісів бібліотеки для підтримки наукової діяльності університету та забезпечення цілісності інформаційно-освітнього простору. Підкреслено роль книгозбірні у реалізації принципів відкритої науки.*

**Ключові слова:** бібліотека університету, інтеграційні процеси, відкрита наука, ресурси відкритого доступу, інституційний репозитарій.

*The article is dedicated to the study of the integration processes of library resources and services to support the scientific activity of the university and ensure the integrity of the information and educational space. The role of the library in the implementation of the principles of open science is emphasized.*

**Keywords:** university library, integration processes, open science, open access resources, institutional repository.

Бібліотеки університетів відіграють важливу роль у розвитку наукового інформаційного середовища, забезпечуючи доступ до ресурсів та послуг, необхідних для наукових досліджень усіх учасників освітнього процесу. У цьому контексті книгозбірні виступають як центри зберігання та надання інформації, а також як активні учасники інтеграційних процесів вишу. Для забезпечення інформаційних потреб викладачів бібліотеки активно впроваджують нові сервіси та інтегруються з іншими науковими та освітніми платформами.

Метою даної статті є дослідження ресурсів та сервісів, які надають бібліотеки для підтримки наукової діяльності університетів, а також вивчення процесів інтеграції в університетську спільноту.

Сучасне наукове інформаційне середовище закладів вищої освіти характеризується формуванням віртуального простору, доступністю різноманітних джерел та широким спектром комунікаційних технологій. Водночас важливу роль у підтримці наукової діяльності університету відіграють інтеграційні процеси. Вони сприяють розвитку співпраці різних підрозділів, створюють продуктивне середовище для інноваційних підходів у науковій діяльності, стимулюють виникнення нових ідей та проєктів. Постійні зміни та реформи, що відбуваються в системі вищої освіти, відображаються на діяльності університетських книгозбірень. Як правило, стратегія розвитку освітянських бібліотек також зінтегрована зі стратегією вишів та спрямована на реалізацію основних цілей університетів. Сьогодні інтегративна роль бібліотек реалізується у двох напрямках:

- внутрішня інтеграція – участь у формуванні цілісності інформаційно-освітнього простору університету на основі взаємодії його суб'єктів (факультети та кафедри, відділи та підрозділи, внутрішні корпоративні мережі та ресурси);

- зовнішня інтеграція – сприяння об'єднанню наукових та освітніх ресурсів різних установ, забезпечення доступу до зовнішнього інформаційного середовища.

Основні завдання книгозбірень в інтеграційних процесах:

- розвиток власних баз даних та академічних ресурсів;
- забезпечення доступу до світових наукових ресурсів;
- використання інтегрованих інформаційних сервісів;
- сприяння відкритому доступу до наукової інформації та реалізації принципів відкритої науки;
- організація заходів для співпраці між учасниками освітнього процесу.

Отже, одним з ключових аспектів інтеграції є розвиток електронних ресурсів та баз даних. Основним електронним ресурсом будь-якої бібліотеки виступає електронний каталог, він є багатофункціональним за призначенням і створюється з метою оперативного розкриття фондів для інформаційного забезпечення користувачів. Електронний каталог є потужним бібліографічним продуктом, який забезпечує одночасний багатоаспектний пошук та створює основу для виконання різноманітних запитів. Невипадково одним з перших напрямів інтеграції, взаємодії та спільного використання ресурсів бібліотек було створення корпоративних, зведених електронних каталогів, які сприяють покращенню доступу до інформації та оптимізації роботи з ресурсами. Зведені електронні каталоги об'єднують різні джерела інформації, мають розширений пошуковий функціонал, що дозволяє користувачам швидко та зручно знаходити релевантну інформацію. Вони часто інтегруються з іншими ресурсами, такими як електронні бібліотеки, що дозволяє

користувачам легко переходити від одного ресурсу до іншого та підвищує ефективність використання інформації.

За ініціативою наукової бібліотеки ХНУ ще у 2010 році створено Зведений ЕК бібліотек Хмельницької області, який представляє ресурси шести книгозбірень регіону і надає можливість проводити пошук літератури одночасно, що підвищує результативність отримання інформації. Відповідно він допомагає розкрити потенціал інформаційних ресурсів бібліотек Хмельниччини, а також сприяє у виявленні документів необхідних для освітнього процесу та наукової діяльності. Ще одним прикладом об'єднання зусиль бібліотек регіону для популяризації наукових досягнень вчених Хмельниччини є корпоративна краєзнавча БД «Науковці Хмельниччини», яка наразі розкриває життєвий та творчий шлях 152 вчених, які мають звання «доктор наук», «професор».

Сьогодні, у період становлення та активного поширення загальноприйнятих у світі концепцій Відкритої науки (Open Science) та Відкритої освіти (Open Education), локальні продукти бібліотек потребують постійного розвитку, удосконалення інтеграційної складової для забезпечення зв'язку із зовнішніми ресурсами.

Треба зазначити, що інтеграційні процеси тісно пов'язані з принципами відкритого доступу до наукової інформації. Концепція відкритого доступу стала основоположною для появи цілої низки проєктів, що актуалізовані в парадигмі відкритої науки: крім наукових журналів відкритого доступу з'явилися нові типи платформ, які поширюють наукову інформацію. До їх числа входять відкриті архіви, бібліотеки та репозитарії, спеціалізовані соціальні мережі, бази даних і наукометричні сервіси, які поступово формують альтернативну інфраструктуру наукової комунікації [1].

Надзвичайно цінним електронним ресурсом університетських бібліотек є інституційні репозитарії. Вони створюються для накопичення, систематизації та зберігання в електронному вигляді інтелектуальних продуктів університетської спільноти, надання відкритого доступу до них засобами Інтернет-технологій, поширення цих матеріалів у середовищі світового науково-освітнього товариства. Програмна платформа відкритого доступу Dspace, на якій формується електронний архів праць учених університету, дає можливість забезпечити ефективний контроль та отримання обліково-статистичних відомостей про публікаційну активність [2]. Університетські бібліотеки беруть участь у створенні, підтримці та популяризації репозитаріїв, які забезпечують академічні комунікації між дослідниками та формують імідж вишу.

Крім того, серед нових напрямів діяльності книгозбірень у сфері представництва наукових досягнень університету та підтримки іміджу вченого – консультаційна допомога у використанні міжнародних систем ідентифікації науковців (ORCID, Google Scholar, Scopus Author ID, Researcher

ID, ResearchGate). Для фахівців освітянських книгозбірень надзвичайно важливим є розвиток вмінь та навичок роботи з міжнародними системами ідентифікації вчених. Це змінює стратегію розвитку бібліотек, надаючи більш широкі партнерські можливості для інформаційної підтримки наукових досліджень.

Так, наукова бібліотека ХНУ систематично проводить роботу спрямовану на розвиток репозитарію університету, який було створено у 2011 році : відкриваються нові колекції, налагоджено систему розміщення кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти, здійснюється редагування тематичного рубрикатора тощо. А у 2023 році Хмельницький національний університет приєднався до Національного консорціуму ORCID-Україна, **участь у якому надає можливість вишам України інтегрувати ORCID до своїх інституційних репозитаріїв**. Це дозволяє автоматизувати збір і оновлення інформації про досягнення науковців та сприяє покращенню видимості досліджень. Для здійснення інтеграції до системи ORCID репозитарій ХНУ переведено на нову версію D-Space. Наразі працівники бібліотеки вивчають нові можливості налаштування синхронізації метаданих публікацій з профілем ORCID.

На сучасному етапі розвивається інтегративна функція бібліотек, спрямована на забезпечення доступу до зовнішнього інформаційно-освітнього простору. Одним з аспектів діяльності є розміщення ресурсів у відкритому доступі, їх структурування та навігація, організація доступу до світових баз даних наукових публікацій тощо. На сайті наукової бібліотеки ХНУ на допомогу науковій діяльності представлені власні генеровані електронні ресурси, пропонуються вітчизняні та іноземні ресурси відкритого доступу та інші корисні матеріали. Наразі викладачі і студенти університету мають можливість віддалено користуватися великим спектром інформаційних продуктів та БД : наукометричними БД Scopus та Web of Science, повнотекстовими ресурсами платформи Research4Life, БД Science Direct компанії Elsevier, БД видавництва **Bentham Science** та Springer Nature. Також ресурси відкритого доступу представлені на сайті книгозбірні у рубриці «Бази даних (іноземні)».

Отже, окремі форми інтеграції частково реалізовані у проєктах, які побудовані на концепції Відкритої науки: Google Scholar, Scopus, Web of Science тощо. Серед українських ресурсів варто відмітити інформаційний портал Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Наука України: доступ до знань». Він надає інтегрований доступ до наукового доробку вітчизняних дослідників, представленого в науково-інформаційних ресурсах бібліотек України. На порталі реалізована інтеграція з [електронним каталогом НБУВ](#), [«Науковою періодикою України»](#), [реферативною базою даних «Україніка наукова»](#). Також для активної інформаційної підтримки наукових досліджень призначені сервіси нового ресурсу Національної бібліотеки

України імені В. І. Вернадського - бібліотечної цифрової платформи «ResearchUA», яка орієнтована на розвиток електронної дослідницької інфраструктури України та формування всеукраїнського цифрового наукового простору, а саме акумуляцію, інтеграцію, ефективне використання і вхідження наукових електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів України до сучасних світових цифрових комунікацій [3].

Значною подією для забезпечення концепції Відкритої науки в Україні стало створення у 2016 році Національного репозитарію академічних текстів (НРАТ). У положенні про НРАТ зазначено, що Національний репозитарій є загальнодержавною розподіленою електронною базою даних, в якій накопичуються, зберігаються і систематизуються академічні тексти. У своїй діяльності Національний репозитарій може відповідно до законодавства здійснювати інформаційну інтеграцію з іншими базами даних, зокрема ресурсами відкритих даних України та інших держав, базами центральних органів виконавчої влади [4]. НРАТ активно розвивається, постійно наповнюється академічними текстами. Але надзвичайно важлива на сучасному етапі ресурсно-інтегративної діяльності реалізація найближчим часом у НРАТ функції єдиної точки доступу до українських текстових відкритих освітніх ресурсів.

Одним з перспективних напрямів організації інформаційної підтримки освітньо-наукової діяльності вишів є різнопланова діяльність із підтримки відкритих освітніх ресурсів (OER). Досить детально напрям залучення бібліотек до процесів підтримки OER висвітлено у дослідженні Тетяни Колесникової, де акцентовано увагу на формуванні екосистеми відкритих освітніх ресурсів у державі з метою подолання кризи нестачі сучасного доступного освітнього контенту українською мовою та формування пулу безоплатних, доступних, інклюзивних відкритих підручників для вищої освіти в період воєнного стану [5].

Не останню роль у інтеграційних процесах відіграють різноманітні сервіси. Це можуть бути віддалені консультації бібліотечних фахівців, онлайн-курси з інформаційної грамотності та академічної доброчесності, інформування науковців, електронна доставка документів тощо. Робота книгозбірні ХНУ супроводжується впровадженням сервісів, які найбільш затребувані користувачами у процесі наукових досліджень та дозволяють забезпечити міжнародну конкурентоздатність університету. Останнім часом велика увага приділяється консультуванню дослідників щодо використання наукометричних БД, роботи з архівами відкритого доступу, спеціалізованих сервісів зі створення наукових профілів, автоматизованого оформлення списків використаних джерел тощо.

Так, у межах колективного дослідження НБ ХНУ «Бібліотечні сервіси на допомогу інтеграції університетської науки у світовий інформаційний простір» предметом вивчення

бібліотечних фахівців стали функціональні переваги бібліографічних менеджерів EndNote та Mendeley, які є інструментами наукометричних платформ Web of Science та Scopus. Це програми, які розроблені для зберігання бібліографічних даних, повних текстів та оформлення посилань і списків літератури. Дані системи дозволяють автоматизувати ряд завдань, що виникають у процесі наукової діяльності: створення колекцій публікацій, систематизація та складання їх бібліографічного опису, створення коротких рефератів та анотацій, цитування та складання переліку посилань.

Також не втрачають актуальність соціальні мережі науково-освітнього призначення. Зокрема, Academia.edu, ResearchGate, які створені для співпраці вчених у наукових дослідженнях та використовуються для перегляду та обговорення публікацій, відстеження новин у дослідженнях певної тематики, встановлення контактів з колегами, отримання інформації про наукові конференції та гранти тощо.

Висновки. Зважаючи на сучасні завдання, що стоять перед закладами вищої освіти, університетські бібліотеки розширюють свою професійну діяльність та підвищують власний статус у науковому товаристві. Одним з пріоритетних напрямів діяльності книгозбірень стає реалізація принципів відкритої науки, які засновані на стандартах прозорості, співробітництва та комунікації.

У межах однієї статті неможливо розкрити всі варіанти ресурсно-інтегративної функції бібліотек. Діяльність книгозбірень та суміжних установ має бути спрямована на створення спільної точки доступу (єдиного вікна доступу) до максимально повного масиву інформації, що сприятиме підвищенню ефективності наукових досліджень, професійної та інформаційної культури освітян. Важко сказати, які електронні ресурси та сервіси будуть пріоритетними у найближчому майбутньому. Адже поширення концепції Відкритої науки створює для бібліотек новий рівень можливостей. Головне, що основні функції та завдання бібліотек будуть завжди спрямовані на забезпечення якості обслуговування користувачів.

### Список використаних джерел

1. Копанєва В. О. Наукова комунікація: від відкритого доступу до відкритої науки / В. О. Копанєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2017. – № 2. – С. 35–45.
2. Пасмор Н. П. Унікальність інституційних репозитаріїв як складова інтеграції наукових здобутків учених у світову e-Science / Н. П. Пасмор, С. А. Шахова // Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 16–19 черв. 2015 р., Івано-Франківськ. – Івано-Франківськ, 2015. – С. 214–219.
3. ResearchUA – цифровий проєкт НБУВ [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Київ, сор. 2020–2024. – Режим доступу: <http://research.nbuv.gov.ua/about>. – Назва з екрана.
4. Положення про Національний репозитарій академічних текстів [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 541 // Законодавство

України / Верхов. Рада України. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2017-%D0%BF#Text>. – Назва з екрана.

5. Колесникова Т. Відкриті освітні ресурси та відкриті підручники в контексті укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань / Т. Колесникова // Вісник Книжкової палати. – 2023. – № 7. – С. 3–15.

**Тетяна Букорос,**  
кандидат політичних наук; доцент;  
директор науково-технічної бібліотеки,  
Київський національний університет технологій та дизайну,  
м. Київ

**Людмила Крехова,**  
завідувачка відділу зберігання фондів  
науково-технічної бібліотеки, Київський національний  
університет технологій та дизайну,  
м. Київ

**Олександра Чепілко,**  
завідувачка інформаційно-бібліографічного  
відділу науково-технічної бібліотеки,  
Київський національний університет технологій та дизайну,  
м. Київ

## МОЛОДЬОРІЄНТОВАНИЙ ВЕКТОР СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НТБ КНУТД

*У статті висвітлюється досвід соціокультурної діяльності науково-технічної бібліотеки Київського національного університету технологій та дизайну в світлі основних її завдань: інформаційної підтримки освітнього процесу, сприяння професійному і особистісному росту, формування медіаграмотності, виховання активної громадянської позиції молоді. Наводиться перелік заходів різноманітного спрямування, розроблених і проведених працівниками бібліотеки із студентською аудиторією.*

**Ключові слова:** НТБ КНУТД, соціокультурна діяльність, напрями та форми роботи бібліотеки, вебсайт бібліотеки.

*The article highlights the experience of the socio-cultural activity of the scientific and technical library of the Kyiv National University of Technology and Design in the light of its main tasks: informational support of the educational process, promoting professional and personal growth, forming media literacy, fostering active citizenship of young people. Here is a list of various activities developed and conducted by the library staff with the student audience.*

**Keywords:** Scientific and Technical Library of KNUTD, socio-cultural activity, directions and forms of library work, library website.

Науково-технічна бібліотека Київського національного університету технологій та дизайну (далі – НТБ КНУТД) є складовою університетського бібліопростору, провідною ланкою інформаційної інфраструктури університету, а також майданчиком соціальних комунікацій та активностей студентської молоді. В умовах воєнного стану ми працюємо над утвердженням бібліотеки як чільного соціокультурного центру, який «знає якісних системних трансформацій та

еволюції від місця зберігання та накопичення документів до комфортного творчого простору, де народжуються нові знання та ідеї і формується свідомий громадянин самостійної незалежної України як повноправний член великої європейської сім'ї і цивілізованого світу, що одностайно підтримує свою державу у боротьбі з окупантом» [4, с. 98].

Наразі соціокультурна діяльність бібліотеки спрямована на інформаційну підтримку освітнього процесу, формування медіаграмотності та підтримки інформаційної гігієни особистості, виховання національної та патріотичної свідомості користувачів, розвиток особистісного потенціалу учасників освітнього процесу, їхньої активної соціальної і громадянської позиції [3, с. 41].

Науково-технічна бібліотека КНУТД як комунікаційний центр університету реалізує соціокультурну діяльність шляхом інформаційних, просвітницьких, науково-дослідних, рекламних та консультаційних функцій, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій користувачів, розвиток читацької культури, дослідження та репрезентацію існуючих фондів бібліотеки, створення привабливого іміджу університету та бібліотеки.

Особливістю бібліотеки закладу вищої освіти є переважаюча більшість молодіжної аудиторії серед користувачів. Ця специфіка зумовлює напрями та форми роботи бібліотеки, серед яких соціокультурна діяльність займає важливу роль у підготовці фахівців, вихованні молоді, розвитку soft skills та особистісного потенціалу учасників освітнього процесу, їхніх творчих здібностей, активної соціальної та громадянської позиції.

Бібліотека реалізує таку діяльність різними методами, які поєднують віртуальне та безпосереднє спілкування. Результати роботи представлено на сайті бібліотеки у розділі «Соціокультурна діяльність» і на сторінці бібліотеки у соціальній мережі Facebook.

Сайт НТБ КНУТД є майданчиком зовнішньої комунікації нашої бібліотеки у мережевому просторі, інструментом представлення та популяризації ресурсів, ефективним засобом просування та рекламування університету [2].

Виставкова діяльність є важливою складовою бібліотечної роботи у рамках культурно-просвітницької діяльності. Організацією тематичних виставок охоплено багато підрозділів бібліотеки. У 2023 р. працівники бібліотеки підготовлено 54 наочних книжково-ілюстративних тематичних виставки, на яких було представлено 1553 джерела інформації. Тематика виставок присвячена знаменним датам наукового, суспільно-політичного і культурно-мистецького життя України і світу.

Поєднання традиційних та електронних виставок, які супроводжуються інформаційними матеріалами на сайті у розділі «Соціокультурна діяльність», на сторінці бібліотеки у соціальній

мережі Facebook, Telegram допомагає охопити більше користувачів, вийти за межі винятково «книжних форм діяльності» [1].

Широко використовуючи цифрові інформаційні технології, на сайті НТБ КНУТД було представлено такі віртуально-інформаційні повідомлення:

- до Дня пам'яті Героїв Крут;
- «Жіноцтво КНУТД: наукові доробки» до міжнародного дня жінок та дівчат у науці;
- до Дня народження Тараса Григоровича Шевченка, українського поета, художника, мислителя;
- до Дня пам'яті жертв аварії на Чорнобильській АЕС;
- до 125-річчя із часу видання першого тому «Історії України – Руси» Михайла Грушевського;
- до Міжнародного дня захисту освіти від нападів;
- «Письменність України» до Міжнародного дня письменності та з нагоди 1045 років від дня народження Ярослава Мудрого;
- «День Незалежності України» – цифрова виставка до 32-ї річниці Незалежності України;
- до Дня захисників та захисниць України, Дня українського козацтва, до Покрови Пресвятої Богородиці;
- до Дня української писемності та мови: 225 років від часу виходу у світ поеми «Енеїда» (1798) І. Котляревського;
- до Всесвітнього дня української хустки «Берегиня моя, українська хустка!»;
- до 76 річниці від початку операції «Захід»;
- до Дня Збройних Сил України;
- «Голодомор в Україні мовою фактів»;
- до Дня Гідності та Свободи.

Слід зазначити, що майже всі публікації супроводжуються інформаційно-бібліографічними списками статей, які постійно оновлюються і доповнюються актуальними науковими джерелами, посиланнями на офіційні інтернет-ресурси, де користувачі знайдуть для себе додаткові матеріали для опрацювання.

Одним із напрямів роботи науково-технічної бібліотеки КНУТД є виховання користувачів за допомогою мистецтва. Вивчення та популяризація української культури у її розмаїтті – це спосіб формування національної ідентичності, розвиток творчих ідей і протистояння культурній експансії.

Неабияким інтересом серед читацької аудиторії користуються мистецькі огляди розділу «Соціокультурна діяльність», які знайомлять з багатьма мистецькими подіями, виставками, зустрічами з митцями тощо та сприяють професійному становленню студентів.

У 2023 році було опубліковано 12 дописів, присвячених тематичним виставкам та проєктам у галереях м. Києва:

- Літопис сьогодення;
- Осмислення життя та творчості Григорія Сковороди крізь призму сучасності;
- У пошуках натхнення;
- Всеукраїнська виставка «Згуртовані... Незламні»;
- Всеукраїнське Бієнале Левкасу;
- Персональна виставка Сергія Григор'єва «Так, Як Є...»;
- Виставка «Традиції Полтавщини: живі образи»;
- Виставка «Місто, якого немає»;
- Персональна виставка Євгена Гули «Елегія Життя»;
- Міжнародна Трієнале Малюнку;
- Акварельна виставка «Від\*чуття. Від\*Лютого»;
- Костюмотека: Українське барокко.

Знаковим стало започаткування за ініціативою кафедри біотехнології, шкіри та хутра КНУТД у 2023 році спільного освітньо-наукового культурного проєкту до 100-ліття з дня видання наукової праці «Матеріальних основ спадковості» одного з фундаторів світової цитогенетики, українця за походженням Григорія Левитського. Реалізація проєкту сприятиме вивченню, переосмисленню та популяризації наукових інтересів вченого. Заходи будуть включати кілька напрямів: семінари, присвячені сучасним досягненням постгеномних технологій, а також історичним подіям; конкурси проєктів арт-об'єктів з метою вшанування та розповсюдження біологічної та історичної інформації; створення туристичних маршрутів, пов'язаних з іменами вчених [5; 6].

На своєму вебсайті бібліотека заохочує користувачів до читання, популяризуючи видання із бібліотечного фонду. Інформація розміщено у вкладці «Книга дня». Зокрема користувачі могли ознайомитися з такими виданнями як «Вірші та пісні» Гліба Бабіча; «Я перетворююсь» Володимира Вакуленка; «30 років свободи творчості. Художники України»; «Modern Almanach» (видання 1933, із фондів НТБ); «Жили собі люди» Руслана Горового; «Кіно народжене Україною. Альбом антології українського кіно» та багато інших.

Бібліотека поєднує наукові та культурні заходи, використовуючи сучасні методи роботи:

- Quiz «Григорій Сковорода – філософ свободи»;
- Майстер-клас з виготовлення квітки маку як символу пам'яті про загиблих до Дня пам'яті та примирення;
- Флешмоб «Знамено рідне» (сл. Дмитра Павличка) до Дня Державного Прапора України;
- Промо-акція «Бібліотека – твоя синергія перемоги!» до Всеукраїнського дня бібліотек;
- Квіз «Невідома Україна» – національно-патріотичний захід для студентів до 32-ї річниці Незалежності України;
- Акція (флешмоб) «Подаруй книгу» до Міжнародного дня дарування книг;
- Персональна виставка студентки КНУТД «Сфери візій»;
- Скетчинг-сесія «Швидкий малюнок в бібліотеці»;
- Культурологічна студія «Українська міфологія як джерело натхнення для сучасного митця».

Також у 2023 році бібліотека провела такі заходи:

- Інтерактивну зустріч «КНУТД – мій Університет»;
- Поетичну осінню зустріч в науково-технічній бібліотеці;
- Фотовиставку «Рік війни» старшого викладача кафедри мультимедійного дизайну

Станіслава Потаніна.

Окрему увагу ми приділяємо постійному розширенню співпраці з підрозділами університету та студентським самоврядуванням, залученню до взаємодії широкого кола користувачів у реалізації як наукових, так і культурних заходів та проєктів.

У читальній залі бібліотеки функціонує постійно діючий літературний клуб, ініційований студентським активом. Формат засідань клубу доволі різноманітний, це дискусії, обговорення, знайомство з літературними новинками, читання студентами власних творів, перегляд кінострічок.

Науково-технічна бібліотека підтримує також організацію інтелектуального дозвілля університетської молоді. За запитом ініціативної групи студентів факультету культурних і креативних індустрій у приміщенні бібліотеки діє клуб настільних ігор «NexTurn-Club».

Бібліотека бере активну участь у виставках, організованих проєктом «Мистецький простір», підбираючи мистецькі видання із фондів за тематикою виставок.

Працівники відділу комплектування та обліку документів і організації каталогів щорічно інформують користувачів про нові надходження до бібліотеки (виставка «Наукові та навчально-методичні праці науково-педагогічних працівників»).

Проводяться оглядові екскурсії по всіх структурних підрозділах бібліотеки КНУТД. Студенти знайомляться з правилами роботи бібліотеки, з фондом читальних залів і абонементів, вчаться алгоритму пошуку документів в електронному каталозі.

Працівники бібліотеки проводять екскурсії в Музеї Вишивки, який відкрито в КНУТД до Всесвітнього дня вишиванки 18 травня 2023 р. Відвідувачів зустрічає приємна святкова атмосфера української культури, старовинні речі та аутентичні вироби, які передають щирість українського народу, його багатство, працьовитість, щедрість. Музей вишивки також є навчальною лабораторією для студентів КНУТД.

У 2023 році відбулася планова реалізація частини проекту з оптимізації площ НТБ, шляхом структурування читальної зали і систематизації бібліотечних фондів. Основною метою проекту було адаптувати бібліотечний простір до сучасних культурних процесів, максимально наблизити дизайн читальної зали до потреб користувачів різних категорій, створити креативне комунікативне середовище, яке б стимулювало до творчості та взаємодій. Науково-технічна бібліотека і надалі пов'язує перспективи свого розвитку з впровадженням у діяльність нових форм інформаційних технологій, зокрема розширенням асортименту електронних ресурсів, наданням швидкого доступу до якісної інформації, інтенсивним наповненням Інституційного репозитарію та підвищенням комфортності в обслуговуванні користувачів.

#### Список використаних джерел

1. Віжічанина Л. Сучасні тенденції розвитку бібліотек як соціокультурних Центрів. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/suchasni-tendentsii.htm> (дата звернення: 1.04.2024).
2. Жалко Т. Й., Ляшук Н. В. Віртуальний бібліотечний простір як середовище соціокультурної комунікації (на прикладі бібліотек м. Луцька). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 2. С. 14-21.
3. Коржик Н. А. Бібліотеки України як центри національного спротиву. *Вісник ХДАК*. 2022. № 62. С. 41-49.
4. Кравець Л. О. Функціонування бібліотечної справи України в умовах воєнного стану. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* : матеріали (збірник тез) Міжнародної наукової конференції (3–5 жовтня 2023 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України; відп. ред. О. М. Василенко, відп. секр. М. В. Іванова. Київ, 2023. С. 97-100. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/E\\_LIB/PDF/er%2D0004726.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er%2D0004726.pdf) (дата звернення: 1.04.2024).
5. Щербатюк Т. Г., Букорос Т. О., Оцифрована книга – зв'язок поколінь. До століття з дня видання «Матеріальних основ спадковості» Григорія Андрійовича Левитського. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* : матеріали (збірник тез) Міжнародної наукової конференції (3–5 жовтня 2023 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України; відп. ред. О. М. Василенко, відп. секр. М. В. Іванова. Київ, 2023. С. 326-328. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/E\\_LIB/PDF/er%2D0004726.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er%2D0004726.pdf) (дата звернення: 1.04.2024).

6. Щербатюк Т. Г., Букорос Т. О. Наукова спадщина мистецтвом дизайну та туристичними індустріями. *Освіта для сталого майбутнього: екологічні, технологічні, економічні і соціокультурні питання*: колективна монографія за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції / за ред. В. П. Плаван, А. О. Касич, О. О. Бутенко. Київ: КНУТД, 2024. 308 с.

**Катерина Гораи,**  
кандидатка педагогічних наук, старший науковий співробітник,  
директорка наукової бібліотеки  
ЗВО «Подільський державний університет»,  
м. Кам'янець-Подільський

## СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК В ЄВРОПІ

*У статті йдеться про зміни бібліотек закладів вищої освіти в сучасних реаліях, зокрема автором означено основні чинники, що викликають і впливають на трансформаційні процеси; визначено та охарактеризовано сучасні тенденції змін наукових (академічних) бібліотек університетів в Європі та обґрунтовано можливості їх реалізації в бібліотеках закладів вищої освіти України. Серед ключових тенденцій змін описано такі, як: потреба в посиленні співпраці (об'єднанні бібліотек) для побудови сильнішої, справедливої та стійкішої Європи; інтеграція академічних бібліотек до цифрового інформаційного простору; можливості та ризики застосування штучного інтелекту в діяльності бібліотек; підтримка інновацій; професійний розвиток бібліотечних працівників.*

**Ключові слова:** бібліотека закладу вищої освіти; тенденції розвитку академічних бібліотек; цифровий інформаційний простір бібліотеки; підтримка інновацій; професійний розвиток бібліотекара.

*The article deals with the changes of university libraries in modern realities, in particular, the author identifies the main factors that cause and influence transformational processes; modern trends of changes in academic libraries of universities in Europe are defined and characterized, and possibilities of their implementation in university libraries of Ukraine are substantiated. Among the key trends of change, the following are described: the need to unite libraries to build a stronger, fairer and more sustainable Europe; integration of academic libraries into the digital information space; opportunities and risks of using artificial intelligence in the activities of libraries; innovation support; professional development of librarians.*

**Keywords:** university library; development trends of academic libraries; digital information space of the library; innovation support; professional development of a librarian.

**«Бібліотеки — це більше,  
ніж просто будинки для зберігання книг;  
вони є джерелом життя європейських спільнот...»**

**Андре Вілкенс,**  
директор Європейського культурного фонду

Трансформації закладів вищої освіти (далі – ЗВО) України відбуваються в умовах воєнного стану (що ускладнює функціонування української освітньої системи) та під впливом інтеграційних

і глобалізаційних процесів, інтенсивного технологічного прогресу, світових викликів (наприклад, таких, як світова економічна криза, наслідки пандемії Covid-19, глобальне потепління тощо).

Наукові бібліотеки є одними з основних структурних підрозділів ЗВО [4], які забезпечують створення відкритого науково-інформаційного та соціально-комунікаційного простору в ЗВО та у системі науково-інформаційного забезпечення вітчизняної науки і освіти; сприяють інтеграційним процесам і міжнародній взаємодії в освітній сфері; реалізують концепції Open Science та Open Education тощо. Діяльність наукових бібліотек визначається завданнями ЗВО відповідно до стандартів вищої освіти України, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм [1].

За даними Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ у світі налічується понад 569.6 тисяч бібліотек. Найбільш «бібліотечні» континенти – це Європа (більше 440 тис. бібліотек, їх філій і відділень - тобто, місць, де можна взяти книгу або журнал) і Північна Америка (більше 125 тис.). Найменше бібліотек в Африці – всього 1.2 тис. бібліотечних відділень. У бібліотеках світу працюють близько 807 тис. працівників (363 тис. у Північній Америці, 326 тис. в Європі, 242 тис. в Азії). Щороку світ витрачає на утримання бібліотек приблизно \$ 8.7 трлн. [7].

У нашому дослідженні розглядається переважно діяльність університетських (академічних) бібліотек. Академічні бібліотеки – це бібліотеки, що прикріплені до закладу вищої освіти та забезпечують освітній процес і наукові дослідження викладачів та здобувачів вищої освіти [2].

Європейські академічні бібліотеки не особливо відрізняються від американських академічних бібліотек, але існують операційні відхилення. Наприклад, багато бібліотек у Європі не мають відкритих стосів, як це мають американські академічні бібліотеки, що також може стосуватися загальних колекцій установи. Також деякі європейські бібліотеки використовують систему класифікації, подібну або засновану на десятковій класифікації Дьюї (DDC), що використовується в США, але частіше європейські бібліотеки організують свої колекції за допомогою власних систем [9].

Важливою тенденцією сучасності є те, що зміни в різних галузях діяльності людини відбуваються дуже швидко. Трансформації бібліотек відбуваються під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, серед яких ключовими є:

внутрішні:

- 1) стан і перспективи розвитку ЗВО,
- 2) особистість першого керівника та ставлення керівництва університету до книг, усвідомлення розуміння керівництвом значення книги в науці й освіті;

3) стан бібліотеки є дзеркальним відображенням істинного стану внутрішньої культури університету, загальноуніверситетських цінностей і збірної системи цінностей науково-педагогічного колективу.

зовнішні:

1) сучасні реалії, стан економіки та освіти країни (для України - це діяльність закладів освіти в умовах воєнного стану, як наслідок підступного вторгнення росії в Україну, що ускладнює функціонування української освітньої системи і бібліотек);

2) інтеграційні та глобалізаційні процеси;

3) інтенсивність технологічного прогресу (цифровизація суспільства і всіх сфер діяльності людини).

Ці чинники зумовлюють актуальність наукових розвідок і досліджень проблем збереження та розвитку інфраструктури ЗВО, зокрема – університетських наукових бібліотек.

Метою дослідження є визначення сучасних тенденцій змін наукових (академічних) бібліотек університетів в Європі та пошук й обґрунтування можливостей їх реалізації в бібліотеках ЗВО України.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури, наукових звітів і офіційних сайтів бібліотек європейських університетів нами визначено ключові тенденції змін наукових бібліотек, серед яких:

– потреба в посиленні співпраці (об'єднанні бібліотек) для побудови сильнішої, справедливої та стійкішої Європи;

– інтеграція академічних бібліотек до цифрового інформаційного простору;

– можливості та ризики застосування штучного інтелекту в діяльності бібліотек;

– підтримка інновацій;

– професійний розвиток бібліотечних працівників.

*1. Об'єднання бібліотек для побудови сильнішої, справедливої та стійкішої Європи.*

Провідні європейські бібліотечні асоціації та організації випустили маніфест із закликом до кандидатів на виборах до Європейського парламенту забезпечити реалізацію бібліотеками свого потенціалу для побудови сильнішої, справедлившої та стійкішої Європи [6].

Спільно розроблено Європейським бюро бібліотечних, інформаційних та документаційних асоціацій (EBLIDA), Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ (IFLA), Асоціацією європейських дослідницьких бібліотек (LIBER), Публічними бібліотеками 2030 (PL2030) та національними органами з громадської Бібліотеки в Європі (Форум NAPLE), документ

побудовано навколо основних спільних напрямів діяльності бібліотек, що забезпечує підвищення їх ролі і надає статус:

- гарантів рівного доступу до культури та освіти;
- життєво важливої опори для живих демократій;
- джерела інновацій (зокрема інклюзивних);
- охоронців пам'яті Європи;
- драйверів глобального розвитку.

Зокрема, у документі наголошується на особливостях роботи бібліотек (відповідних правилах) щодо забезпечення захисту інтелектуальної власності та необхідності надання можливостей європейським країнам для підтримки та оновлення нормативної бази для створення і роботи цифрової бібліотеки; створення Європейським Союзом програм підтримки розвитку бібліотечної справи в інших частинах світу з метою максимального використання бібліотек як інфраструктури надання інформаційних послуг; продовження реалізації культурної мети у програмі розвитку ЄС після 2030 року; поширення і застосування позитивного досвіду реформування бібліотек за напрямами міжнародного авторського права, щоб дати можливість бібліотекам у всьому світі виконувати свою місію, як в країнах, так і за їх межами [3; 6].

## *2. Інтеграція академічних бібліотек до цифрового інформаційного простору передбачає:*

–цифрову доступність: цифрові інтерфейси: веб-сайт, каталог, програми управління інформацією тощо;

–створення цифрових колекцій: журнали, книги, фільми, засоби самопідготовки, відеоігри, цифрова бібліотека, оцифрування фонду рідкісної літератури, прокат комп'ютерного обладнання тощо;

–цифрове обладнання: доступ до Wi-Fi, комп'ютерні зали, принтери, сканер, кредитні машини, шафи для бронювання, цифровий букмобіль, програмне забезпечення тощо;

–цифрова комунікація: цифрова підтримка, навчальні семінари, внесок у Вікіпедію, цифрова продукція тощо;

–створення цифрового контенту: добірки новинок, присутність у соціальних мережах та анімація спільноти, миттєва довідка тощо;

–віддалене управління ресурсами (даними, оцифрованими фондами).

Інноваційні зміни в діяльності європейських академічних бібліотек передбачають застосування нових підходів до надання послуг, підтримки успішності студентів, управління персоналом і фізичним простором, застосування нових технологій тощо. Надання цифрових послуг в академічних бібліотеках зумовлено багатьма чинниками, серед яких збільшення кількості

технологічно грамотних користувачів бібліотек, збільшення цифрових ресурсів та різноманітних баз даних із репозитаріями. Сьогодні вебсайти бібліотек функціонують як інформаційні ресурси для полегшення надання бібліотечних послуг і є досить популярними [2; 7].

Завдяки технологічним розширенням можливості користувачів стали більш незалежними від довідкових картотек бібліотек, а можливість дослідників задовольняти свої інформаційні потреби дистанційно є технологічною революцією.

Серед цифрових послуг сучасної академічної бібліотеки такі, як:

- цифрові інтерфейси: веб-сайт, каталог, додаток, цифрова доступність тощо;
- цифрові колекції: журнали, книги, фільми, засоби самопідготовки, відеоігри, цифрова бібліотека, оцифрування, прокат комп'ютерного обладнання, електронні пристрої для читання Daisy тощо;
- цифрове обладнання: доступ до Wi-Fi, комп'ютерні станції, принтери, сканер, fablab, кредитні машини, шафи для бронювання, цифровий букмобіль, програмне забезпечення тощо;
- цифрове посередництво: цифрова підтримка, навчальні семінари, внесок у Вікіпедію, цифрове створення тощо;
- створення цифрового контенту: добірки новинок та фаворитів, присутність у соціальних мережах та анімація спільноти, довідкова;
- служба науково-методичного супроводу в написанні наукових статей, створення дискусійних вебмайданчиків і трансляція онлайн-конференцій, дизайн подкастів тощо [7].

### *3. Можливості та ризики застосування штучного інтелекту в діяльності бібліотек.*

Важливим у розвитку бібліотеки є можливості застосування штучного інтелекту (далі – ШІ). Європейські бібліотеки активно застосовують ШІ у наданні інформаційних послуг та систематизації бібліотечних фондів. Серед успішних практик застосування ШІ такі, як:

- розпізнавання шаблонів, розпізнавання тексту на основі ШІ, транскрипція та пошук історичних документів (<https://keenious.com/>);
- Paperpal Preflight, «якість наукових публікацій для дослідників, рецензентів і редакторів журналів» у процесі підготовки та подання рукописів (<https://paperpal.com/preflight> )
- онлайн-модель для бібліотек «чат-бот»;
- нейронні мережі та використання комп'ютерного зору (наприклад, досліджувати та контекстуалізувати мільйони оцифрованих елементів);
- Newspaper Navigator (газетний навігатор) <https://labs.loc.gov/work/experiments/newspaper-navigator/>.

Разом з тим, дослідники проблем в інформаційній галузі також висловлюють і обґрунтовують ризики та загрози застосування ШІ.

## Білл Гейтс ШІ – прогноз для освіти



**Важливо не допустити недоцільного використання ШІ, а також не дати йому надрозумних і надсильних можливостей, які дозволили б "встановлювати свої власні цілі"**

Щодо освіти, то тут він чекає трансформації протягом найближчих 5-10 років: ШІ допомагатиме складати навчальний контент з урахуванням особливостей учнів, аналізуватиме їхні успіхи та мотивацію, плануватиме подальшу програму й оцінюватиме результати роботи.

Щодо організації праці: штучний інтелект може бути використаний як "цифровий особистий помічник" для підвищення продуктивності співробітників, наприклад, щоб писати за них електронні листи та спілкуватися...



Білл Гейтс розповів, як він бачить майбутнє зі штучним інтелектом  
[https://24tv.ua/tech/yakim-bude-svit-zi-shtuchnim-intelektom-bill-geyts-podilivsyia\\_n2279959](https://24tv.ua/tech/yakim-bude-svit-zi-shtuchnim-intelektom-bill-geyts-podilivsyia_n2279959)

#### 4. Підтримка інновацій.

Основними чинниками, що які спонукають європейські бібліотеки закладів вищої освіти до розроблення і впровадження інновацій є економічна криза та недостатні фінансові ресурси. Це прискорює застосування доступних нових технології в бібліотечній справі та підтримку ініціатив у залучити студентів. У контексті негативних демографічних тенденцій, зростаючої кількості іноземних студентів, необхідності розширення доступу та охоплення нових цільових груп і необхідності персоналізованого навчання студентів в європейських університетах зумовлюють пошук та розроблення нових можливостей академічних бібліотек, щоб допомогти залучити більше студентів і забезпечити конкурентоспроможність закладу освіти. Найбільш успішними й поширеними є інновації:

- створення єдиного інформаційного простору наукової інформації
- структурні зміни штату (аналітик великих баз даних, ІТ-інженер);
- дизайн бібліотеки (літературне кафе, зоотерапія);
- інклюзивні інновації (дрони, організовані місця для роботи, аудіозали тощо);

– оплата за користування публічними бібліотеками залежить від країни. Іноді є плата за бібліотечний квиток, іноді потрібно платити, щоб позичити окремі види матеріалів (відео, музика). У всіх країнах стягуються штрафи, бронювання та аналогічні збори [7].

#### *5. Професійний розвиток бібліотечних працівників.*

Професійне навчання бібліотечних працівників – процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включають [10].

Сучасний бібліотекар має бути здатним:

1) Розробляти цифрові документальні ресурси, сприяти їх створенню та заохочувати їх використання; брати участь у розробці науково-технічної інформації, зокрема шляхом виробництва, звітності та розповсюдження цифрових документів;

2) Брати участь у дослідженні цих різноманітних ресурсів, запитів користувачів, а також у культурній, науковій і технічній діяльності університету чи установ, що працюють за контрактом;

3) Сприяти будь-яким ініціативам у сфері початкової та безперервної підготовки та досліджень за допомогою документальних дій та адаптації послуг;

4) Співпрацювати з бібліотеками незалежно від їх статусу, зокрема через участь у збірних каталогах;

5) Навчати користувачів використовувати якомога ширше нові методи доступу до наукової та технічної інформації.

Ці численні місії демонструють, що бібліотеки – це не просто місця, де студенти та викладачі мають доступ до документації; навпаки, вони також визначають роль бібліотечних працівників як тренерів. Сфери навчання, в яких бібліотекари беруть участь, стосуються методів документальних досліджень, інформаційних досліджень та інструментів відкритої науки. Ці навчальні курси орієнтовані на студентів, а також на інший персонал закладу, насамперед викладачів.

Дослідниками [8] визначено та обґрунтовано десять ключових компетентностей бібліотекаря:

1. Цифрова грамотність
2. Управління інформацією
3. Технологічна майстерність
4. Дослідницькі навички
5. Аналіз даних
6. Конструктивні комунікації

7. Педагогічні навички
8. Адаптивність
9. Критичне мислення
10. Інноваційність (обслуговування користувачів).

Для європейських бібліотекарів запропоновано декілька стратегій підвищення свого рівня компетентності, які будуть корисними і для працівників українських академічних бібліотек [5]:

1) Запишіться на онлайн-курси: такі веб-сайти, як Coursera (<https://www.coursera.org/learn/upravlinnya-chasom>); FutureLearn (FutureLearn <https://www.futurelearn.com/>); LinkedIn (<https://ua.linkedin.com/>).

Школа «Enssib» Енсіб є асоційованим членом Ліонського університету <https://www.enssib.fr/services-et-ressources/questions-reponses/les-services-numeriques-en-bibliotheque>

2) Досліджуйте веб-сайти та блоги: слідкуйте за технологічними веб-сайтами чи блогами, щоб бути в курсі останніх технічних новин і тенденцій.

3) Експериментуйте з різними технологіями : експериментуйте з різноманітним програмним забезпеченням, пристроями та платформами. Не обмежуйте себе тим, що ви використовуєте в бібліотеці – чим ширший ваш досвід, тим краще.

4) Спілкуйтеся з колегами : переймайте досвід, спілкуйтеся з колегами, які знаються на технологіях (професійні мережі та форуми, такі як CILIP).

5) Демонструйте свої знання і навички : беріть участь у заходах професійного розвитку, орієнтованих на технології. Вони забезпечують практичний досвід навчання та часто пристосовані до потреб бібліотечних професіоналів.

Як висновок маємо зазначити, що розвиток академічних бібліотек є одним з важливих напрямів діяльності закладів вищої освіти, який потребує державної підтримки та ініціатив щодо збереження бібліотечних фондів, зокрема підготовку і перепідготовку бібліотечних працівників, оснащення матеріальної бази бібліотек і сприяння входженню українських бібліотек до міжнародного інформаційного простору.

#### **Список використаних джерел**

1. Воскобойнікова-Гузєва О., Терещенко Н. Вектори стратегічного розвитку наукових бібліотек закладів вищої освіти України, Литви, Польщі. Науково-педагогічні студії. 2021. Вип. 5. С. 145 – 160.

2. Ільницький В. Сучасна бібліотека в умовах цифровізації суспільства : зб. наук. праць SCIENTIA: II International Scientific and Theoretical Conference «THE PROCESS AND DYNAMICS OF THE SCIENTIFIC PATH» URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/14717>

3. Прес-реліз: European Challenge оголошує 57 бібліотек і спільнот для свого видання 2024 року, 14 груд. 2023. URL: <https://culturalfoundation.eu/stories/press-release-the-europe-challenge-announces-55-libraries-and-communities-from-24-countries-for-its-2024-edition/>
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Резолюція про роль бібліотек у сучасних суспільствах Європейський парламент. URL: [https://www.europarl.europa.eu/doceo/document.../A-4-1998-0248\\_EN.html](https://www.europarl.europa.eu/doceo/document.../A-4-1998-0248_EN.html)
6. Спільний маніфест європейських асоціацій до виборів до Європарламенту 2024 року, 12 травня 2024. Офіційний сайт ВГО «Українська бібліотечна асоціація». URL: <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/5216-spilnyi-manifest-ievrope.iskykh-bibliotechnykh-asotsiatsii-shchodo-vyboriv-do-yes-u-2024-rotsi>
7. Хіміч Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програм. підвищ. кваліфікації / Укр. бібл. асоц., НАКККіМ, Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінг. центр для бібліотекарів ; Я. О. Хіміч. К. : Самміт-книга, 2012. – 88 с.
8. 10 найкращих навичок, необхідних кожному бібліотекарю, щоб досягти успіху в сучасному цифровому світі URL: <https://www.boltjobs.com/blog/ski.lis-librarians-need-digital>
9. Djibril Diallo. La contribution des bibliothèques universitaires au développement communautaire: l'exemple de la bibliothèque de l'Université Virtuelle du Sénégal. URL: <https://library.ifla.org/id/eprint/22.85/1/182-diallo-fr.pdf>
10. Virkus, Sirje (2015). «El canvi i la innovació en l'ensenyament de Biblioteconomia i Documentació a Europa». BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació, num. 35 (грудень). DOI: <https://dx.doi.org/10.1344/B.iD.2015.35.9>

**Тетяна Грудецька,**  
завідуюча відділом науково-методичної роботи  
та інновацій у бібліотечній справі Хмельницької ОУНБ,  
м. Хмельницький

## **МЕТОДИЧНА РОБОТА ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ХМЕЛЬНИЧЧИНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ, ПАНДЕМІЇ ТА ВОЄННОГО ЧАСУ**

*У сучасних умовах діяльності публічних бібліотек Хмельниччини виникають виклики у зв'язку з реформою управління, пандемією COVID-19 та воєнним станом. У статті проаналізовано діяльність бібліотек в нових умовах, розглядаються основні аспекти методичної роботи бібліотек та підвищення рівня їх значимості серед жителів громад.*

**Ключові слова:** публічні бібліотеки Хмельниччини, децентралізація, пандемія, воєнний час, методична робота.

*In the modern conditions of public libraries of Khmelnytskyi, challenges arise in connection with management reform, the COVID-19 pandemic, and martial law. The article analyzes the activities of libraries in new conditions, considering the main aspects of the methodical work of libraries and increasing the level of their significance among the residents of communities.*

**Keywords:** public libraries of Khmelnytskyi, decentralization, pandemic, wartime, methodical work.

Із початком реформи децентралізації влади в Україні у 2014 році та створенням об'єднаних територіальних громад бібліотеки адаптували свою роботу до нових умов, забезпечуючи максимальний доступ до культурних та освітніх ресурсів для місцевих громад.

До початку адміністративної реформи в області було 20 районів, функціонувало 849 публічних бібліотек, які безпосередньо підпорядковувалися 20 центральним районним, 3 центральним міським бібліотекам, більша частина бібліотек була об'єднана у 21 централізовану бібліотечну систему (ЦБС). Систему методичного забезпечення надавали структурні підрозділи центральних районних (міських) бібліотек централізованих бібліотечних систем.

Реформування адміністративно-територіального устрою Хмельницької області розпочалося наприкінці 2015 року. Хмельницька область – одна із перших регіонів України, де почали створюватися територіальні громади. Першими були створені 23 громади: Гуменецька, Китайгородська, Колибаївська Лісовогринівецька, Маківська, Берездівська Ганнопільська, Гвардійська, Розсошанська сільські, Дунаєвецька, Війтовецька, Меджибізька, Сатанівська, Поніківська, Чорноострівська, Наркевицька, Летичівська, Старосинявська селищні, Волочиська,

Дунаєвецька, Нетішинська, Славутська, Полонська міські об'єднані територіальні громади. Деякі громади розформовувалися та доєднувалися до більш спроможних.

У 2021 році процес реформування у Хмельницькій області був завершений. Сформовано новий адміністративно-територіальний устрій – 3 райони (Кам'янець-Подільський, Хмельницький, Шепетівський) та 60 територіальних громад.

Для належної організації функціонування бібліотек, розміщених на території новоутворених громад, перед бібліотеками постали нові завдання та виклики:

- здійснення передачі бібліотек з комунальної власності районних рад до власності територіальних громад;
- визначення центральної бібліотеки громади;
- внесення зміни у штатні розписи та структуру, затвердження Статуту, проведення юридичної реєстрації;
- внесення змін до базової мережі;
- врегулювання трудових відносин з працівниками бібліотек;
- розроблення та забезпечення організації внутрішніх технологічних процесів публічних бібліотек територіальних громад [1].

Складність завдань, які постали перед бібліотеками в цих умовах, посилила значимість центральних бібліотек як методичних центрів для бібліотек громад.

Починають з'являтися перші переформатовані моделі організації бібліотечного обслуговування населення: об'єднання бібліотек в централізовані бібліотечні системи, самостійні публічні бібліотеки, публічні бібліотеки з філіями. Центральні районні/міські бібліотеки, як правонаступники, стали центральними бібліотеками територіальної громади. З базової мережі публічних бібліотек Хмельниччини виключено 2 потужних районних бібліотеки (ліквідовані): Кам'янець-Подільська центральна районна бібліотека (наказ Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації № 39/1 від 11.12.20 року «Про ліквідацію структурних підрозділів сектору»); Шепетівська центральна районна бібліотека ім. Коцюбинського (лист-погодження Міністерства культури та інформаційної політики України № 06/10/336-22 від 23.06.2022) [2].

Наприкінці 2021 року відбулася повна передача бібліотек у комунальну власність територіальних громад. Мережа публічних бібліотек області склала 749 (-100 закладів до початку реформи у 2017 році) установ, з них: 3 обласних, в тому числі: 1 наукова; 30 центральних бібліотек територіальних громад (в тому числі 20 – правонаступники ЦРБ, ЦМБ); 27 бібліотек для дітей, з них 4 сільських та 649 (86,6 %) сільських публічних бібліотек. За три роки базова мережа закладів зменшилася ще на 41 установу та налічує 708 бібліотек у 2023 році.

Бібліотеки Заслужненської, Гуківської сільських, Дунаєвецької, Красилівської міських територіальних громад об'єднані у публічно-шкільні системи. У 2022 – 2023 році починають створюватися Центри культурних послуг. Бібліотеки Берездівської, Ізяславської, Вовковинецької громад увійшли до їх складу як структурні підрозділи.

Варто відмітити значимість центральної бібліотеки та розуміння керівництва територіальної громади щодо її створення. При створенні ЦБ змінюється не лише її статус, але й функціональні повноваження. Зокрема, заклад повинен мати найбільш повний обсяг фонду в межах громади, здійснювати централізований облік, каталогізування, обробку надходжень, переоблік та вилучення фонду бібліотек громади, надання їм методичної допомоги. Центральна бібліотека організовує взаемвикористання фондів бібліотек громади через послугу внутрісистемного книгообміну. Центральна бібліотека бере участь у розробленні та реалізації державних і регіональних програм у межах своєї компетенції та програм розвитку бібліотечної справи, створенні інформаційних мереж на основі єдиних правил обробки документів і обміну даних. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування забезпечують пріоритетне додаткове бюджетне фінансування центральних бібліотек відповідно до обсягів їх діяльності [3].

Науково-методична діяльність бібліотек – один із основних напрямів діяльності сучасної бібліотеки. На кожному з етапів розвитку бібліотечної справи виникає потреба осмислення процесів, що відбуваються в самій методичній діяльності, визначення її значимості серед публічних бібліотек. Розвиваючи даний напрямок, центральні бібліотеки сприяють удосконаленню діяльності всієї бібліотечної мережі, забезпечується реалізація основних напрямків розвитку бібліотек, аналізується та узагальнюється їх досвід роботи, організовується система підвищення кваліфікації, надається щоденна методично-консультаційна допомога, забезпечуються централізовані технологічні, інформаційні, бібліотечні процеси [4].

Питання створення ЦБ вивчається та узагальнюється Хмельницькою ОУНБ як головним науково-методичним центром для бібліотек області. Наразі в області діє 47 центральних бібліотек (78 %), які здійснюють методичне керівництво. Вони супроводжують діяльність закладів (питання поповнення бібліотечних фондів, обробка літератури, покращення матеріально-технічної бази, методичної діяльності з працівниками бібліотек, система підвищення кваліфікації); здійснюються виїзди в бібліотеки з метою надання їм методично-практичної допомоги; забезпечується реалізація основних напрямків розвитку бібліотек; надається щоденна методично-консультаційна допомога при вирішенні проблем та завдань; аналізується та узагальнюється кращий досвід роботи. У 13 територіальних громадах, які ще не визначилися з центральною бібліотекою, або ж документально

не зазначили її статусу, бібліотеками опікуються сектори/відділи освіти, культури, молоді та спорту, але варто зазначити, що у цих громадах заклади позбавлені методичного супроводу.

Методичне забезпечення діяльності публічних бібліотек територіальної громади покладається на методичну службу, яка створюється на базі центральної бібліотеки або бібліотеки, яка виконує її функції та в структурі має спеціально затверджену посаду – «методист» (або бібліотекар, на якого покладено обов'язки методиста). Методист виступає в ролі координатора і організатора всієї методичної роботи, спрямованої на методичне забезпечення всіх напрямків і ділянок діяльності бібліотек мережі, в тому числі і центральної.

Пандемія COVID-19 значно ускладнила роботу публічних бібліотек та вимагала швидкої реакції та адаптації до нових умов роботи, примусивши їх шукати нові форми взаємодії з користувачами.

Бібліотекарі оперативно переорганізували свою роботу: налагодили дистанційну роботу працівників, включаючи електронну комунікацію, електронний документообіг, перерозподіл обов'язків, систему контролю за виконанням задач та звітності; забезпечили відповідні санітарно-гігієнічні умови роботи у приміщенні бібліотеки; акцентували увагу на зовнішній, в основному електронній, комунікації; впровадили дистанційне обслуговування користувачів, перенесли заплановані заходи в онлайн та впровадили нові форми та формати роботи з користувачами [5].

Основними каналами комунікації стали вайбер та телеграм-спільноти, соціальні мережі. У даний період стався пік створення сторінок бібліотек у соціальній мережі Facebook, Instagram. Бібліотеки рекламують свою роботу у TikTok та ведуть YouTube-канали. Бібліотекарі опанували онлайн-платформи Zoom та Meet для проведення онлайн-заходів для користувачів та працівників бібліотек. Найпопулярнішими формами стали онлайн майстер-класи, тренінги, онлайн-читання, конкурси, подорожі, букслеми, акції, фотофлешмоби, відеоролики, огляди, презентації, віртуальні виставки, мережеві посиденьки тощо.

Заборона відвідування бібліотек під час локдауну слугувала зниженню кількісних основних показників діяльності бібліотек: користувачів (-57,8 тис.); відвідування (-1031,4 тис.); книговидача (-2871,5 тис.). Поряд з тим зростає кількість віртуальних користувачів на 348,2 тис. осіб [6].

З урахуванням даних показників, було проведено професійні навчання кадрів. Обласною універсальною науковою бібліотекою проведено 20 заходів з підвищення кваліфікації, в яких взяли участь 903 працівники бібліотек ([http://ounb.km.ua/biblio/skill\\_up/index.php](http://ounb.km.ua/biblio/skill_up/index.php)). В травні 2020 року Хмельницькою ОУНБ, як головним методичним центром, проведено вебінар «Про роботу бібліотек області в умовах карантину та виходу з нього». Фахівці обласної універсальної наукової бібліотеки підготували повідомлення, презентації та виступи щодо нормативно-правового регулювання

діяльності бібліотек в умовах пандемії, аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду, а також практики бібліотек області в нових умовах [7].

В період карантинних обмежень робота методичних служб центральних районних, міських та центральних бібліотек громад практично повністю перейшла на онлайн-платформи. Виїздів у бібліотеки-філії з метою надання методичної і практичної допомоги за звітний рік зменшилося вдвічі (2019 рік – 1343, 2020 рік – 648), що в результаті сприяло опануванню бібліотекарями нових комунікаційних онлайн-сервісів та було надано більше консультацій в телефонному режимі. Для організації роботи бібліотек під час карантину дуже важливо було зберегти «кадровий контакт». Працівники комунікували через професійні спільноти, Zoom-наради, проводилися дистанційні консультації; підвищували фаховий рівень знань, навчаючись на дистанційних платформах. Бібліотекарі ділилися своїми досягненнями у соціальних мережах, отримані знання та навички впроваджували у професійну діяльність. Найбільш поширеними темами проведених заходів з підвищення професійних компетенцій були: опанування сервісу для відеоконференцій Zoom; робота бібліотек в умовах карантину; робота з бібліотечним фондом; бібліотечно-інформаційне обслуговування; популяризація краєзнавчих ресурсів; бібліографічна діяльність; стратегія планування роботи; інноваційні технології в роботі бібліотек; реклама бібліотеки та популяризація читання в онлайн-середовищі.

Вимушений перехід бібліотек частково або повністю в онлайн-режим спонукав бібліотеки активніше вивчати та використовувати у своїй роботі інноваційні технології та ресурси. З цією метою проводилися онлайн майстер-класи, семінари та тренінги: «Конференція на платформі Zoom у твоєму смартфоні» (Віньковецька ЦРБ), «Організація онлайн-конференції на платформі ZOOM», «Кросплатформені сервіси: Canva, Crello» (Хмельницька ЦМБ), «Онлайн-сервіси для створення відеопрезентацій» (система one-on-one, Старокостянтинівська ЦРБ). Центральні бібліотеки оперативно допомагали бібліотекам громад адаптуватися до нових умов роботи: «Безпечне бібліотечне літо. Проведення культурно-мистецьких заходів під час карантину» (Дунаєвецька МПШБ); «Сільська бібліотека: час нових підходів в умовах карантину» (Красилівська ЦБ); «Робота бібліотек під час карантину» (Нетішинська ЦМБ). Соціальні мережі стали актуальним інструментом для реклами бібліотеки та підвищення її іміджу серед громади. В результаті було проведено методичні дні та тренінгові заняття: «Працюємо разом, впроваджуємо нове, досягаємо більшого: популяризація бібліотеки через соціальні мережі» (Новоушицька ЦБ); «Використання соціальних мереж та вебсайту для реклами послуг бібліотеки» (Теофіпольська ЦРБ); «Етика спілкування в соцмережах. Корпоративна культура» (Хмельницька МЦБС); «Бібліотечна реклама як засіб позиціонування сучасної бібліотеки» (Кам'янець-Подільська ЦМБ).

Для вивчення роботи бібліотек у період карантинних обмежень було проведено конкурс соціальних інновацій «Я пропоную свій досвід: робота бібліотек під час пандемії» – перший бібліотечний конкурс, що відбувся в онлайн-форматі на сторінках бібліотек у Facebook [8].

Крім того, що бібліотеки навчилися працювати по новому в нових реаліях, важливо було дізнатися думку користувачів чи відповідають їх запитам бібліотеки. Тому, з метою вивчення надання бібліотеками інформаційних послуг в умовах обмеженої діяльності бібліотек (карантинні обмеження), рівня задоволення потреб користувачів через дистанційне інформаційно-бібліотечне обслуговування, Хмельницькою ОУНБ було проведено обласне анкетування «Дистанційне інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів: нові форми та методи» ([http://ounb.km.ua/biblio/soc/2021\\_12\\_2\\_1.pdf](http://ounb.km.ua/biblio/soc/2021_12_2_1.pdf)).

Як виявилось, реформа децентралізації, пандемія – не єдині виклики, що змінювали бібліотеки з 2015 року.

2022 рік став для бібліотек роком надзвичайних випробувань та перетворень. У зв'язку зі складною політичною ситуацією та введенням воєнного стану, бібліотеки були змушені переглянути свою стратегію та прийняти невідкладні заходи для забезпечення безпеки користувачів і персоналу, збереження доступу до інформації та збільшення ролі у зміцненні місцевої спільноти.

Бібліотеки долучалися до волонтерської діяльності з підтримки Збройних сил України та внутрішньо переміщених осіб. Вони сприяють волонтерському руху та благодійництву, що проявляється у фінансовій, гуманітарній допомозі, психологічній підтримці.

У багатьох бібліотеках, особливо в сільській місцевості, при будинках культури було відкрито штаби допомоги та пункти збирання гуманітарного вантажу. У волонтерській роботі в бібліотеках брали активну участь і користувачі. У Війтовецькій територіальній громаді виготовляли устілки для взуття військових, медичні шини і джгути в аптечки; у Дунаєвецькій – були залучені до роботи місцевих штабів з надання допомоги, а в бібліотеках відкрили автоматизовані робочі місця для дистанційного навчання дітей переселенців; у Плужненській та Старосинявській – готували їжу та складали продуктові набори; у Новоушицькій – сплели понад 100 маскувальних сіток; у Гуменецькій – бібліотекарі стали волонтерами Червоного Хреста у проведенні інструктажів з надання першої методичної допомоги. Центральна публічна бібліотека Хмельницької міської ТГ акцентувала увагу на інфомедіаграмотності та інформаційній гігієні, проводячи уроки в ефірі муніципальної телерадіокомпанії «Місто». Хмельницька ОУНБ у перший місяць війни провела офлайн та онлайн майстер-класи з методики плетіння основи для маскувальних сіток [9].

Задля власної безпеки та безпеки своїх відвідувачів книгосховища пристосували під укриття, поширювали, насамперед в інтернеті, інформацію стосовно дій у надзвичайних ситуаціях. «Як надати першу медичну допомогу», «Як поводитись у разі артилерійської атаки», «Що саме має бути у тривожній валізі», «Що робити в разі повітряної тривоги» – такими були перші публікації бібліотек на їх сторінках у соціальних мережах. У низці бібліотечних закладів було створено відповідні інформаційні пам'ятки та брошури, в яких містилася інформація про волонтерські центри та їх можливості – не лише в Україні, а й за кордоном [10].

Багато людей були вимушені покинути свої домівки та оселитися на Хмельниччині. Бібліотеки навчилися працювати з новою категорією читачів – внутрішньо переміщеними особами. Організація надання бібліотечних послуг для переселенців у деяких бібліотеках стала можливою завдяки участі в різних проєктах. Так, у 2023 році в Чемеровецькій центральній бібліотеці для дітей реалізовується внутрішній партнерський проєкт «РОДИНА І ГРОМАДА: адаптація – інтеграція – розвиток», що реалізовується Partnership for Every Child / Кожній дитині за підтримки Plan International та Disasters Emergency Committee (Велика Британія) у співпраці з БО «Деполь Україна». В результаті реалізації даного проєкту у бібліотеці створений дитячий простір, де проходять art-майстерки, влаштовуються посиденьки з іграми та інші комунікації, в ході яких діти, постраждалі від війни, отримують необхідну підтримку соціально-психологічного стану.

Корисним не лише для батьків, а й для дітей стала реалізація проєкту «Вільна мама», організованого в співпраці з ГО «Жіночий ХАБ», що активно втілюється у Хмельницькій обласній бібліотеці для дітей імені Т. Г. Шевченка, бібліотеці-філії № 14 Хмельницької МЦБС, бібліотеці-філії № 8 ім. І. Іова Хмельницької МЦБС. В ході участі у бібліотеках обладнано ігрові куточки з дитячими меблями та розвиваючими іграми.

Ще одним проєктом для молоді, що почав реалізовуватися з квітня 2023 року у Центральній публічній бібліотеці Хмельницької міської територіальної громади, став «ВільноХаб: працевлаштування», який діє в межах програми «Мріємо та діємо» за фінансової підтримки USAID Ukraine та здійснюється через IREX in Ukraine. Проєкт призначений для надання підтримки та допомоги молоді на шляху до трудової кар'єри та розуміння сучасних тенденцій на ринку праці. Центральна бібліотека у межах проєкту отримала нову техніку та облаштувала у читальному залі робоче місце для відвідувачів, які шукають роботу. Оформлено інформаційний куточок з питань працевлаштування. До роботи з молодими людьми залучаються фахівці та спеціалісти бібліотеки.

Як бачимо, дані проєкти передусім націлені на надання допомоги та підтримки переміщеним особам, аби вони могли впоратися з новими викликами та адаптуватися до нового місця

проживання. Це лише мала частина проєктів, які реалізуються у бібліотеках області. Впродовж 2022 року бібліотеками було реалізовано 30 різнопланових проєктів, у 2023 році – понад 100.

Важливе місце в діяльності книгозбірень Хмельниччини посідає і участь у Всеукраїнській акції «Бібліотека українського воїна», яку ініціювало Міністерство культури України у 2015 р. З початком війни бібліотекарі області продовжили роботу із забезпечення українськими книгами вояків у шпиталях, військових частинах, підрозділах територіальної оборони, військових навчальних закладах. В рамках акції у 2022 році було зібрано і передано 787 примірників україномовних видань, у 2023 році – 6178 прим. видань [11].

Бібліотекарі навчають мешканців населених пунктів цифровій грамотності через Хаби цифрової освіти, які створені в рамках проєкту «Дія.Освіта» на базі 320 бібліотек. Проходять навчання і з медіаграмотності.

В умовах воєнного стану не припиняється методична діяльність обласних бібліотек. Її актуальність зросла у зв'язку із невирішеними питаннями передавання повноважень під час адміністративної реформи та невизначеністю статусу багатьох бібліотек. Підготовлено онлайн-бюлетень «БібліоЖиття Хмельниччини», який узагальнив перший практичний досвід роботи в умовах воєнного стану. Зазначену тематику було розглянуто під час методичної вервечки та обласного семінару директорів центральних бібліотек.

Сьогодні перед бібліотеками Хмельниччини стоїть низка завдань, які потребують напруженої праці.

#### Висновки

Методична робота публічних бібліотек Хмельниччини зіштовхнулася зі значними викликами, відкривши нові можливості для розвитку та вдосконалення. Забезпечення доступу до культурних ресурсів в умовах децентралізації, пандемії та воєнного часу вимагає від бібліотекарів гнучкості, творчості та постійного вдосконалення.

Реформування адміністративно-територіального устрою в Хмельницькій області вплинуло на систему бібліотечної роботи. Проте виклики відкрили можливості для публічних бібліотек в плані підвищення їх значимості у громаді.

Методичне забезпечення діяльності бібліотек територіальних громад покладається на методичну службу, що базується на центральній бібліотеці. Саме тому її створення відіграє важливу роль у координації та наданні методичної допомоги іншим бібліотекам, сприяючи вдосконаленню їхньої роботи та підвищенню професійного рівня бібліотекарів. Методична робота стає ключовим інструментом для підтримки та розвитку бібліотечної справи в умовах змін, а також в умовах обмежень, які виникають у разі пандемії чи воєнного часу. Розвивається віртуальне

обслуговування, бібліотекарі впроваджують нові технології, переходять до онлайн-формату роботи.

В умовах війни бібліотеки довели свою стійкість та незламність участю у волонтерстві, підтримці постраждалих, роботі з внутрішньо переміщеними особами.

Сьогодні бібліотеки області активно взаємодіють з громадянами не лише у сфері інформаційного та культурного обслуговування. Вони беруть участь у проєктах з навчання дорослих у різних сферах, таких як вивчення мовної, правової, цифрової, медійної та безпекової грамотності. Бібліотеки є джерелами знань про місцеву історію та культуру. Вони активно створюють цифровий контент, розміщуючи його на вебсайтах і в соціальних мережах.

Працівники бібліотек завжди готові адаптувати свою роботу відповідно до умов суспільства, забезпечуючи максимальний доступ до культурних та освітніх ресурсів для місцевих громад.

### Список використаних джерел

1. Синиця Н. М. Вплив зовнішніх факторів на організацію та розвиток бібліотек в умовах ОТГ // Бібліотечна планета. – 2017. – № 4. – С. 8-10.
2. Надія Синиця. Організація діяльності публічних бібліотек в об'єднаних територіальних громадах: з досвіду Хмельницького обласного відділення УБА [Електронний ресурс] / Новини та події // Українська бібліотечна асоціація : [вебпортал]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2014 – 2024. – Режим доступу : <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/3540-orhanizatsiia-diiialnosti-publichnykh-bibliotek-v-ob-iednanykh-terytorialnykh-hromadakh-z-dosvidu-khmelnyskoho-oblasnoho-viddilennia-uba>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду : 01.04.2024.
3. Грудецька Т. В. Центральні бібліотеки громад Хмельниччини в умовах адміністративно-територіальної реформи: кроки становлення. Бібліотечний шлях в історії та сьогоденні Хмельниччини : зб. доп. і повідомл. науково-практ. конф., м. Хмельницький, 29 верес. 2022 р. / Департамент інформ. діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ; Хмельниц. обл. від-ня ВГО УБА. – Хмельницький : Стрихар А. М., 2023. – 124 с. – Електрон. версія друк. вид. – Режим доступу : [http://ounb.km.ua/vidanya/2023/2024\\_01\\_24\\_5\\_1.pdf](http://ounb.km.ua/vidanya/2023/2024_01_24_5_1.pdf). – Дата перегляду : 31.03.2024.
4. Грудецька Т. В. Методичний супровід діяльності публічних бібліотек. Аспекти діяльності публічних бібліотек : зб. матеріалів / Департамент інформ. діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ. – Хмельницький : Стрихар А. М., 2020. – 208 с. – Електрон. версія друк. вид. – Режим доступу : [http://ounb.km.ua/vidanya/2020/2021\\_03\\_20\\_1\\_1.pdf](http://ounb.km.ua/vidanya/2020/2021_03_20_1_1.pdf). – Дата перегляду : 31.03.2024.
5. БібліоЖиття Хмельниччини : інформ. онлайн-бюлетень. – 2020. – № 1-2. – С. 1. – Електрон. версія друк. вид. – Режим доступу : [http://ounb.km.ua/vidanya/2020/Bibliotechnyi%20biuletten\\_2020\\_1\\_21.pdf](http://ounb.km.ua/vidanya/2020/Bibliotechnyi%20biuletten_2020_1_21.pdf). – Дата перегляду : 29.03.2024.
6. Аналіз діяльності публічних бібліотек Хмельницької області за 2020 рік / Департамент інформ. діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ. – Хмельницький : Стрихар А. М., 2021. – 48 с.
7. Про роботу бібліотек області в умовах карантину [Електронний ресурс] / Бібліотекаря / Підвищення кваліфікації // Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека : [вебпортал]. – Електрон. текст. дані. – Хмельницький, 2020. – Режим доступу :

[http://ounb.km.ua/biblio/skill\\_up/index.php?k=202018](http://ounb.km.ua/biblio/skill_up/index.php?k=202018). – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду : 28.03.2024.

8. «Я пропоную свій досвід»: обласні конкурси – 2020 / Департамент інформ. діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ; уклад. А. М. Гуменюк. – Хмельницький, 2020. – 12 с. – Електрон. версія друк. вид. – Режим доступу : [http://ounb.km.ua/vidanya/2020/2021\\_03\\_14\\_4\\_1.pdf](http://ounb.km.ua/vidanya/2020/2021_03_14_4_1.pdf). – Дата перегляду : 29.03.2024.

9. Чабан К. Публічні бібліотеки Хмельниччини під час воєнного стану // Бібліотечна планета. – 2022. – № 3. – С. 10-13.

10. Катерина Чабан. Бібліотеки Хмельниччини в умовах війни [Електронний ресурс] / Новини та події // Українська бібліотечна асоціація : [вебпортал]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 07 березня 2022. – Режим доступу : <https://ula.org.ua/novyny-ta-podii/novyny/4985-biblioteku-khmelnuchchynu-v-umovakh-viinyu>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду : 01.04.2024.

11. Бібліотека українського воїна [Електронний ресурс] // Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека : [вебпортал]. – Електрон. текст. дані. – Хмельницький, 2015 – 2024. – Режим доступу : [http://ounb.km.ua/lib\\_warrior/index.php](http://ounb.km.ua/lib_warrior/index.php). – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду : 01.04.2024.

*Людмила Дитинник,  
директорка Хмельницької  
гуманітарно-педагогічної академії,  
м. Хмельницький*

## **НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ВИМОГИ СУЧАСНОСТІ**

*У статті висвітлено досвід роботи з національно-патріотичного виховання студентської молоді, напрями просвітницької діяльності бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.*

***Ключові слова:** стратегія, національно-патріотичне виховання, війна, бібліотека, студентська молодь, просвітництво.*

The article highlights the experience of working on national-patriotic education of student youth, directions of educational activities of the library of the Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy.

**Keywords:** strategy, national-patriotic education, war, library, student youth, education.

Одним із головних напрямів діяльності бібліотеки вищого навчального закладу є просвітницький. Просвітницька функція бібліотеки полягає, у першу чергу, у вихованні у студентства почуття національного самоусвідомлення, патріотизму, зосередженості на популяризації духовної спадщини, історії та розбудови нашої держави, надаючи пріоритет національній культурі. Тема національно-патріотичного виховання у бібліотеці – процес, спрямований на визначення гуманістичних цінностей та прищеплення любові до Батьківщини. Патріотизм сьогодні є нагальною потребою і для людей, і для держави, оскільки високий рівень патріотизму громадян забезпечує повноцінний гармонійний розвиток як особистості в державі, так і суспільства в цілому. Саме тому бібліотекою цій тематиці приділяється значна увага, адже від поінформованості громадян значною мірою залежить майбутнє держави.

Триває повномасштабна війна росії проти України та всього цивілізованого світу! Росія руйнує українську освіту та культуру: бібліотеки, музеї, університети, школи, світові визначні пам'ятки – це є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права. Докорінно змінили життя і думки українських громадян, змусили інакше визначити свої життєві пріоритети, бажання і прагнення. Позначилися ці події й на діяльності бібліотек вищих навчальних закладів, в яких виховання патріотизму, активної життєвої позиції молоді вийшло на одне з головних місць. Найголовнішими ознаками особистісних змін, викликаних загрозами територіальній цілісності держави, стали прояви патріотизму та активної життєвої позиції у повсякденних вчинках молоді.

Пробудження і розвиток громадянської ініціативи та волонтерського руху в ХГПА загалом та у книгозбірні навчального закладу є свідченням того, що молодь, співробітники й науковці закладу усвідомлюють важливість ідентифікаційних процесів, що відбуваються в державі, прагнуть стати учасниками національно-патріотичного руху, поділяючи «ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української нації» [1].

Саме тому просвітницька діяльність бібліотеки ХГПА упродовж 2022–2024 рр. полягає у проведенні різноманітних заходів та реалізації інформаційно-освітніх проектів, покликаних сприяти національно-патріотичному вихованню молоді. Враховуючи давню історію та культуру України, вимоги й стандарти вищої освіти, освітні програми навчального закладу, пріоритетними були обрані напрями виховання патріотичних почуттів, гордості за українську культуру, мистецтво.

Середина лютого, саме час згадати і віддати шану бійцям, які стояли на майдані. Славним героям із яких і почався тернистий шлях гідності та свободи нашої України в читальному залі була присвячена година пам'яті «У їхніх серцях жила Україна».



Ні для кого із студентів груп ПО-31 (куратор Ніколаєва А.А.) та ПО-32 (куратор Будім Л.В.) не є невідомим подвиг героїв Небесної сотні. Захід не залишив байдужим серця майбутніх вчителів. Від кривавих спогадів часто виднілися сльози на їх очах.



Захід проведено з метою вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні, виховання патріотизму, любові до своєї Батьківщини, її звичаїв і традицій; формування власної відповідальності за долю України. Учасники заходу хвилиною мовчання вшанували цвіт української нації: Небесну Сотню київського Майдану, воїнів, котрі загинули на Сході України та наших земляків, які віддали своє життя за волю та незалежність української держави. Адже герої не вмирають, вони продовжують жити у наших з вами серцях.

До Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав.

15 лютого 1989 року закінчилася одна з трагічних воєн другої половини ХХ століття – війна в Афганістані, яка тривала з 25 грудня 1979 до 15 лютого 1989 року – 3340 днів (дев'ять років, один місяць, дев'ятнадцять днів). Участь у ній взяли 160375 військовослужбовців – вихідців з України, 3360 з яких – загинули, 72 – пропали безвісти, 3560 – стали інвалідами. Згодом війну в Афганістані керівництво тодішнього СРСР визнало політичною помилкою, однак це аж ніяк не применшує

особистого подвигу тих, хто став прикладом самопожертви та вірності військовій присязі. Афганська кампанія залишила невиліковну рану в душах та серцях тих, хто пройшов вогненними гірськими стежками, хто втратив друзів, синів чи батьків. До цієї події в бібліотеці пройшла історична хвилинка «Дорогами Афганістану». Присутні юнаки та дівчата вшанували пам'ять воїнів-інтернаціоналістів, дізналися історичні факти про афганську війну, почули коротке вікіповідомлення про Ісламську Республіку Афганістан.

Бій під Крутами, до цієї події у бібліотеці оформлено тематичні виставки та проведено героїко-патріотичні читання на тему: « Крути - славна сторінка історії».

29 січня 1918 року відбулася надзвичайно трагічна подія в українській історії – бій під Крутами, який набув для українського народу символічного значення, став легендою, прикладом героїзму і жертвності молодого покоління в боротьбі за незалежну Україну.



21 лютого з нагоди Міжнародного дня рідної мови у читальному залі бібліотеки відбулося літературно-мистецьке свято «О слово рідне, мова рідна». У святі взяли участь студенти факультету початкової освіти та філології ПО-12 і Філ-12у.



Українська мова... Тернистим і стражденним виявився її шлях до визнання. Довго блукала вона манівцями зневаги, гонінь та переслідувань. Безжальні кати століттями кришили її, дробили, забороняли, вбивали, викручували руки, відбирали голос. Та, незважаючи на все,

навіть шепіт української мови звучав потужніше за всі голоси світу. Доносився у всі кутки, проникав у кожную шпаринку: співом солов'я, гомоном дібров, звуками скрипки і бандури, голосом Кузьми, віршами Шевченка і Франка, і нарешті тихою мелодією у найсирішому окопі... Так, серце її б'ється. Його стукіт заглушує звук сирени. Він волає гучніше зриву гранати і бомби. І доки у наших грудях б'ється українське серце, а з наших вуст зривається українське слово, ніякий чужинець не перекричить, не зламає, не знищить...

Благодійний захід на підтримку ЗСУ, патріотичний флешмоб «З Україною в серці», був проведений академічною спільнотою. Бібліотечні працівники взяли безпосередню участь. Зібрані під час заходів кошти передали на передову та в госпіталь.

6 вересня в читальному залі бібліотеки ХГПА відбулася зустріч студентів факультету дошкільної освіти та психології ДО-21б, ДО-21 з Михайлом Цимбалюком, поетом, прозаїком, журналістом, членом Національних спілок письменників і журналістів України, учасником

російсько-української війни, бойовим медиком ЗСУ, який виконує свій конституційний обов'язок – захищає рідну Батьківщину.



Хвилиною мовчання присутні вшанували пам'ять героїв, які віддали своє життя за свободу і незалежність України.

Михайло Петрович презентував збірку «Синдром відкладеного життя», яка у його творчому доробку десята, але перша з тих, яка написана під час перебування письменника на фронті.

Автор розповів історію написання, особливості та специфіку укладання збірки, хвилююче пригадуючи окремі моменти з передової, які торкаються не лише його, але і бойових побратимів. «У цьому виданні я поєднав два жанри – поезію і прозу, аби підсилити емоції та більше розповісти про те, що лежить на душі», – зазначив Михайло Петрович. У виконанні автора звучали уривки із книги та його поезія.

Шевченківські дні в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії розпочалися 5 березня із зустрічі в читальному залі бібліотеки з лауреатами Хмельницької обласної премії імені Т.Г. Шевченка під назвою «Подільська Шевченкіана».

Заснована обласна премія ім. Т.Г. Шевченка 13 травня 1994 р. для відзначення провідних діячів культури, літератури, мистецтва нашого краю за вклад у дослідження, популяризацію української мови і літератури, розвиток образотворчого мистецтва, відродження національної культури народу, пов'язаних із життям і творчістю Великого Кобзаря.



Подільськими Шевченківськими лауреатами є науковці, літератори, краєзнавці, художники, громадські активісти та художні колективи Хмельниччини.

Студенти факультету початкової освіти та філології ПО-21 (куратор Н.І. Незнанова), Філ-12у, Філ-11а, Філ-22у, Філ-32у, викладач кафедри української мови та літератури, кандидат пед. наук І.І.Нікітова та працівники бібліотеки зустрілися з доктором філолог. наук, професором, літературознавцем, членом НСПУ В.П. Мацьком (2007 р.); кандидатом пед. наук, доцентом ХГПА Г.В.Яківчук (2006 р.); подільською поетесою, членом НСПУ педагогом за фахом Н.М.Шмуріковою (лауреат 2010 р.); головою Хмельницького обласного об'єднання товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, членом НСПУ, кандидатом фізико-

математичних наук, доцентом ХНУ В.Ц.Міхалевським (2014 р.); головою Хмельницької обласної організації НСПУ, подільським письменником П.І.Малішом (2017 р).

Подільські митці-лауреати повідали про те, яку роль посів Т.Г.Шевченко у їхньому житті, як виникли ідеї про висвітлення образу Генія українського народу у творчості, відповіли на цікаві запитання. Бібліотека в дарунок отримала від шанованих гостей їхні найновіші твори.

Галина Василівна Яківчук виконала музичні твори на слова Т.Г.Шевченка (акомпанувала викладач Г.І.Сікора).

Реалізуючи заходи національно-патріотичного виховання молоді, бібліотека впроваджує інноваційні форми роботи, тісно співпрацюючи із кафедрами і факультетами навчального закладу.

Висновки. Бібліотека ХГПА цілеспрямовано працює над реалізацією завдань, поставлених у Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020–2025 рр., запроваджує та втілює в життя інноваційні проекти, проводить освітні, просвітницькі заходи. Проведені благодійні акції, волонтерська допомога ЗСУ, плетіння маскувальних сіток, виготовлення окопних свічок, збір гуманітарної допомоги для постраждалих регіонів, кошти для ЗСУ, книги для колег з деокупованих областей за безпосередньої участі студентів навчального закладу свідчать про усвідомлення бібліотекарями важливості та необхідності подальшої роботи, спрямованої на патріотичне виховання молоді.

Щоденною своєю працею наші бібліотекарі показують, що бібліотеки потрібні, що бібліотекарі можуть працювати в тих умовах, які склалися в нашій країні, бути корисними не тільки на фронті книжковому, але й на волонтерському та інформаційному. Бібліотека тримає стрій: хвилюємось, переживаємо, радіємо, працюємо... Прагнемо підтримати один одного в біді, вітаємо з гарними подіями... Кожен робить своє. Заради Перемоги! Ми знаємо, куди рухатися. У кожного своя мотивація і у всіх разом вона одна – ПЕРЕМОГТИ! Заклик бібліотек під час війни: «Згуртуємось заради Перемоги!», бо згуртованість перетворює нас у воїнів, що боронять свою землю.

#### **Список використаних джерел**

1. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020-2025 роки : указ Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019 // [Електронний ресурс] <https://www.president.gov.ua/documents/286/2019> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

*Майя Дурицька,  
бібліотекарка I категорії  
наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ»,  
м. Кам'янець-Подільський*

## **НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА В НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ «ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

*У статті описано нові завдання, які стоять перед науковою бібліотекою Закладу вищої освіти «Подільський державний університетів», окреслено роль науково-дослідної діяльності, зокрема проведення бібліотекознавчих досліджень щодо зміцнення організації та управління цією діяльністю, розширення змісту досліджуваних питань. Описано різні форми науково-дослідної роботи та підвищення кваліфікації бібліотекарів, що значно сприяють поліпшенню якості обслуговування користувачів, створенню оптимально організованого та відкритого доступу отримання інформації в бібліотеці, забезпеченню ефективної підтримки освітнього та наукового процесів в університеті.*

**Ключові слова:** науково-дослідна робота, наукова бібліотека, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», дослідження.

*The article describes the new tasks facing the scientific library of the Higher Education Institution "Podilskyi State University", outlines the role of scientific research activities, in particular, conducting librarian studies on strengthening the organization and management of this activity, expanding the content of researched issues. Various forms of research work and professional development of librarians are described, which significantly contribute to improving the quality of user service, creating optimally organized and open access to information in the library, ensuring effective support of educational and scientific processes at the university.*

**Keywords:** scientific research work, scientific library, Higher Educational Institution "Podilskyi State University", research.

Наукова бібліотека Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» як структурний підрозділ університету постійно сприяє розвитку науково-освітнього середовища закладу освіти як шляхом ефективної підтримки наукового, освітнього і виховного процесів, так і у впровадженні сучасних інноваційних технологій [3, с. 39] . Все це зобов'язує бібліотечних фахівців швидко та адекватно реагувати на зміни інформаційних потреб користувачів, удосконалювати форми і методи бібліотечного обслуговування, надавати якісне інформаційне консультування, розширювати перелік бібліотечно-інформаційних послуг, забезпечувати процес інноваційного оновлення бібліотеки. А це в свою чергу створює підвалини для проведення в бібліотеці науково-дослідної роботи, яка є одним з основних напрямків діяльності книгозбірні [2 с.14], характеризується багатогранністю, відповідно до типу і виду бібліотек має свої особливості та суттєві відмінності. Згідно із Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»

«бібліотечна система функціонує на основі організації науково-дослідної, науково-методичної та науково-бібліографічної роботи».

Напрями науково-дослідної роботи визначаються за допомогою моніторингу змін в діяльності бібліотеки, аналізу рівня роботи підрозділів. [2 с. 149] і на сьогодні можна виділити такі:

1. Науково-дослідна робота, що має на меті організацію, аналіз, оцінку наукових досліджень в галузі бібліотечної справи, розробку затвердженої тематики НДР в області бібліотекознавства, книгознавства, направлених на вдосконалення бібліотечного та інформаційно-бібліографічного обслуговування студентів, викладачів, співробітників університету [2 с. 147], участь у підготовці та виконанні науково-дослідних проєктів, узагальнення наукових результатів діяльності бібліотеки, обмін науковою інформацією за допомогою професійних видань, опублікування та підготовка до друку наукових робіт, керівництво науково-дослідною та науково-методичною роботою [3, с.39], участь у наукових і науково-практичних заходах різних форматів, семінарах, науково-практичних конференціях, а саме: *«Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку»* (до 60-річчя Наукової бібліотеки ХНУ), *«Книги та бібліотеки в глобалізованому світі»* (до 100-річчя ЗВО «ПДУ»), II Регіональна науково-теоретична інтернет-конференція *«Заклад вищої освіти «Подільський державний університет» в персоналіях»*; I Науково-практична онлайн-конференція наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ» *«Бібліотека в сучасному світі науки, освіти та культури»*.

Самостійні наукові дослідження бібліотека проводить за науковими темами. Теми та відповідальні виконавці обираються самостійно і затверджуються директором. Загальне керівництво НДР здійснює директор бібліотеки, відповідно формується проблематика та організація наукових досліджень, складання перспективних і поточних планів науково-дослідної роботи, звітів, контроль за виконанням планів НДР відділами, надання методичної допомоги підрозділам у проведенні активного пошуку з відповідної тематики. [2, с.148]. Окремі питання НДР можуть досліджуватися з науково-педагогічними працівниками кафедр, а також спільно з іншими бібліотеками та установами.

Науково-дослідна робота бібліотеки ЗВО «ПДУ» виконується провідними бібліотечними фахівцями, бібліографами, іншими категоріями співробітників і направлена на:

- вдосконалення бібліотечно-бібліографічного, інформаційного обслуговування науково-викладацького складу, студентів вишу;
- підвищення ефективності і якості роботи бібліотеки;
- проведення інформаційного аналізу для визначення основних напрямів розвитку бібліотеки.

Результати дослідницької роботи бібліотечних фахівців представлені у вигляді:

- наукових звітів (директор бібліотеки);
- статей – для публікацій в інформаційних виданнях;
- доповідей і повідомлень – на наукових конференціях, семінарах, нарадах, бібліотечних, університетських рівнях;
- сценаріїв заходів, розгорнутих планів тематичних книжкових виставок та оприлюднюються у друкованих періодичних і неперіодичних фахових виданнях, шляхом виступів на всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також втілюються і у плідній власній видавничій діяльності.

На шляху до сучасного рівня розвитку науково-дослідної роботи бібліотека пройшла декілька важливих етапів. Так, на початку 80-х років активізувалася науково-методична діяльність бібліотеки, яка, зокрема, реалізувалася в організації та активній участі у семінарах-практикумах для завідуючих бібліотеками закладів вищої освіти [3, с.40] Така робота забезпечила необхідний досвід, а підґрунтям для виділення у майбутньому саме дослідної роботи як самостійного напрямку діяльності бібліотеки, стало складання Літопису бібліотеки, початок написання якому був покладений у другій половині 50-х років ХХ століття. Сучасний етап науково-дослідної і публікаційної діяльності бібліотеки поживався у 2014-2015 роках. І сьогодні ця діяльність вже визначена одним із основних завдань бібліотеки у «Положенні про Наукову бібліотеку ЗВО «ПДУ». Цей напрям роботи подібно іншим, реалізується зі структурними підрозділами університету, у співпраці та взаємодії з бібліотеками вищих навчальних закладів України, бібліотекою Хмельницького національного університету, Кам'янець-Подільського національного університету ім. Огієнка, зокрема дослідження проводяться за такими науковими темами:

- *«Бібліотека ЗВО «ПДУ» : кроки історії;*
- *«Заклад вищої освіти «Подільський державний університет в 50-60 роки ХХ століття» - вивчення історії університету та історії бібліотеки як його структурного підрозділу;*
- *«Керівники Наукової бібліотеки Закладу вищої освіти « Подільський державний університет» (1921 – 2023 рр.)» (дослідження життєвого шляху, наукового та творчого доробку керівників, вклад в розвиток книгозбірні);*
- *«Архітектурні пам'ятки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» в контексті історії Подільського краю: процес становлення та розвитку»;*
- *«Бібліотека Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»: відродження історичної пам'яті» .*
- *«Малина Лідія Іванівна. Талант. Покликання. Професія.*

Важливим є організація та забезпечення функціонування студентського наукового гуртка історичної книги «Артефакт», як творчого осередку формування наукової еліти Університету, середовище наукового і культурного спілкування користувачів (планування роботи, проведення засідань, робота зі студентами в підгрупах за напрямками науково-дослідної роботи: «Печаль Подільського села», «Дерево мого роду»: зображення генеалогічного дерева; «Звичай, традиції та легенди рідного краю; «Історична література очима користувачів»; «Поділля в дослідженнях істориків-краєзнавців: засідання студентського наукового гуртка «Артефакт». Краєзнавча студія, «10 історичних книг українською»).

Результати науково-дослідної роботи бібліотеки оприлюднюються у друкованих періодичних і неперіодичних фахових виданнях, шляхом виступів на всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також втілюються і у плідній власній видавничій діяльності.

2. Науково-методична робота є складовою частиною науково-дослідної роботи бібліотеки. Упродовж майже 35 років наукова бібліотека і по сьогодні є методичним центром для бібліотек регіону (Кіцманського, Новоушицького, Старосинявського, Хотинського навчальних закладів) .

Сенс методичної діяльності:

- удосконалення роботи бібліотеки, впровадження нововведень у практику роботи книгозбірні вишу, застосування в практиці роботи результатів наукових досліджень і досвіду роботи інших бібліотек, розробка науково-обґрунтованих рекомендацій і організаційно-методичних матеріалів, [2, с. 148], допомога відділам бібліотеки в оволодінні інноваційними методами роботи.

- впровадження передового бібліотечного досвіду (через відвідування науково-практичних конференцій, нарад, семінарів, наданні консультацій користувачам бібліотеки щодо використання електронних ресурсів у локальній мережі та мережі Інтернет), мережа використовується для публікації власних електрон ресурсів.

- організація підвищення кваліфікації бібліотекарів - унікальна можливість ознайомитись та поділитись досвідом роботи зі своїми колегами з різних куточків України, а також підвищити власну кваліфікацію, розглянути найактуальніші питання сьогодення бібліотечної справи [4], адже функціонування бібліотеки безпосередньо залежить від професійного рівня та особистих якостей її працівників.

Що стосується надання практичної допомоги як структурним підрозділам бібліотеки, так і окремим працівникам, то бібліотека систематично працює з кафедрами університету, надаючи методичну допомогу з таких питань: укладання і підготовки до видання бібліографічних покажчиків, списків літератури, створення електронних баз даних на допомогу науковій та

навчально-виховній роботі, проведення бібліографічних оглядів, оформлення книжкових виставок. Доречним було б ввести в практику роботи бібліотеки заняття з бібліотекознавства, бібліографії. Велике значення для студентів, магістрів, аспірантів має проведення «Днів фахівця», «Дня першокурсника». Учасники знайомляться з літературою зі спеціальності, фаховими періодичними виданнями, наявними у фонді.

3. Науково-бібліографічна продукція книгозбірні забезпечує інформаційні потреби користувачів, відображає стан розвитку науки, освіти і практики навчального закладу, сприяє проведенню наукових досліджень і має на меті науково-бібліографічний супровід наукової роботи вузу та бібліотеки, що завершується виданням покажчиків <https://pdatu.edu.ua/pro-universitytet/bibliografichni-pokazhchiki.htm> :

- анотовано-ілюстрований покажчик україномовних рідкісних і цінних видань 1918-1947 років «Галерея рідкісних видань Наукової бібліотеки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»» (2022);

- «Від книги до світла, до знань, до життя» (2022) (в трьох частинах);

-Красназвачі ретроспективні внутрішньогазетні бібліографічні покажчики - «Обрії малої Батьківщини» (2022), «Наші славетні», (2021), «Місто з історичними родзинками» (2020);

- «Каталог архівних журналів наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ»»(2022) та ін.

Таким чином, нові завдання, які стоять перед науковою бібліотекою ЗВО «ПДУ», окреслили роль науково-дослідної діяльності, зокрема, спостерігається підвищення інтересу до проведення бібліотекознавчих досліджень, зміцнилася організація і управління цією діяльністю, розширилося коло і зміст досліджуваних питань, урізноманітнилися форми науково-дослідної роботи, поглибився науковий рівень публікацій, підвищуючи кваліфікацію бібліотекарів. Такі процеси значно сприяють поліпшенню якості обслуговування користувачів, створенню оптимально організованого та відкритого доступу отримання інформації в бібліотеці, забезпеченню ефективної підтримки освітнього та наукового процесів в університеті.

#### **Список використаних джерел:**

1. Айвазян О. Б. Наукова робота бібліотеки як засіб якісного забезпечення освітнього та наукового процесів університету. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. Бібліотекознавство. Книгознавство. 2015. Вип. 4. С. 205-211.

2. Маловська І.Л. Організація науково-дослідної роботи у бібліотеці вищого навчального закладу. Бібліотека ХХІ століття: перспективи та інновації : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 23 квіт. 2015 р. / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, наук. б-ка, каф. книгознавства і бібліотекознавства. – Київ, 2015. с. 147-149 URL: <https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Z-tezy.pdf> (дата звернення: 06.05.2024).

3. Звіт про науково-дослідну діяльність Рівненської ОУНБ за 2020 рік URL: <https://libr.rv.ua/> (дата звернення: 07.05. 2024).

4. Підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Українська бібліотечна енциклопедія. URL: <https://nubip.edu.ua/node/100119> (дата звернення: 06.05.2024).

4. Толочко С. Науково-дослідна робота бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв: зміст, основні напрями і результати. Бібліотека у цифрову епоху: історія та тенденції розвитку: матеріали наук.-практ. конф. б-к ЗВО, присвяч. 60-річчю НБ ХНУ, 19-20 жовт. 2022 р. Хмельницький, 2022. с. 37 – 44.

*Людмила Климчук*  
директорка бібліотеки  
Кам'янець-Подільського національного університету, к.і. наук,

*Людмила Резнічук,*  
завідувачка відділу абонементів та читальних залів бібліотеки  
Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка  
м. Кам'янець-Подільський

## ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЧИТАЦЬКІ ІНТЕРЕСИ

*У статті схарактеризовано результати соціологічного дослідження щодо користування бібліотекою та вплив російсько-української війни на запити користувачів у інформації. Висвітлено заходи які проводяться в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка та бібліотеці закладу.*

**Ключові слова:** бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, соціологічне дослідження, вплив російсько-української війни на читацькі інтереси, бібліотерапія.

*The article describes the results of a sociological study on the use of the library and the impact of the Russian-Ukrainian war on users' information requests. The events held in Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ogienko and the library of the institution are highlighted.*

**Keywords:** the Library of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ogienko, sociological study, the impact of the Russian-Ukrainian war on readers' interests, bibliotherapy.

Бібліотека університету реагує на складні виклики воєнного часу, застосовує всі можливості глобальних комунікацій для забезпечення навчальної та наукової діяльності інформацією, впроваджує онлайнві технології для підвищення якості освітнього процесу, вдосконалює інформаційно-бібліотечні сервіси та продукти, опікується збереженням бібліотечних фондів тощо.

Попри війну, університет та бібліотека, продовжує свою діяльність реалізуючи багато змін для підтримки освітнього процесу, спрямованого на впровадження європейських норм і стандартів освіти, підвищення якості освітніх послуг та рівня наукових досліджень.

Бібліотека університету надає інформаційну підтримку 24 на 7, студенти мають змогу користуватися повнотекстовими електронними ресурсами та бібліотечними послугами он-лайн. У книгозбірні сконцентровані всі засоби для пошуку і представлення наукової інформації та надання доступу до неї: електронний каталог (ЕК), інституційний репозитарій, повнотекстові (власні, корпоративні, придбані та тестові БД, web-сайт бібліотеки; колекція на CD-дисках.

Останні роки пов'язані з пандемією та повномасштабною війною ускладнили роботу книгозбірні, але й навчили працювати по новому, виконувати свої функції та дбати про безпеку та комфорт користувачів.

Саме завдяки безперервному зв'язку «користувач/бібліотека» фахівці бібліотеки розуміють потреби читачів, їх уподобання та пропозиції щодо подальшої роботи. Одним з таких джерел є соціологічні дослідження (опитування) які проводяться на сайті бібліотеці щорічно. У листопаді 2023 року проведено анкетування «Вплив війни на читацькі інтереси та форми обслуговування користувачів».

Актуальність дослідження зумовлена змінами у роботі бібліотеки, формах обслуговування, інтересах користувачів під впливом воєнного стану.

Мета дослідження – визначити як російсько-українська війна вплинула на користувачів та їх читацькі інтереси, з'ясувати яким формам обслуговування надається перевага та розкрити зацікавленість користувачів у історико-патріотичній літературі.

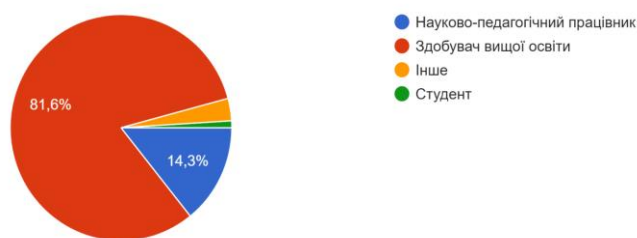
Завдання дослідження: удосконалити роботу з обслуговування користувачів бібліотеки, проводити комплектування фонду з урахуванням сучасних потреб та читацьких інтересів.

Метод дослідження: он-лайн опитування (8 питань).

Розроблена анкета сприяла виявити вплив російсько-української війни на читацькі запити, відношення до творів історично-патріотичного характеру, форми обслуговування користувачів. Користувачі мали можливість взяти участь в опитуванні та заповнити анкети.

У дослідженні взяли участь 407 респондентів, з них: 82,2% – здобувачі вищої освіти, 14,3% – науково-педагогічні працівники університету, та інші категорії – (3,5%) (див. малюнок 1).

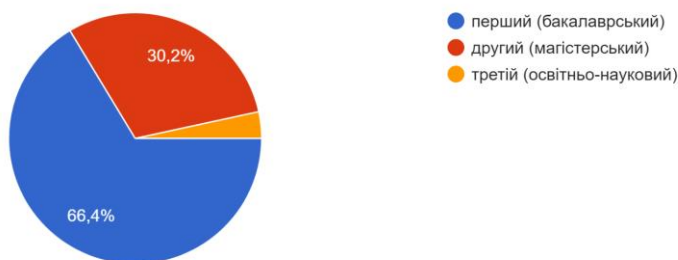
Про себе :  
407 відповідей



Малюнок 1. Категорії респондентів

Переважає більшість це здобувачів першого бакалаврського рівня освіти – 66% (денної форми навчання – 90%). Магістрів 30% та 4% відсотки науково-педагогічних працівників (див. малюнок 2).

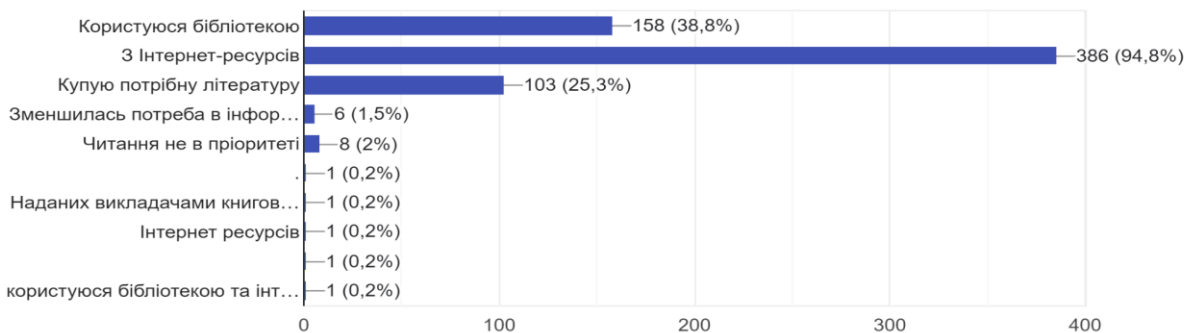
Рівень вищої освіти, якщо Ви здобувач вищої освіти:  
351 відповідь



Малюнок 2. Розподіл респондентів за рівнем здобуття вищої освіти

У процесі дослідження було проаналізовано з яких джерел респонденти отримують інформацію. Майже 95% опитаних отримують інформацію з інтернет-ресурсів, 39% користуються ще й послугами бібліотеки, а чверть опитаних купують потрібну літературу. Менше 2% опитаних вказали, що у них зменшилась потреба в інформації, а читання втратило пріоритет (див. малюнок 3).

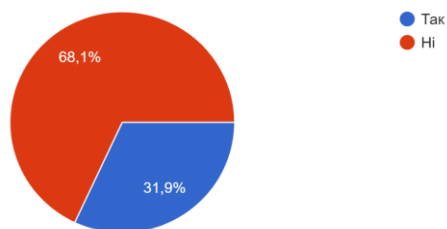
З яких джерел ви отримуєте інформацію?  
407 відповідей



Малюнок 3. Джерела інформації

Аналіз анкет показав, що війна вплинула на кількість звернень до бібліотеки лише на 32% респондентів. Більшість опитаних віддають перевагу отримувати інформацію у бібліотеці on-line, а 29% віддають перевагу живому спілкуванню (див. малюнок 4).

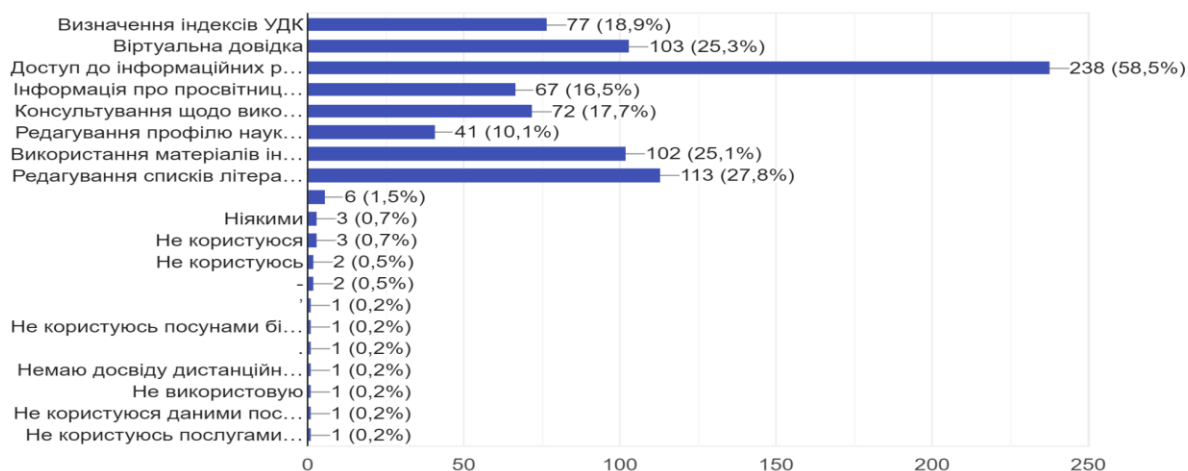
Чи вплинула війна на частоту Ваших звернень до бібліотеки?  
407 відповідей



Малюнок 4. Періодичність звернення до фондів бібліотеки

На запитання «Якими бібліотечними послугами, що надаються дистанційно Ви користуєтеся?» переважна більшість (58,5%) цінують можливість широкого доступу до інформаційних ресурсів. Майже однакова кількість, чверть опитаних, використовують послуги «Віртуальна довідка», «Використання матеріалів інституційного репозитарію» та редагують списки літератури до наукових робіт. Серед опитаних лише 16,5% черпають з сайту бібліотеки інформацію про просвітницькі заходи. Науково-педагогічні працівники університету звертаються до послуг «Консультавання щодо використання наукометричних баз та електронних баз відкритого доступу» (17,7%) і «Редагування профілю науковця» (10%) (див. малюнок 5).

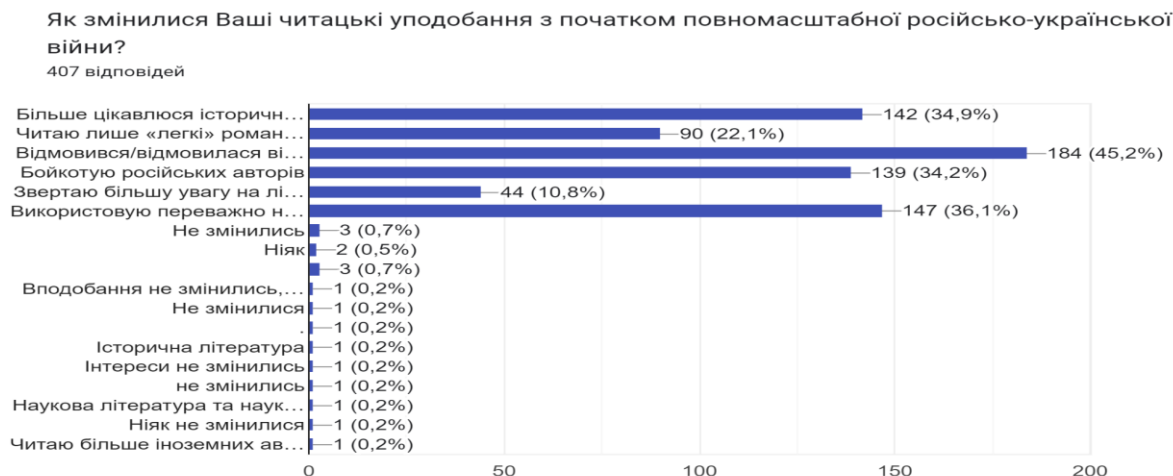
Якими бібліотечними послугами, що надаються дистанційно, Ви користуєтеся?  
407 відповідей



Малюнок 5. Користування бібліотечними послугами

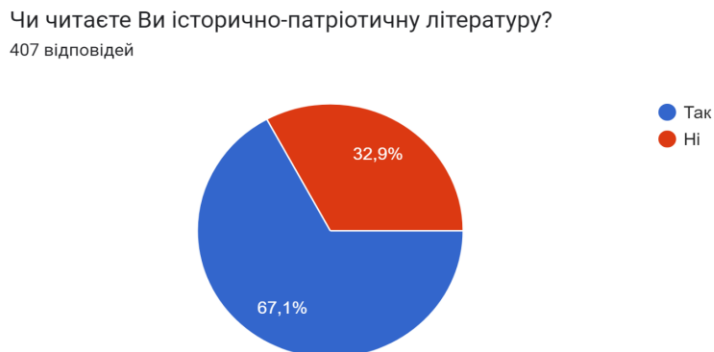
Війна вплинула по різному на українців, але усі переглянули своє відношення до країни агресора, російського контенту, літератури, мистецтва у тому числі. 45,2% опитаних відмовилися від читання російськомовних видань, а 34,2% ще й бойкотують російських авторів. Значна частина

респондентів віддають перевагу читанню історичної літератури, про події в АТО, ООС. 36,1% цікавляться і навчальною літературою та лише 22% читають легкі романи. Серед інших відповідей менше 1% опитаних вказали, що їхні вподобання не змінилися під впливом війни (див. малюнок 6).



Малюнок 6. Запити користувачів у інформації

На запитання «Чи читаєте Ви історично-патріотичну літературу» 67,1% дали ствердну відповідь (див. малюнок 7).



Малюнок 7. Запит історико-патріотичної літератури

Опитування показало, що читання такої літератури впливає на світогляд користувачів: покращується розуміння нашої історії у 69%, стають зрозумілими сучасні події для 43,2%. Читання історично-патріотичної літератури підіймає патріотичний дух та пробуджує національну свідомість українців (див. малюнок 8).



Малюнок 8. Вплив історико-патріотичної літератури на світогляд

Проаналізувавши відповіді респондентів на питання анкети можна зробити висновки, що користувачі бібліотеки зазнали впливу війни на життя, свідомість, уподобання. Читання історично-патріотичної літератури допомагає розібратися у сприйманні сьогоденних подій, відмовитися від російського контенту, цінувати рідне, українське.

Дослідження продемонструвало достатній рівень обізнаності користувачів з послугами, які надає бібліотека дистанційно, сайтом бібліотеки, матеріалами розміщеними на ньому. Переважна більшість здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників університету, охоплених дослідженням, дбають про свою безпеку та віддають перевагу користуванню послугами бібліотеки дистанційно. Це свідчить про те, що респонденти є обізнані користувачі Інтернет-ресурсів, знають та використовують ресурси та послуги нашої бібліотеки. Також з метою удосконалення роботи бібліотеки, покращення обслуговування користувачів та розширення інформаційних послуг необхідно:

- активізувати популяризацію історично-патріотичної літератури;
- здійснити закупівлю сучасних книг українською мовою та вітчизняних авторів;
- вилучити з фонду бібліотеки літературу пропагандистського анти українського характеру, яка звеличує РФ вийшла друком на території країни-терориста;
- налагодити інформування користувачів про віддалені послуги бібліотеки.

На сучасному етапі бібліотечні фахівці ставлять за мету не лише покращення інформаційного забезпечення, а й створення психологічно-комфортного освітнього середовища та вироблення оптимістичного погляду на життя і навколишній світ. Саме тому з січня 2024 р. у бібліотеці започатковано проєкт – Бібліотерапія.

Бібліотерапія – це психологічна допомога, зняття стресу і лікування людей в основі якого лежить читання ними книжок, які сповнені глибокої віри в життя, пробуджують оптимізм, відволікають від навколишніх проблем та сумних думок та важких переживань [1]. На сьогодні, бібліотерапія є допоміжним засобом лікування, яке розвинуте у багатьох країнах світу. Це метод психотерапії, що використовує літературу як одну з форм лікування словом. Часто вважають, що бібліотерапія та книготерапія тотожні поняття [2].

Щодо книголюбів, які називають процес читання книготерапією – під час війни, власне, воно так і є. І дуже добре, коли дорослий чи дитина, окрім основної діяльності, мають час та ресурси читати. Бібліотерапія може допомогти Україні справитися з тим обсягом психосоціальної підтримки, яку треба буде надавати населенню [2].

Перевагами бібліотерапії є зокрема те, що розвиваюча бібліотерапія може використовуватися фахівцями без психологічної освіти, – бібліотекарями, освітянами, соціальними працівниками, батьками тощо. Книга і сама по собі без залучення підтримуючих фахівців може дати терапевтичний вплив, Військовослужбовець Масі Наєм на минулому Bookforum у межах однієї з дискусій зазначив, що прочитання певної книги допомогло йому більше, ніж декілька місяців індивідуальної терапії [7].

В Україні є певний досвід застосування бібліотерапії, зокрема в Публічній бібліотеці ім. Лесі Українки у м. Києв. Але для потужного ефекту на національному рівні потрібні стратегічні рішення, щоб стимулювати вивчення західного досвіду та напрацювання адаптованих до нашого контексту методик, сприяти експертній розробці списків літератури, виданню книжок, навчанню бібліотекарів та соціальних працівників та масштабному запровадженню підходу [7].

Активно працюють над поширенням досвіду бібліотерапії науково-педагогічні працівники університету. З ініціативи викладачів та здобувачів вищої освіти при кафедрі історії української літератури та компаративістики Навчально-наукового інституту української філології та журналістики з лютого 2024 р. функціонує **Студентський читацький клуб**. Учасники читацького клубу (студенти та викладачі, любителі книги) збираються для того, щоб обговорити прочитану літературу й знайти на друкованих сторінках сенс життя. Модератор – асистент кафедри історії української літератури та компаративістики Олеся Трофимюк. Члени клубу висловлюють пропозиції: яку книгу прочитати; діляться враженнями про прочитане; аналізують сюжет твору; обговорюють дискусійні питання; навчаються висловлювати власну думку [6].

Вже відбулася низка зустрічей членів клубу та обговорення прочитаної літератури:

- **15 лютого** обговорення книги **Сергія Жадана «Інтернат»;**
- **29 лютого** книга **Деніела Кіза «Квіти для Елджернона»;**

- 02 квітня книга Джорджа Орвелла «1984»;
- 30 квітня книги *Володимира Винниченка «Чорна Пантера і Білий Медвідь» та Делі Овенс «Там, де співають раки»* [6].

Традиційними стали презентації книг створені науково-педагогічними працівниками університету. Але наразі перевага надається популяризації літературно-художніх видань історично-патріотичного характеру.

11 листопада 2022 р. в залі засідань К-ПНУ відбулася презентація книги «Темні часи» асистента кафедри всесвітньої історії, аспіранта **Сергія Тимофійка**. Він є також автором містичних детективів та трилерів «Нічний рейд», «Покровитель вбивць», «Собачі тіні», «Літератор».

Сергій (Тарас Мельник) – один із воїнів, які давали відсіч російському агресору на Сході України ще з часів дії Антитерористичної операції. Автор розповів, що війна змусила його багато чого переосмислити. Розповів про історію створення псевдоніма Тарас Мельник, труднощі реалізації як автора в літературному середовищі. Автор відзначив, що історичні знання й творча уява стали запорукою створення роману, який захоплює читача з перших сторінок. Проте мова йшла не тільки про творчість, вдалося обговорити й актуальні питання, пов'язані з останніми подіями в Україні – Сергій поділився візією відмінностей культурних світів, цивілізаційних моделей і моральних цінностей [5].

17 жовтня 2023 р. студенти університету мали змогу почути історії про буденне життя на фронті, які надихають на творчість, не дозволяють падати духом, а заохочують залишатися вірним собі і нашій державі. Таким в очах усіх присутніх постав **Дмитро Лінартович** – заслужений артист України, актор театру та кіно, поет, словоспів, а із серпня 2022 року — військовослужбовець Збройних Сил України. Презентована Дмитром Лінартовичем поетична збірка «Словоспів» сповнена патріотичного та незламного духу, віри і любові до своєї рідної землі, до людей. Пан Дмитро виконував під гітару пісні свого «словоспіву», написані під час реабілітації після важкого поранення у Соледарі [4].

Цікавою і захопливою була презентація короткометражного фільму «Фосфор» режисера Костянтина Лінартовича, що знімався на теренах Кам'янець-Подільської територіальної громади. На екрані – історія про воїна, який намагається пристосуватися до нової реальності після повернення з фронту. У головній ролі – актор і воїн-десантник в одній особі – Дмитро Лінартович, широко відомий за фільмом «Той, хто пройшов крізь вогонь». Наразі ж актор Лінартович з боями пройшов Херсонщину, Бахмут і Соледар. А відеозапис, де він після важкого поранення під Соледаром говорить: «Нас ніколи не зламати. Ми перемагасмо!», – облетів світ [4].

01 травня 2024 р. відбулася презентація книги «Сильні духом: історії саперів російсько-української війни». Книгу презентували упорядники: **Олег Рарицький**, доктор філологічних наук, професор кафедри історії української літератури та компаративістики К-ПНУ, та **Ольга Поворознюк**, психолог і спеціаліст зі зв'язків з громадськістю військової частини 2641. Враженнями від книги поділилися рецензенти: декан історичного факультету, кандидат історичних наук, доцент **Анатолій Глушковецький** та доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики **Людмила Марчук** [3].

Під час презентації гості мали можливість почути розповіді з перших уст про події, які відбувалися під час російсько-української війни, зокрема на початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, а також взяти участь у розмові та поставити запитання. На них відповідав **Василь Кифчук**, один із героїв книги та безпосередній учасник подій. Інший сапер, **Дмитро Мельниківський**, історія котрого також є у книзі, не зміг бути присутнім, але передав відеозапис своєї розповіді, живої та емоційної [3].

Ця подія була не лише інформативною, а й емоційно наповненою завдяки музичним виступам **Петра Лісового**, автора пісень на воєнну тематику. Такі зустрічі дозволяють учасникам подій зустрітися з молоддю, за чие мирне і вільне майбутнє, власне, і воюють, поділитися враженнями, відчувти вдячність аудиторії, а студентам почути з перших вуст та побачити на власні очі самих героїв історій, фактично задокументованих у книгах, які власним прикладом надихають молодь на подальші роздуми, дії та вчинки [3].

Підсумовуюче вище сказане можна зробити наступні висновки:

- неухильно зростає увага користувачів до Електронних ресурсів бібліотек;
- збільшився попит на україномовну літературу та твори українських авторів;
- зменшився попит на російськомовну літературу;
- книга стає одним з факторів психологічної підтримки, що має терапевтичний вплив на душевну рівновагу;
- фахівці бібліотеки сприятимуть інформаційному забезпеченню користувачів та популяризації історико-патріотичної літератури.

#### Список використаних джерел:

1. Бібліотерапія. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01003fxv-b888.docx.html> (дата звернення: 10.03.2024).
2. *Заславець О.* Іванна Голуб: Бібліотерапія – метод психотерапії, що використовує літературу як одну з форм лікування словом. *Інтерв'ю з України*. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2023/09/28/ivanna-holub/> (дата звернення: 10.03.2024).

3. Презентація книги «Сильні духом: історії саперів російсько-української війни». *Меридіан*. URL: <https://meridian.kpnu.edu.ua/2024/05/03/prezentatsiia-knyhy-sylni-dukhom-istorii-saperiv-rosiisko-ukrainskoi-viiny-2/#more-98309> (дата звернення: 12.03.2024).
4. Презентація поетичної збірки «Словоспів» заслуженого артиста України, актора театру та кіно, воїна ЗСУ Дмитра Лінартовича. *Меридіан*. URL: <https://meridian.kpnu.edu.ua/2023/10/19/prezentatsiia-poetychnoi-zbirky-slovospiv-zasluzhenoho-artysta-ukrainy-aktora-teatru-ta-kino-voina-zsu-dmytra-linartovycha/#more-91508> (дата звернення: 12.03.2024).
5. Про «Темні часи» на Поділлі: у К-ПНУ відбулася презентація книги Сергія Тимофійка. *Меридіан*. URL: <https://meridian.kpnu.edu.ua/2022/11/14/pro-temni-chasy-na-podilli-u-kpnu-vidbulasia-prezentatsiia-knyhy-serhiiia-tymofiika/#more-82668> (дата звернення: 12.03.2024).
6. Студентський читацький клуб. *Меридіан*. URL: <https://meridian.kpnu.edu.ua/?s=%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D0%BA%D0%BB%D1%83%D0%B1> (дата звернення: 10.03.2024).
7. [Сухенко](#) Тамара. Війна та книги. Зброя, інструмент зцілення та розвитку. *Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/12/06/258126/> (дата звернення: 10.03.2024).

**Оксана Мацей,**  
заступник директора наукової бібліотеки  
Хмельницького національного університету,  
м. Хмельницький

**Світлана Молчанова,**  
завідувачка науково-методичного відділу  
наукової бібліотеки  
Хмельницького національного університету,  
м. Хмельницький

## РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА САМООСВІТИ В АДАПТАЦІЇ СУЧАСНОГО БІБЛІОТЕКАРЯ ДО ВИКЛИКІВ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

*У статті проаналізовано роль професійної освіти у процесі адаптації сучасного бібліотекаря до викликів цифрової епохи. Особливу увагу приділено самоосвіті, запропоновано інструменти, які допоможуть бібліотекарям самостійно навчатися усьому передовому та успішно адаптуватися до нових викликів. Наведено досвід наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.*

**Ключові слова:** інновації, розвиток, цифрові технології, бібліотека, професійна освіта, самоосвіта.

*The article analyzes the role of professional education in the process of adapting the modern librarian to the challenges of the digital age. Special attention is paid to self-education, tools are proposed to help librarians learn independently about all the latest advancements and successfully adapt to new challenges. The experience of the Scientific Library of Khmelnytskyi National University is provided.*

**Keywords:** innovation, development, digital technologies, library, professional education, self-education.

Швидкі зміни, які відбуваються у суспільстві, технологіях, знаннях, вимагають від бібліотечних фахівців креативності, нових навичок, вміння вчитися, швидко опрацьовувати інформацію та опановувати нові технології. Актуальності набувають також навички системного та критичного мислення, креативного підходу до завдань, вміння працювати в умовах невизначеності, володіння декількома мовами, екологічність мислення, мультифункціональність.

У цьому контексті величезного значення набуває професійна освіта, зокрема і самоосвіта. Професійна освіта для бібліотекарів охоплює організацію та управління цифровими колекціями, каталогізацію електронних документів, використання сучасних інформаційних систем і баз даних, тож бібліотекарі повинні бути ознайомлені з веб-технологіями, аналітикою даних, цифровими

медіа та іншими інструментами, які забезпечують доступ користувачів до інформації в будь-який час та з будь-якого пристрою.

Щоб відповідати означеним вище вимогам, бути доступними, відкритими та надавати якісні інформаційні послуги для користувачів – студентів, викладачів, науковців, у науковій бібліотеці Хмельницького національного університету (далі бібліотека) організовано систему безперервної інформаційно-бібліотечної освіти, проводяться регулярні заняття з підвищення кваліфікації, тренінги, консультації, майстер-класи, практичні заняття тощо. Підвищення кваліфікації працівників бібліотеки спрямовано на удосконалення професійної майстерності, самоосвіту, опанування сучасними інформаційними технологіями.

Початок 20-х років ХХІ століття відзначився карантинними обмеженнями та російською воєнною агресією проти України, що привело до трансформації діяльності закладів вищої освіти та університетських бібліотек, викликало необхідність масового впровадження дистанційної освіти для усіх студентів. Всесвітня пандемія стала викликом для бібліотек, але також відкрила для них нові можливості, зокрема бібліотекарі спрямували свої зусилля на удосконалення якості та наповнення вебсайту книгозбірні, працювали у напрямі розвитку нових професійних навичок у сфері онлайн-обслуговування та використання цифрових інструментів, навчалися за допомогою онлайн-курсів із подальшим отриманням сертифікатів, брали участь у професійних спільнотах задля обміну знаннями, пошуку нововведень у бібліотечній галузі тощо.

До прикладу, під час карантину ні на мить не припинялося інформаційне обслуговування користувачів, яке проходило в режимі ВРІ та ДОК, надавалися розширені довідки та консультації на запити викладачів, зокрема, через електронну пошту, у застосунках «Вайбер» та «Телеграм», у телефонному режимі. Продовжувалася в дистанційному режимі й робота з підготовки біобібліографічних покажчиків до ювілеїв науковців вишу, готувалися нові списки монографій та підручників для оновлення інформації на сторінках Вікіпедії. На сайті бібліотеки оновлювались списки «Публікації вчених ХНУ в Scopus та WoS», презентовано віртуальні виставки «До ювілею вченого», «Україна в Другій світовій війні 1939–1945 років», «Свято української душі» (до Дня вишиванки) [1].

З початком російсько-української війни вже наявний досвід дозволив бібліотеці миттєво перейти на режим дистанційного обслуговування та продовжувати свою діяльність.

Через вебсайти університету та бібліотеки, соціальні мережі книгозбірні до користувачів доводилася інформація про послуги, доступ до повнотекстових БД, електронних варіантів навчальних посібників, надавалися онлайн-консультації з користування базами даних, здійснювалося інформування про вебінари, заходи, нові надходження, віртуальні виставки тощо. У

режимі відеоконференцій (у застосунку ZOOM) для співробітників проводилися заняття з підвищення кваліфікації, а для студентів – просвітницькі заходи. Зокрема, для колективу книгозбірні та бібліотек методичного об'єднання проводилися бібліотечні онлайн-консультації: «Подання інформації на сторінку наукової бібліотеки ХНУ в соціальній мережі «Фейсбук»: проблеми, помилки, оцінка діяльності», «Досвід роботи зарубіжних бібліотек у період карантину», «Ефективне поєднання традиційних та дистанційних інтерактивних методів в просвітницькій роботі бібліотек», «Бібліотека в сучасному форматі: професійні ідеї, сучасні проекти», «Онлайн ресурси для самоосвіти фахівців бібліотек» та ін.

Умови роботи в період локдауну сприяли активізації самостійного підвищення кваліфікації працівниками через проходження різноманітних онлайн-курсів (з отриманням сертифікатів) та подальшим запровадженням здобутих знань у роботу книгозбірні, як-от: «Медіаграмотність: практичні навички» (на платформі «Prometheus»); «Цифрові комунікації в глобальному просторі», «Креативне мислення», «Бібліотека – відкритий публічний простір», «Відкриті електронні ресурси» (на першій дистанційній платформі громадянської освіти від Відкритого Університету Майдану (ВУМ)); курс «Дія. Цифрова освіта» (на порталі «Дія») тощо. Працівники бібліотеки також брали участь у вебінарі «Ефективні презентації» від IREX in Ukraine. Загалом бібліотечні фахівці за період карантинних обмежень отримали майже 50 іменних електронних сертифікатів.

З метою самоосвіти, підвищення кваліфікації та ознайомлення з інноваціями в бібліотечній справі працівники книгозбірні зареєстровані у професійних спільнотах, де обмінюються досвідом та черпають інформацію про сучасне, новітнє, технологічне і інтелектуальне в сучасних бібліотеках. Серед спільнот: «Сучасний бібліотекар»; «Універсальна десяткова класифікація (УДК) в Україні»; «БібліоТека»; «Жива сучасна бібліотека – БФ Бібліотечна країна» тощо.

Особливе місце в системі підвищення кваліфікації працівників (як ХНУ, так і бібліотек методичного об'єднання) займають науково-практичні конференції, семінари, стажування, круглі столи, дискусії, презентації тощо, спрямовані на глибоке вивчення досвіду, теоретичне його осмислення, вироблення практичних рекомендацій. Слід також зазначити важливість участі бібліотек у міжнародних конференціях, які: 1) створюють унікальну можливість для бібліотекарів обмінюватися ідеями, кращими практиками та інноваціями, що дозволяє українським фахівцям впроваджувати нові підходи у бібліотечній роботі; 2) допомагають бібліотекарям розширити свої знання та навички, поглибити розуміння сучасних світових тенденцій у бібліотечній справі; 3) є важливим форумом для знайомства з колегами з різних країн, що створює можливості для співпраці, обміну досвідом та навіть спільних проектів; 4) дозволяють бібліотекам презентувати

свої досягнення, проєкти та дослідження на міжнародному рівні, що сприяє підвищенню їхньої видимості та впливу.

Бібліотека з 2008 року бере участь у міжнародних науково-практичних конференціях та відрядженнях, які проходять як в Україні, так і за кордоном: Львівському міжнародному бібліотечному форумі (щорічно); відрядженні до бібліотеки Державного університету «Люблінська політехніка» (Польща); III Міжнародній науково-практичній конференції «Бібліотека університету на новому етапі розвитку соціальних комунікацій» (м. Дніпро); II Міжнародній науково-практичній конференції бібліотек ЗВО «Бібліотеки вищих навчальних закладів: досвід та перспективи» (м. Одеса); міжнародній науково-практичній конференції «Наукова еволюція досліджень бібліоінформаційної сфери» (м. Одеса), у VII Міжнародній науково-практичній конференції «Наукова комунікація у цифрову епоху» (м. Київ); у V Міжнародній конференції «University library at a new stage of social communications development» (м. Дніпро); у роботі Міжнародної літньої школи «Університетська бібліотека та цифрова трансформація», організованій університетом ім. Адама Міцкевича в Познані (Польща) та багатьох інших.

Зокрема, під час карантину у жовтні 2020 року Олена Айвазян взяла участь у V Міжнародній конференції «University library at a new stage of social communications development» (8-9 жовтня, м. Дніпро), на якій обговорювалися важливі питання роботи бібліотек під час пандемії; адаптації сайтів для людей з порушенням зору; оцифрування видань; політики та практики академічної доброчесності в університетах України, США та Швеції; порівнювалися практики окремих українських, американських та шведських університетів тощо. Учасники конференції ділилися напрацьованим багаторічним практичним досвідом з вдосконалення професійної майстерності та підвищення цифрової компетентності бібліотекарів; розглянули «модель спеціаліста бібліотеки закладу вищої освіти», основні її складники та принципи побудови з метою раціонального підходу до змісту підготовки й перепідготовки співробітників у системі підвищення інформаційно-бібліографічної кваліфікації; запропонували інструментарій подолання професійного вигорання; вказали на те, що запорукою успіху цифрової трансформації бібліотек є адвокація змін, постійна комунікація результатів та навчання співробітників. Отримані знання сприяли реалізації сервісних, технологічних інформаційно-культурних інновацій, а також адаптації отриманого досвіду до діяльності бібліотеки.

У 2023 році (з 29 жовтня по 4 листопада) завідувачка відділу зберігання фондів Світлана Диха взяла участь у роботі Міжнародної літньої школи “University Library and Digital Transformation”, організованій університетом ім. Адама Міцкевича в Познані (Польща), де зібралися провідні фахівці багатьох університетських бібліотек України. Співорганізаторами

заходу виступили Польський культурно-освітній центр УДПУ імені Павла Тичини та Національний центр досліджень і розвитку (Польща). Впродовж тижня польські колеги ділились власним досвідом з цифрової трансформації. Перебування бібліотечних фахівців у Літній школі було надзвичайно корисним. Представники 28 університетських бібліотек України мали можливість ознайомитись з досягненнями європейських бібліотек, обмінятися досвідом з польськими та українськими колегами.

Під час роботи учасники відвідали бібліотеку університету імені Адама Міцкевича в Познані, публічну бібліотеку Рачинських, недержавну бібліотеку Товариства приятелів науки, бібліотеку Історичного колегіуму, бібліотеку факультету політичних наук та журналістики, факультету біології Університету імені Адама Міцкевича в Познані. Вони мали змогу також ознайомитись з роботою і колекціями провідних бібліотек, досвідом впровадження інноваційних технологій в обробці та зберіганні колекцій стародруків. Щоденні лекції, тренінги, презентації проєктів, майстер-класи, екскурсії бібліотеками сприяли набуттю нових знань. Літня школа стала чудовою можливістю поспілкуватися наживо зі своїми українськими та польськими колегами, отримати нові знання для вирішення сучасних завдань, що постають перед бібліотеками. По закінченню Школи усі учасники отримали сертифікати.

Загалом, участь у міжнародних конференціях є важливим елементом розвитку сучасної бібліотечної справи, який допомагає підтримувати професійний рівень, розширювати горизонти та сприяти розвитку міжнародного співробітництва, надихає на нові ідеї та творчі підходи до розв'язання проблем, сприяє стимулюванню творчості та розробці нових проєктів.

Працівники бібліотеки мали нагоду значно підвищити свій професійний рівень за допомогою електронних навчальних курсів для бібліотекарів, створених у межах проєкту «Бібліоміст». Цей проєкт у межах ініціативи «Глобальні бібліотеки» Фонду Біллі і Мелінди Гейтс спрямований на модернізацію українських бібліотек, розширення доступу до інформації та сучасних технічних засобів. Працівники успішно склали тестування та отримали сертифікати за модулями: «Орієнтація на клієнта», «Адвокація», «Електронні зв'язки з засобами масової інформації для сучасних бібліотек», «Бібліотеки – мости до е-урядування», «Залучення фінансування з місцевих джерел (локальний фандрейзинг)».

Фахівці книгозбірні також підвищували кваліфікацію у Центрі післядипломної освіти ХНУ за програмою «Розвиток професійної компетентності», в межах якої удосконалили свої знання за напрямками: «Академічна доброчесність у навчальному процесі»; «Ефективні платформи для професійного зростання»; «Використання інструментів Google для опитування»; «Цифрові інструменти Google в освітньому процесі»; «Основи кібергігієни», про що отримали сертифікати.

Важливим елементом професійної компетентності для бібліотекарів, які працюють у сучасному багатомовному та глобалізованому світі, є знання іноземних мов, тож 8 працівників бібліотеки пройшли навчання на курсах англійської і польської мов (з отриманням сертифікатів), що не тільки полегшило роботу бібліотекарів з іноземною літературою та джерелами інформації, які доступні лише на цих мовах, але й сприяло розвитку професійних навичок, таких як комунікаційні вміння, міжкультурна компетентність та здатність працювати в міжнародному середовищі.

Працівники книгозбірні намагаються ділитися з іншими фахівцями бібліотечних закладів усього, чому самі навчилися, що запровадили у результаті плідної співпраці з іншими бібліотеками. До прикладу, у 2023 році на прохання науково-методичного центру професійно-технічної освіти у Хмельницькій області для бібліотекарів закладів професійної (професійно-технічної) освіти заступник директора НБ ХНУ Оксана Мацей та завідувачка відділу зберігання фондів Світлана Диха провели заняття в онлайн-режимі на тему «Сучасні форми і методи бібліотечної роботи».

Заступник директора провела й заняття з підвищення кваліфікації з працівниками Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки на тему: «Можливості сучасних інформаційних технологій у роботі бібліотеки (досвід роботи НБ ХНУ)» та виступила з доповіддю «Штучний інтелект у бібліотечній практиці» в онлайн-марафоні інноваційного досвіду публічних бібліотек України (організатори: ВГО УБА, Секція працівників публічних бібліотек, Хмельницьке обласне відділення ВГО УБА (на платформі Zoom).

Ще у 2001 році бібліотека очолила Хмельницьке обласне методичне об'єднання (МО) бібліотек ЗВО, створене з метою удосконалення методичного керівництва бібліотеками вищих навчальних закладів згідно з Наказом МОН України за № 121 від 14.03. 2001 р. Як головна книгозбірня об'єднання приділяє значну увагу підвищенню кваліфікації фахівців книгозбірень-членів методичного об'єднання, зокрема, проводить заняття з підвищення кваліфікації та семінари, надає практичну допомогу з комп'ютеризації бібліотечних процесів, проводить майстер-класи і тренінги, надає методичні поради, консультації, надсилає методичні й рекомендаційні матеріали та нормативно-регламентуючу документацію на основні процеси тощо. Книгозбірня є організатором заходів, які щорічно проводить на базі різних бібліотек об'єднання, що дає змогу книгозбірням обмінюватися досвідом роботи. На сайті бібліотеки створена сторінка «Методичне об'єднання» ([http://library.khmnu.edu.ua/?page\\_id=1554](http://library.khmnu.edu.ua/?page_id=1554)), де представлено керівні документи, віртуальну виставку «Сучасна бібліотека: напрями та стратегії розвитку» (можна не лише переглянути інформацію про новинки, але й, ознайомившись зі змістом, замовити документи або копії певних

сторінок представлених видань), інформацію про всі конференції та семінари, які проводились для МО (програми їх проведення, повні тексти доповідей, які супроводжуються мультимедійними презентаціями, а також фотозвіти заходів); повнотекстову БД інформаційного бюлетеня «Бібліотека в освітньому просторі», рубрику «Фахівцю на замітку», яка містить фахові матеріали, що сприяють підвищенню кваліфікації працівників та їхньому творчому й професійному зростанню [2]. Розділ сторінки «Методичне об'єднання» – «Фахівцю на замітку» доповнено графіками проведення занять з підвищення кваліфікації працівників наукової бібліотеки ХНУ, тож до занять, які проводилися онлайн на платформі ZOOM мали змогу приєднатися працівники бібліотек методичного об'єднання.

Сучасний рівень знань вносить певні корективи в роботу університетської книгозбірні. Загальний успіх і результат діяльності бібліотеки залежить від кожного її працівника. Сучасний бібліотекар повинен володіти різними знаннями і навичками, здатністю логічно мислити, мати здібності до розробки, вдосконалення виробничих процесів та освоєння сучасних інформаційних технологій і їх впровадження у бібліотечну справу. Однак професійна освіта – лише частинка у загальній системі навчання. З розвитком технологій зростає і потреба у постійному самовдосконаленні. Самоосвіта, навчання та перенавчання є нині світовим трендом. Основою самоосвіти є самостійне творче зростання, самовдосконалення, участь у професійній комунікації через системне ознайомлення з фаховою періодикою, відвідування тренінгів і майстер-класів, конференцій, презентацій тощо. Завдяки поєднанню професійної освіти та самоосвіти, бібліотекарі можуть не тільки виживати у цифровій епосі, але й успішно адаптуватися до її викликів. Це дозволяє їм зберегти свою релевантність як ключових посередників у доступі до знань у сучасному інформаційному світі.

Значна робота з підвищення кваліфікації працівників бібліотеки, в основу якої покладено безперервну освіту, проводиться і у важких умовах повномасштабної російської воєнної агресії проти України. Підвищення кваліфікації спрямовується на удосконалення професійної майстерності та самоосвіту. Особлива увага приділяється питанням освоєння нових знань з розвитку бібліотечно-інформаційного сервісу, загальноосвітнього навчання та опанування сучасними інформаційними технологіями, зокрема штучного інтелекту (ШІ). Провідні фахівці бібліотеки активно підвищують власний рівень компетентності, підтримують прагнення колег до опанування нових знань та інформаційних технологій, проводять заходи, спрямовані на професійний і особистісний розвиток. Зокрема у 2023 році:

- брали участь у XII Всеукраїнській онлайн-школі бібліотечного журналіста (30.05 – 2.06) на платформі Zoom, де ознайомилися з актуальними проєктами щодо документування, меморіалізації

та фіксації подій війни, дізналися про тенденції цифрових медіа та їх застосування у бібліотеках, зокрема використання штучного інтелекту, сервісів для створення відеоконтенту, роль букблогінгу в популяризації читання, а також комунікаційних майданчиків бібліотек «ТікТок» та «Телеграм»;

- у майстер-класі «AI+Art: нові горизонти у творчості бібліотекаря» (8.08) на платформі «Zoom», що проводився у межах проєкту «Школа бібліотечного журналіста» (ознайомилися з безкоштовними сервісами для генерування зображень, зокрема з особливостями інструментів та алгоритмами генерації зображень; способами створення зображень, правилами формулювання текстових запитів до штучного інтелекту (ШІ), використання різних стилів та фільтрів; прикладами використання мобільного додатку Prequel зі створення рекламних проєктів для популяризації бібліотечного фонду) й отримали сертифікат;

- вивчали можливості сайту MEQR – безкоштовного генератора QR-кодів а також ознайомилися з можливостями Narakeet – програми для читання тексту через електронний синтез мови штучним інтелектом. Результатом отриманих знань було створення і озвучення за допомогою ШІ 2 відеороликів; 16 QR-кодів (БД, книги із інституційного репозитарію та ін.) та багато іншого.

19 березня 2024 року працівники книгозбірні взяли участь у практико-орієнтованому вебінарі «Застосування цифрового сервісу ChatGPT як помічника у генеруванні концептів проєктів на конкурси програм ЄС», де отримали знання про основні засади проєктного менеджменту та можливості використання ГШІ від OpenAI в межах діяльності громад та організацій України щодо залучення коштів грантових програм ЄС. Учасники вебінару на прикладі програм транскордонного співробітництва навчалися використовувати сучасні цифрові інструменти, отримали алгоритм задіяння ChatGPT при підготовці, формуванні й доопрацюванні основних елементів типової концепції грантового проєкту (організатор – Agency of European innovations / Агенція європейських інновацій).

Варто зазначити, що сучасний рівень інформаційних технологій дозволяє скористатися будь-якими онлайн-ресурсами та інструментами, які допоможуть навчатися усьому передовому, зокрема це дистанційні курси для бібліотекарів від Української бібліотечної асоціації (щоб отримати доступ до матеріалів та використовувати їх у своїй діяльності, потрібно лише бути членом або офіційним партнером УБА): <https://ula.org.ua/golovniy-treningoviy-centr/dystantsiini-kursy> (розділ вебпорталу УБА містить посилання на безкоштовні освітні онлайн-курси для бібліотекарів, розроблені Українською бібліотечною асоціацією); Ютуб-канал Української бібліотечної асоціації <https://www.youtube.com/user/ukrbibl> (розміщені відео про здобутки та проблеми бібліотек України, записи вебінарів на актуальні теми та інші відеоматеріали, присвячені професійним питанням); сайт науково-методичного відділу Національної бібліотеки України ім.

Ярослава Мудрого <https://profy.nlu.org.ua> (сайт є науково-методичним та інформаційно-консультативним центром для українських бібліотек); Українська бібліотечна енциклопедія <https://ube.nlu.org.ua>; курси для працівників бібліотек Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв <http://e-osvita.org.ua/new/course/index.php?categoryid=5>; інші українські освітні онлайн-платформи, які можуть бути корисними бібліотекарю: культура і креативність <https://www.culturepartnership.eu/ua/publishing/online-learning>; студія онлайн-освіти «Educational Era» <https://www.ed-era.com/>; ВУМ online <https://vumonline.ua> (перша дистанційна платформа громадянської освіти від Відкритого Університету Майдану); «Дія. Цифрова освіта» <https://osvita.dija.gov.ua/> (національна онлайн-платформа для розвитку цифрової грамотності); «Європейський простір» <https://euprostitir.org.ua/> та ін. [3].

Зі стрімким розвитком технологій і поширенням інформаційних засобів доступу до знань, бібліотекарі повинні постійно оновлювати свої навички та знання, щоб ефективно відповідати потребам читачів у цифровому середовищі. Професійна освіта для бібліотекарів має охоплювати широкий спектр тем, включаючи організацію та управління цифровими ресурсами, інформаційну безпеку, цифрові технології для розвитку бібліотечних послуг, а також стратегії цифрової архітектури і комунікації. Засвоєння таких знань допомагає бібліотекарям бути більш компетентними у впровадженні інновацій та забезпеченні доступу до інформації в онлайн-середовищі.

У сучасному світі, де технології швидко змінюються, самоосвіта стає так само важливою, як і фахова підготовка. Це вимагає високого рівня самодисципліни, мотивації та здатності до самостійного навчання. Важливо також зберігати зв'язок з колегами та спеціалістами з інших сфер, обмінюючись досвідом та найкращими практиками. Тож адаптація до викликів цифрової епохи потребує як підвищення професійної освіти, так і самоосвіти бібліотечних фахівців.

### **Список використаних джерел**

1. Айвазян О. Б. Можливості та проблеми впровадження дистанційного режиму роботи бібліотеки університету [Електронний ресурс] / О. Б. Айвазян, О. О. Мацей, О. С. Нечипорук // Л. У. Биковський: видатний бібліотекознавець, упорядник університетської книгозбірні (до 125-річчя від дня народження) : матеріали круглого столу, 17 груд. 2020 р. – Кам'янець-Подільський, 2020. – Режим доступу: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/6281>. – Назва з екрана.
2. Мацей О. О. Хмельницьке обласне методичне об'єднання: багатогранність форм діяльності та єдина мета // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський, 2018. – Вип. 5. – С. 144-149.
3. Професійна самоосвіта бібліотекаря : методичні рекомендації / уклад. А. О. Мороз ; Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва. — Миколаїв : МОБЮ, 2023. — 28 с.

**Галина Павлова,**  
завідувачка відділу науково-технічної бібліотеки,  
Національний технічний університет  
«Харківський політехнічний інститут»,  
м. Харків

**Лідія Бондаренко,**  
завідувачка відділу науково-технічної бібліотеки,  
Національний технічний університет  
«Харківський політехнічний інститут»,  
м. Харків

**Тетяна Палєй,**  
заступниця директорки науково-технічної бібліотеки,  
Національний технічний університет  
«Харківський політехнічний інститут»,  
м. Харків

**КРАЄЗНАВЧІ ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОЄКТИ  
ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ НТБ НТУ «ХП»  
ЩОДО СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УНІВЕРСИТЕТУ  
ТА ІНЖЕНЕРНОЇ ОСВІТИ**

*У сучасному інформаційному суспільстві роль краєзнавчих інформаційних проєктів набуває особливого значення. Дослідження та популяризація культурно-історичної спадщини, розвиток патріотичної свідомості та позитивного іміджу закладів вищої освіти є важливим завданням. У статті розглядається роль Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» у реалізації краєзнавчих інформаційних проєктів. Автори аналізують діяльність бібліотеки щодо формування позитивного іміджу університету та інженерної освіти. Висвітлюються методи та підходи до організації краєзнавчих заходів, використання інформаційних технологій та популяризації краєзнавчих документів.*

**Ключові слова:** інженерна освіта, національна свідомість, краєзнавчі проєкти, виховна робота, імідж закладів вищої освіти.

*In the modern information society, the role of cultural information projects is particularly important. Research and popularization of cultural and historical heritage, development of patriotic consciousness, and fostering a positive image of higher education institutions are important tasks. This article examines the role of the Scientific and Technical Library of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» in implementing cultural information projects. The authors analyze the library's activities in shaping a positive image of the university and engineering education. Methods and approaches to organizing cultural events, using information technologies, and popularizing cultural documents are highlighted.*

**Keywords:** *engineering education, national consciousness, cultural projects, educational work, image of university.*

**«Немає в світі кращого за рідний край...»**

**(Народне прислів'я)**

Науково-технічна бібліотека Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТБ НТУ «ХПІ»), незважаючи на важкі часи зовнішньої агресії, продовжує працювати на благо Університету та займатися просвітницькою діяльністю.

Краєзнавча робота бібліотеки ведеться у кількох напрямках:

- створення колекцій праць викладачів та популяризація фонду;
- створення позитивного іміджу Університету;
- підвищення престижу інженерної професії серед молоді;
- формування громадянської ідентичності та національної самосвідомості на основі вивчення свого коріння, культури та патріотичних традицій.

У 1885 році, з відкриттям у Харкові Технологічного інституту (ХТІ) — фундатору НТУ «ХПІ», почалася нова ера у вітчизняній видавничій діяльності технічної літератури. Рік за роком книжковий ринок поповнювався новинками, що видавалися у Харкові під егідою Технологічного інституту. Технічна література вітчизняних авторів у ті часи була великою рідкістю та цінністю.

За довгу історію НТУ «ХПІ», завдяки праці вчених, було видано безліч підручників, посібників, монографій, надруковано чимало статей з різних галузей: механіке, хімічних технологій, металургії, паровозобудування, машинобудування, харчової, борошномельної, шкіряної, керамічної, авіаційної, енергетичної нафтопереробної промисловості тощо.

Слід зазначити, що багато видань університету використовувалися підприємцями для самонавчання з технічних знань та технологій далеко за межами Харкова. Вже у 1898 році було видано для широкого кола читачів перший у Росії термінологічний словник — «Технічний французько-російський словник» Аполлона Мевіуса. Широкої популярності серед залізничників набула монографія «Паровози» Петра Мухачова, настільною книгою для десятників-будівельників став підручник «Архітектура» відомого зодчого Олексія Бекетова, незамінним у роботі металургів був підручник «Чавуноливарна справа» Володимира Кнаббе, великим попитом користувався шеститомник «Цукробурякове виробництво» Михайла Зуєва. Слід додати, що особливою потребою у цукропромисловців також були дріжджі, що вирощувалися в лабораторії Університету, та, протягом багатьох років, постачалися практично до всіх цукробурякових заводів України.

Університет випускав та продовжує випускати періодичні та неперіодичні видання з багатьох профільних галузей. На основі вивчення наукових статей, збережених у бібліотеці, можна скласти історію розвитку цілих галузей промисловості регіону, проаналізувати шлях інженерної думки, вивчити досвід дослідницьких робіт.

І на сьогодні, фонд вітчизняної технічної літератури НТБ є найповнішим у хронологічному аспекті.

Бібліотека, завдяки старанням бібліотекарів минулих поколінь, є зберігачем реальної історії Університету у вигляді рідкісних книг та журналів. Ми, розуміючи унікальність нашого фонду, намагаємося максимально донести до користувача інформацію про ці видання. Сформовані та поповнюються друковані та електронні колекції наукових праць вчених НТУ «ХП». Всебічно та повно розкриваються змісти збірок та журналів в електронному каталозі. Оцифровуються та розміщуються публікації в електронному репозитарії НТУ «ХП». Організуються тематичні виставки та перегляди, віртуальні виставки. Складаються бібліографічні списки праць вчених. Найбільш повно вони представлені у таких проєктах, як «Наукова школа електротехніки НТУ ХП», «Наукові школи хімії НТУ ХП» та «Учені НТУ «ХП» – освіти, науці, промисловості: кращі видання».

Нині, як ніколи, важлива та актуальна проблема формування позитивного іміджу Університету. Реформування ЗВО, демографічний спад, конкуренція на ринку освітніх послуг — це далеко не повний перелік причин цього явища. Висвітлення значущості Університету в економічному, соціальному та культурному житті краю, виховання почуття гордості до своєї Alma mater — мета краєзнавчого проєкту бібліотеки «Харківський технологічний інститут у хроніці найважливіших фактів та подій Харківської губернії» ([http://library.kpi.kharkov.ua/uk/foto\\_zvit](http://library.kpi.kharkov.ua/uk/foto_zvit)).

Видано цілу низку монографій з історії НТУ «ХП», але історія, представлена у проєкті бібліотеки — інша, краєзнавча. Це історія Університету через призму історії Харкова та губернії.

Проєкт охоплює 45-річний період існування Університету (1885–1930). Джерелами інформації є виключно краєзнавчі дореволюційні друковані джерела та архівні матеріали. Проводиться пошук раніше невідомих відомостей про діяльність Університету з усіх видів та типів видань. Хронологічні відомості розміщуються згідно з наступною структурою:

- Загальні відомості. Економіка. Політика
- Рівень життя та ціни
- Фабрично-заводська промисловість
- Сільське господарство та кустарно-реміснича промисловість
- Будівництво та архітектура

- Транспорт та зв'язок
- Комунальне господарство та торгівля
- Новини у науці та техніці
- Освіта. Просвіта. Релігія. Здоров'я
- Культура. Мистецтво. Спорт
- Персоналії діячів науки та техніки
- Література.

Спочатку у проєкті передбачалося збирати матеріал, пов'язаний із професійною діяльністю випускників. Але під час роботи над проєктом з'ясувалося, що всі аспекти розвитку Харкова так чи інакше пов'язані з життям та діяльністю студентів та Університету. Політичні події та економічне становище, прямо чи опосередковано, впливали на долі політехніків.

Медична тема — це викладання курсу лекцій «Фабричної гігієни та санітарії» відомими медиками Харкова, облаштування медичного кабінету на території ХТІ під керівництвом відомого лікаря Павла Барабашева, батька відомого астрофізика Миколи Барабашева, медичні послуги та лікарні для студентів тощо.

Особливий розділ «Культура, Мистецтво, Спорт». Інженери були талановиті не лише у своїй професії. Історія знає безліч імен політехніків серед художників, акторів, музикантів, спортсменів України: Гнат Хоткевич — відомий бандурист і композитор; Марк Рейзен — оперний співак; Володимир Петіпа — драматичний актор та режисер; Борис Руднєв — засновник Лебединського історико-краєзнавчого музею; Борис Ігнатович — засновник школи фотожурналістики; Михайло Борушко — засновник школи альпінізму; Віктор Соловйов — знаменитий борець і атлет. І багато інших.

На сайті бібліотеки матеріал розміщується у вигляді розширеної віртуальної виставки. Наприклад, новий випуск «Харківський технологічний інститут у хроніці найважливіших фактів та подій міста Харкова та Харківської губернії», присвячений 1913 році ([http://library.kpi.kharkov.ua/uk/Chronicle\\_of\\_events\\_1913](http://library.kpi.kharkov.ua/uk/Chronicle_of_events_1913)). Факти та події, на основі вивчення історії краю, розвитку місцевої промисловості, історії заводів та фабрик, дозволяють проаналізувати, зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки подій, розкрити роль та внесок Університету у розвиток міста, як великого промислового та культурного центру.

З формуванням позитивного іміджу Університету пов'язана проблема підвищення престижу технічної інтелігенції у суспільстві. Відомо, що матеріальне первинне, але творці матеріальних благ у суспільстві виявилися «вторинними». Історія розвитку інженерної справи та професії «Інженер» характеризується неоднозначним ставленням з боку суспільства. З появою вітчизняних інженерів

наприкінці XIX століття пов'язані злети та падіння іміджу інженера — повага та ненависть, нагородження та репресії, звеличення та невідомість. У народі їх поважали за знання, але ненавиділи, як представників класу промисловців. Тим більше, що праця інженерів оплачувалася на порядок вище. Наприклад, робітник заводу отримував до 300 руб. за рік, то молодий фахівець — від 1 тис. 200 руб. і вище. Деякі інженери, які працювали фабричними інспекторами, безвинно відчували на собі гнів і лють робітників, замість директорів фабрик та заводів.

У 20-х роках XX століття пролетаріат посміювався та поблажливо ставився до новоспечених інженерів. Цьому сприяли багато чинників. Це насамперед низька кваліфікація деяких перших «червоних» інженерів. Більшовики, щоб у короткий термін забезпечити підприємства фахівцями, відданими владі, скоротили роки навчання студентів з 5-ти до 3-х, а іноді й до 2-х років навчання.

Погано на імідж молодих фахівців впливало так зване стажування. Після закінчення курсу навчання в інституті, інженер 2 роки був змушений відпрацювати стажером. І якщо він не міг себе позиціонувати, як особистість (а це ті випускники, які мали в біографії лише навчання), то був хлопчиком на побігеньках.

В 30-х роках: нагороджували за трудові досягнення у 1935 та розстрілювали у 1937–1938 роках. Як приклад, можна навести трагічну долю конструкторської групи Костянтина Челпана. Було створено групу з молодих випускників Харківського технологічного інституту та поставлено урядове завдання: у найкоротший термін створити швидкохідний безкомпресорний дизель-мотор для нового танка «Т-34». За успішне виконання завдання група у 1935 році нагороджена орденами та медалями. У 1937 — звинувачення в шкідництві та шпигунстві. Як слідство — розстріли, виправно-трудова табори, заслання, позбавлення прав.

За деякими даними, кожен 5-й інженер у цей період був репресований. Репресовані інженери опановували Сибір, будували електростанції, дороги та мости, без жодної амністії. Професор, граф Сергій Доррер помер на лісоповалі у віці 65 років, професор Наум Резніков почав писати свою фундаментальну працю «Теорія різання металів» у в'язниці. Інтелект і працю інженерів повним ходом використовували в конструкторських бюро НКВС, так званих «шарашках».

У період післявоєнного відновлення народного господарства професія інженера знову була в пошані. Далі, за рахунок звеличення пролетаріату, роль та значення технічної інтелігенції у житті суспільства було значно зменшена.

Вивчення історії Харкова допомагає розкрити значний внесок інженерів, випускників Університету у розвиток краю. Вихованці Харківського політехнічного, з 1892 року, обіймали керівні посади на підприємствах легкої та важкої промисловості у Харкові та по всій губернії, аж до появи нових технічних вузів у 1930-му році. Політехніки також споруджували будинки та

заводи, займалися електрифікацією та газифікацією, створювали мережі водопроводу та опалення, автобусні парки, розвивали мережу електричних трамваїв та приміських сполучень; займалися благоустроєм міста... Харків, завдяки їм, ставав потужним індустріальним центром, з розширеною виробничою та соціальною інфраструктурою, містом, яке полюбили харків'яни.

Деякі краєзнавчі видання, що зберігаються в Харківській державній науковій бібліотеці імені В. Г. Короленка, містять імена ще невідомих суспільству героїв праці, і вивчення цих видань дозволяє відкрити нові «зіркові» імена, скласти біографії інженерів, простежити їхнє кар'єрне зростання, досягнення і, найчастіше, нелегку долю. Ця діяльність знайшла своє відображення на сайті бібліотеки у краєзнавчих проєктах «Історія Харківського технологічного інституту в особах. Біобібліографічний словник (викладацький склад)» (<http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY.html>), «Студенти та випускники ХТІ (біографічний словник)» ([http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/vipuskniki\\_khti/index.html](http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/vipuskniki_khti/index.html)) тощо.

Цілі цих проєктів:

- ліквідація «білих плям» в історії маловідомих випускників;
- збирання нових перевірених відомостей для наукових біографій вчених Університету та бібліографії їх праць;
- популяризація інтелектуальної праці, здобутків інженерної думки.

Понад 60% представлених на сайті біографій викладачів (понад 700 осіб) та студентів (близько 12 тис. осіб) пов'язані з Харковом та Харківською областю. Своєю діяльністю, часом, недооціненим суспільством внеском вони служили процвітанню Вітчизни. Прекрасним доповненням до цих матеріалів став новий проєкт «НТУ «ХП» у фотографіях», який охоплює весь шлях становлення та розвитку Університету.

Історії краю та Університету присвячені різноманітні тематичні виставки та презентації. Історії техніки присвячена презентація «Тракторизація — як вона є» про книгу відомого краєзнавця Віктора Козоріза. Історія побуту студентів розкрито у випусках — «Повсякденне життя студентів», «Перші читачі Харківського практичного технологічного інституту та Харків», «Порядок вступу в шлюб студентів ХТІ» тощо.

Фотографії із зображенням невідомої групи людей на тлі пам'яток Німеччини, надихнули на створення виставки «Невідома подорож харків'ян до Німеччини» ([http://library.kpi.kharkov.ua/uk/Kharkiv\\_residents\\_in\\_Berlin](http://library.kpi.kharkov.ua/uk/Kharkiv_residents_in_Berlin)), сподіваючись на відгуки на ці знімки нащадків. Нам відомий один із учасників делегації — професор Університету Михайло Гудков, який загинув у катівнях НКВС. Поки що ми не отримали нової інформації, ймовірно, вплинули нинішні події. Але ми сподіваємося.

Проект «Зоряне небо ХПІ», презентований у 2023 році є інноваційною ініціативою НТУ «ХПІ», спрямованою на відновлення та розвиток університетської спільноти та підтримку Університету в цілому.

Основна ідея проекту полягає в тому, щоб вшанувати внесок видатних вчених, викладачів та громадських діячів, які стояли в основі університету і сприяли його розвитку на протязі багатьох років. Це може бути здійснено шляхом фінансової підтримки проекту та відображення їхніх імен на «небі», яке символізує надію та майбутнє Університету.

Однією з ключових складових проекту є створення віртуального простору тематичного сайту, який буде включати інформацію про видатних особистостей університету, їхні досягнення та внесок у розвиток НТУ «ХПІ». Крім того, проект передбачає створення символічного «неба» на стіні Науково-технічної бібліотеки та інтерактивної мапи в Інтернет-просторі, де кожен зможе знайти інформацію про відомих постатей, пов'язаних з Університетом.

«Зоряне небо ХПІ» не лише вшановує минуле Університету, але й сприяє його розвитку в майбутньому, залучаючи громадськість та пожертвування на підтримку університетських ініціатив та проектів. Цей проект відображає прагнення спільноти НТУ «ХПІ» зберегти свою історію та спадщину, а також розвиватися в майбутньому, використовуючи сучасні технології та підтримку своїх членів.

Чимало зусиль прикладають фахівці нашої бібліотеки питанням формування громадянської ідентичності та національної самосвідомості у підростаючого покоління, майбутніх можливих студентів нашого Університету.

Проводиться ця робота в співпраці з Етнографічним музеєм «Слобожанські скарби» ім. Гната Хоткевича НТУ «ХПІ» (<https://web.kpi.kharkov.ua/ethics/uk/etnografichnij-muzej-slobozhanski-skarbi-im-gnata-hotkevicha/>). Багато років роботою музею керує кандидат філологічних наук, професор кафедри українознавства, культурології та історії науки НТУ «ХПІ» Михайло Михайлович Красиков. Красизнавством Михайло Красиков почав займатися ще в студентські роки і з того часу багато сил присвячує цій роботі, щоб донести студентству і зберегти для майбутніх поколінь цікаві сторінки історії нашого краю.

Бібліотекою Університету в співпраці з Етнографічним музеєм «Слобожанські скарби» ім. Гната Хоткевича НТУ «ХПІ» у рамках Проекту «Ми діти твої, Україно» провели низку заходів у 2023 році з навчальними закладами освіти, а саме з КЗ «Покотилівський ліцей № 2 Височанської селищної ради Харківського району Харківської області» та КЗ «Крисинський ліцей Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області».

Весною у 2023 році було проведено соціокультурну акцію «Вишиванка — духовна броня українців!». Захід об'єднав студентів Університету, учнів навчальних закладів. Програма заходу була насиченою: учасники читали вірші; співали українських пісень; приймали участь у майстер-класі з вишивання та флешмобі «Розмальовка», був підготовлений челенж «Україно моя вишивана» ([https://youtu.be/BH\\_wE7VNBWE?si=p6uTpbeggoyaDvmD](https://youtu.be/BH_wE7VNBWE?si=p6uTpbeggoyaDvmD)). День Вишиванки символізує національну єдність та відзначає національну культуру та історію. Вишиванка є символом національної гордості та патріотизму, яка об'єднує українців.

У жовтні 2023 році відбулося свято, до Дня української писемності та мови для учнів 8 класів. Під час заходу, діти познайомилися з історією української мови, дізналися багато цікавих фактів про українську мову, розмаїття регіональних діалектів. Та найбільше дітям сподобалась «Казкова вікторина», під час якої в ігровій формі, з жартами та веселощами, школярі закріпили отримані під час заходу знання.

У листопаді 2023 року для учнів 7 класів було організовано урок-реквієм «Злочин проти нації» з нагоди вшанування пам'яті жертв Голодомору. Минуло 90 років, але пам'ять про ту страшну трагедію жива. І кожне підростаюче покоління повинно знати і пам'ятати правду про події 1932–1933 років у країні та на Слобожанщині. Школярі уважно, з цікавістю слухали розповідь про причини Голодомору, поринули в атмосферу того часу, слухаючи оповідання «Перекличка» Карпа Гулака. Згадали своїх родичів, переглянули «Книгу пам'яті Харківщини» та вшанували пам'ять загиблих хвилиною мовчання.

Наприкінці грудня 2023 року, пройшов брейн-ринг «Магія зимових свят». Команди дізналися багато цікавого про звичаї та обряди мешканців Слобідської України в зимовий період. Адже взимку кожного дня — свято: День святого Миколая, Новий рік Різдво Христове, Щедрий вечір (свято Меланки), святого Василя Великого, покровителя хліборобства (Новий рік за старим стилем), Богоявлення або Водохреща, Стрітіння Господнє. У кожного свята свій колорит та своя історія та всі вони несуть із собою добро, мир, світлі надії і родинний затишок.

Запитання для брейн-рингу підготував М. М. Красиков.

У лютому 2024 року провели цікавий, пізнавальний, веселий та дружній захід «Від слова до слова — зложиться мова» до Дня рідної мови для учнів 8 та 7 класів.

Діти дізнались багато цікавого про історію походження цього свята, про українську мову та літературу, мовні цікавинки Слобожанщини, а також завзято змагались за звання — найкращий знавець української мови.

Березень 2024 року знаменувався ювілеєм видатного сина українського народу — Тараса Григоровича Шевченка. Спільно з партнерами — Харківською державною науковою бібліотекою

ім. В. Короленка та Харківським національним університетом мистецтв ім. І. Котляревського, було проведено Шевченкіаду «Шевченкове слово у серці моєму». У заході прийняли участь учні 5–9 класів.

**Висновок.** Бібліотеки – справжні архіви подій та особистостей з документним підтвердженням. Бібліотекарі мають можливість через різноманітні форми роботи розкривати історію для всіх, вивчати історичні уроки, виховувати повагу та любов до Рідного краю. Практичний досвід роботи співробітників науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» це підтверджує.

Краєзнавство — це насамперед люди, земляки, чиї біографії пізнавальні та повчальні! Можливо, когось вони схилять до осмислення свого місця в житті і стануть прикладом для наслідування. І, можливо, настане час, коли школи, поліклініки та інші установи матимуть у своїх назвах не канцелярські порядкові номери, а імена харків'ян, відзначених в історії міста та країни своїми здобутками, військовими та трудовими подвигами...

#### **Список використаних джерел:**

1. Державний архів Харківської області. Ф 770. Оп. 1-3.
2. Державний архів Харківської області. Ф 1682. Оп. 1-4.
3. Історія Харківського технологічного інституту в особах. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/vustavki/PREPODAVATELY>
4. Отчет о состоянии Харьковского Технологического Института за 1885-1930 г. Харьков.
5. «Студенти та випускники ХТІ (біографічний словник). URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/uk/graduate>

*Ніна Поліщук,*

*бібліотекарка 1 категорії наукової бібліотеки  
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»*

*У статті автором описано структуру, зміст та основні завдання університетського репозитарію як ефективної форми комунікації у сучасному освітньо-науковому середовищі, що сприяє розвитку університетів у сучасному світі.*

***Ключові слова:** інститутський репозитарій, відкриті електронні архіви, комунікації в освітньому процесі.*

*In the article, the author describes the structure, content and main tasks of the university repository as an effective form of communication in the modern educational and scientific environment, which contributes to the development of universities in the modern world.*

***Keywords:** institute repository, open electronic archives, communications in the educational process.*

## **РЕПОЗИТАРІЙ ЯК СУЧАСНА ІНФОРМАЦІЙНА ПЛАТФОРМА НАУКОВОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Вагомою інформаційною складовою освітньо-наукового середовища ХХІ століття стали електронні ресурси, які сприяють не лише оперативному одержанню інформації, але й змінюють методологічні основи навчання. Їх упровадження, як новітніх форм наукової та освітньої комунікації у світі, розпочалося у 90-их рр. ХХ ст. і було зумовлено здебільшого кризовими явищами економічного розвитку суспільства, які відобразилися на бібліотечній та видавничій справах. Освітнього середовища криза торкнулася насамперед у вигляді проблеми книгозабезпеченості університетських бібліотек. І до сьогодні вона залишається актуальною.

Інша проблема, розв'язання якої неможливе без застосування доступних електронних ресурсів, – це популяризація результатів та суттєве підвищення впливовості вітчизняних наукових досліджень у світі [1, с. 48]. Неабияку позитивну роль у розв'язанні обох проблем має відіграти відкритий доступ до інформації (так званий Open access) – безкоштовний, швидкий, постійний, повнотекстовий доступ у режимі реального часу до наукових і навчальних матеріалів, що реалізовується для будь-якого користувача у глобальній інформаційній мережі.

На сьогодні існує кілька видів відкритих електронних архівів:

інституційні репозитарії (університетські, науково-дослідницьких інститутів тощо), тематичні депозитарії (за галузями знань), так звані агрегатори (містять дані з кількох електронних архівів), державні репозитарії (містять урядові дані) [2].

**Електронний репозитарій** — електронний архів для тривалого зберігання, накопичення та забезпечення довготривалого та надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в університеті.

У репозитарії розміщуються лише опубліковані матеріали:

- Кваліфікаційні роботи студентів
- Курсові роботи студентів
- Статті
- Матеріали конференцій
- Навчальна література (підручники та навчальні посібники; методичні вказівки та рекомендації)

Інституційний репозитарій призначений для розміщення всіх типів наукових матеріалів, що відображають дослідницьку діяльність установи: монографій, наукових статей, дисертацій та авторефератів дисертацій, науково-методичних та навчальних матеріалів, доповідей конференцій, патентів, наукових звітів, препринтів, рецензій, візуальних та медіаматеріалів, комп'ютерних програм, метаданих, статистичних звітів про використання ресурсів тощо.

Інституційні репозитарії забезпечують дослідникам та науковим установам довготривале зберігання матеріалів досліджень, підвищення індексу цитувань праць, збереження авторських прав, відкритий доступ до досліджень, підвищення якості наукової комунікації.

Репозитарії є ефективною формою комунікації у сучасному освітньо-науковому середовищі, яка, безперечно, сприятиме розвитку університетів у сучасному світі та в Україні. Її головна функція в українському вимірі – спонукати вітчизняну інформаційну, наукову й освітню спільноту до активних дій і до кооперації в напрямі вільного доступу до інформаційних наукових ресурсів університетів, як провідних наукових установ, з метою трансформації ролі науки у сучасному суспільстві.

Інституційні репозитарії забезпечують критичну складову в процесі реформування системи наукової комунікації, а саме: розкривають доступ до наукових досліджень, реалізують контроль над ними з боку академічної спільноти, підвищують конкуренцію і знижують монополію журналів на наукові публікації, підвищують значимість університетів і їхніх бібліотек, які зреалізували відкриті електронні архіви. Більше того, інституційні репозитарії мають неабиякий потенціал служити реальним показником якості університетів як науково-освітніх центрів, оскільки демонструють наукову, соціальну та економічну значущість дослідницьких робіт, а, отже, й статус та суспільне значення університету.

Говорячи про університетський репозитарій не можна забувати й про ще одного суб'єкта, що виграє від його використання, – студенти. Відкритий електронний архів вишу дає можливість цій категорії його користувачів мати швидкий і необмежений доступ до навчально- методичної та наукової літератури, створеної університетською академічною спільнотою, й, таким чином, не залежати від наявних книжкових фондів, а, отже, ефективно засвоювати навчальний матеріал. Крім того, у такому електронному архіві можуть розміщувати свої роботи не лише науковці (викладачі та аспіранти), а й окремі студенти, наприклад ті, які навчаються на магістерських програмах, за рекомендацією представників академічної спільноти.

Отже, інституційний репозитарій як ефективна форма комунікації забезпечує комунікації та швидкий доступ до якісної інформації студентів, викладачів та інших учасників освітнього процесу в університеті. Її головна функція в українському вимірі – спонукати вітчизняну інформаційну, наукову й освітню спільноту до активних дій і до кооперації в напрямі вільного доступу до інформаційних наукових ресурсів університетів, як провідних наукових установ, з метою трансформації ролі науки у сучасному суспільстві.

#### **Список використаних джерел:**

1. Ярошенко Т. Відкритий доступ – шлях до присутності України у світовій науковій спільноті / Тетяна Ярошенко // Вища школа. – 2011. – № 3. – С. 47–51.
2. Бруй О. Інституційні репозитарії в Україні та світі: тенденції розвитку / Оксана Бруй. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/OksanaBruy1/institutional-repositories-in-ukraine-and-the-world-trends-of-development>.
3. І.Г. Передерій . Інституційний репозитарій як новітня форма комунікації у сучасному освітньо-науковому середовищі.- 2016 - [reposit.nupp.edu.ua. http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PolNTU/647](http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PolNTU/647)

*Людмила Посітко,  
провідна бібліотекарка  
Наукова бібліотека закладу вищої освіти  
«Подільський державний університет»,  
м. Кам'янець-Подільський*

## **СИСТЕМА ВИБІРКОВОГО РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ: ТЕОРІЯ ТА ДОСВІД НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЗВО «ПДУ»**

*У статті йдеться про одне з основних завдань наукової бібліотеки ЗВО – інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів; описано специфіку роботи, яка визначається тематикою і організаційними формами наукових досліджень, та розкрито тематичні інформаційні потреби науково-педагогічних працівників ЗВО (вчених і керівників) – забезпечення першоджерелами, вторинною інформацією, створенні власних електронних ресурсів в зручному сервісному режимі.*

***Ключові слова:** вибіркоче розповсюдження інформації, бібліографічне інформування, абоненти індивідуальної інформації, наукова бібліотека Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»*

The article deals with one of the main tasks of the scientific library of the university - information and library service for users; the specifics of the work, which are determined by the subject matter and organizational forms of scientific research, are described, and the thematic information needs of scientific and pedagogical workers of the university (scientists and managers) are revealed - provision of primary sources, secondary information, creation of own electronic resources in a convenient service mode.

**Keywords:** selective distribution of information, bibliographic information, subscribers of individual information, scientific library of the Institution of Higher Education "Podilskyi State University".

Одне з основних завдань наукової бібліотеки ЗВО – інформаційно-бібліотечне обслуговування його фахівців. Специфіка роботи визначається тематикою і організаційними формами наукових досліджень. Таким чином, в першу чергу бібліотека орієнтована на тематичні інформаційні потреби своїх вчених і керівників – забезпечення першоджерелами, вторинною інформацією, створенні власних електронних ресурсів в зручному сервісному режимі.

При диференційованому інформаційно-бібліографічному обслуговуванні користувачів бібліотеки відбувається систематична комунікація бібліотекаря з одним користувачем (індивідуальне) або одночасно з кількома (групове). Однією із форм такої комунікації є вибіркоче розповсюдження інформації (ВРІ). У наукових бібліотеках систему ВРІ почали запроваджувати ще в 70-х рр. минулого століття, відтоді бібліотекознавці розпочали дослідження з оптимізації розподілу інформаційних потоків, надання процесам ВРІ системного характеру. У ті ж роки для пошуку інформації стали використовувати бази даних на магнітних стрічках, а ВРІ визнали у світі

як найефективнішу форму інформаційного забезпечення науки, виробництва, навчального процесу, що й обумовило її популярність і широке застосування [1].

Онлайн словник з бібліотечної та інформаційної справи (Online Dictionary for Library and Information Science) [5] подає визначення терміну «Вибіркове розповсюдження інформації» як послуги, призначеної для інформування вчених, дослідників, читачів, клієнтів або співробітників про появу нової літератури у відповідній предметній області.

Згідно з нормативним документом ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення [2] «Вибіркове розповсюдження інформації» – це систематичне розповсюдження інформації про поточні надходження документів відповідно до постійно діючих інформаційних запитів (профілів) з обов'язковим зворотним зв'язком для корекції інформаційних запитів.

Вибіркове розповсюдження є високоорганізованою формою бібліографічного інформування. Обслуговування здійснюється на основі систематичного бібліографічного пошуку релевантної інформації у вхідному потоці первинних та вторинних документів. Відмінними рисами ВРІ є:

- орієнтація під час обслуговування на весь документальний потік, а не лише на нові надходження;
- наявність карт зворотного зв'язку, що дозволяють постійно уточнювати уявлення про потреби абонентів;
- двоконтурність, що передбачає спочатку надання бібліографічної інформації, а у разі її позитивної оцінки та спеціальної вимоги – повних текстів документів [4].

Завдяки ВРІ та використанню інформаційних технологій користувачі мають можливість регулярно отримувати сигнальну інформацію про нові документи, що їх цікавлять, раціональніше використовувати свій час, уникаючи непродуктивних затрат у самостійному пошуку потрібних відомостей у щоразу більших і ускладнених інформаційно-документних потоках та від необхідності особисто відвідувати бібліотеку у певний час. У відповідь на запит користувач отримує не лише відомості про документи, а фактичні дані чи повні тексти необхідних матеріалів.

Аналіз вимог, принципів та етапів системи ВРІ дозволяє визначити бібліографічну інформацію як дієву і динамічну систему інформування [3]. Обов'язковими вимогами до системи ВРІ є: повнота бібліографічної інформації; розкриття змісту документів за допомогою реферату, анотації; оперативність і регулярність інформування; постійно діючий зворотний зв'язок з абонентами; надання абонентам первинних документів або їх копій при надходженні на них запиту.

Суть підсистеми полягає в безперервному інформуванні користувачів нашого університету про факти, дані та відомості, запозичені з нових надходжень і викладених у формі окремого повідомлення.

Основними принципами побудови ВРІ є системний підхід і функціонування в комплексі з іншими формами інформаційного забезпечення користувачів. Вибіркове розповсюдження інформації уможливорює вивчення ефективності доведення інформації до індивідуального і колективного споживача і здійснює комунікаційну функцію між сектором наукової бібліографії бібліотеки та користувачем.

Система ВРІ дозволяє регулярно надавати абонентам відомості про нову літературу відповідно до їх запитів при постійно діючому зворотному зв'язку. Поява нових технічних можливостей для накопичення та переробки великих обсягів інформації кардинально вирішує інформаційні потреби наукової діяльності університету. Обов'язковим елементом бібліографічного інформування є насамперед регулярне та повне відображення нових надходжень. Регулярність варіюється від щотижневої до щорічної. Зміст бібліографічного інформування може відображати документи, представлені на виставках нових надходжень чи інших формах демонстрації новинок. Найчастіше відомості про документи доповнюються аналітичним описом збірок та анотаціями.

Коло абонентів індивідуальної інформації, а також тематика, види видань, визначаються шляхом консультацій з користувачами. Один із основних методів вивчення інформаційних потреб – анкетування. На основі анкет в секторі наукової бібліографії створена «Картотека інформаційного забезпечення». В ній дається перелік всіх тем, за якими проводиться інформування.

Абонентами ВРІ нашої бібліотеки є професорсько-викладацький склад університету. Тематика запитів пов'язана із специфікою діяльності користувачів і змінюється відповідно до розробок, які здійснюють структурні підрозділи та окремі науковці університету. В системі ВРІ інформаційні повідомлення надсилались користувачам за такими темами: «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України», «Наукове і технологічне обґрунтування біологізації вирощування круп'яних культур в умовах Правобережного Лісостепу України», «Науково-теоретичне обґрунтування методів селекції і насінництва культури гречки», «Обґрунтування науково-технологічних заходів покращення сортової продуктивності картоплі в умовах західного Лісостепу України», «Організаційно-економічне забезпечення комплексного розвитку сільських територій: теорія, методологія, практика», «Розвиток соціальної відповідальності бізнесу», «Вплив альтернативної енергетики на розвиток сільських територій» та ін.

Інформаційне забезпечення запитів відбувається через залучення широкого типо-видового спектра документів, бібліографами переглядаються книги, збірники наукових праць, періодичні

видання, реферативні журнали, покажчики, електронні каталоги, Інтернет, інші електронні ресурси. Періодичність розсилки інформації абонентам – один раз на місяць.

Завдяки появі Інтернету, проводиться інформаційне забезпечення користувачів у системі ВРІ, базуючись на використанні вебтехнологій, електронних ресурсів бібліотек України та світу, здійснюючи регулярну розсилку повідомлень в автоматизованому режимі по мірі оновлення бази даних нових надходжень.

Для користувачів нашої бібліотеки впроваджено автоматизоване вибіркоче розповсюдження інформації. Абонентами в автоматизованому режимі вибіркового розповсюдження інформації є наші докторанти та аспіранти. Відповідно до тематичного запиту на електронну пошту або у месенджери си Вайбер надсилається бібліографічний список нових надходжень або копії публікацій. Повідомлення стараємося надавати як щотижня, так і щомісяця, залежно від нових надходжень до бібліотеки, а також від теми на яку надається інформування. У напрямках науково-інформаційної діяльності інформація сектором наукової бібліографії розміщується також на сторінці бібліотеки (на сайті університету) та дощці оголошень. Традиційною формою залишається повідомлення абонентів по телефону або при особистому спілкуванні. Перевага такого способу передачі інформації полягає в оперативності та можливості встановити із користувачем безпосередній контакт, дозволяє відразу ж з'ясувати його ставлення до підготовленого матеріалу.

Побудова сучасної ефективної системи інформаційного забезпечення вирішує завдання поєднання традиційної та електронної форм надання інформації, створення більших можливостей оперативно і повно задовольняти потреби в ній, забезпечення принципово нового рівня одержання і узагальнення знань, їх розповсюдження і використання.

#### **Список використаних джерел:**

1. Благодарєва Т. Б. Вибіркове розповсюдження інформації / Українська бібліотечна енциклопедія. URL : <https://ube.nlu.org.ua/article/%D0%92%D0%B8%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97>.
2. ДСТУ 2392-94. Інформація та документація. Базові поняття: терміни та визначення : вид. офіц. / Держ. стандарт України. Київ : Держстандарт України, 1994. 53 с.
3. Рейноп Х. Избирательное распределение информации. Таллин : [б. и.], 1970. 133 с.
4. Справочник библиографа / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. Санкт-Петербург : Профессия, 2002. С. 442.
5. ODLIS : Online Dictionary for Library and Information Science / by Joan M. Reitz. URL : [https://odlis.abc-clio.com/odlis\\_about.html](https://odlis.abc-clio.com/odlis_about.html).

*Валентина Рудик,  
провідна бібліотекарка  
Наукова бібліотека закладу вищої освіти  
«Подільський державний університет»,  
м. Кам'янець-Подільський*

## **ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

### **ЯК ФОРМА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ ЗВО.**

*У статті розкрито соціокультурну діяльність бібліотек ЗВО, зокрема систему заходів, в основі яких лежить сприяння вдосконаленню освітнього, інтелектуального, естетичного та духовного стану студентської молоді; описано особливості бібліотечної виставки як інформаційного, аналітичного заходу та наочну форму бібліотечного сервісу.*

***Ключові слова:** виставкова діяльність бібліотеки, культурологічна робота, віртуальна виставка.*

The article discloses the socio-cultural activities of the libraries of higher education institutions, in particular the system of activities, the basis of which is the promotion of improving the educational, intellectual, aesthetic and spiritual state of student youth; the features of the library exhibition as an informational, analytical event and a visual form of the library service are described.

**Keywords:** exhibition activities of the library, cultural work, virtual exhibition.

Сучасна бібліотека здатна якісно змінювати традиційні підходи до інформаційно-бібліотечного обслуговування. Сьогодні соціокультурна діяльність бібліотек ЗВО здійснюється у системі певних заходів, в основі яких лежить сприяння вдосконаленню освітнього, інтелектуального, естетичного та духовного стану студентської молоді. Бібліотечна виставка – це інформаційний, аналітичний продукт, наочна форма бібліотечного сервісу, цікавий елемент наповнення бібліотечного веб-сайту. З метою піднесення іміджу бібліотеки, презентації її надбань. [1].

На сьогодні бібліотечні виставки змінилися за змістом і стилем оформлення. Це поєднання різних видів та типів творів друку та інших носіїв інформації за певним принципом відбору, рекомендованих користувачам бібліотеки для огляду та ознайомлення.

Крім друкованих документів експонуються електронні, аудіо-відеодокументи, твори живопису, рукоділля, архівних документів, етнографічних, музейних, колекційних матеріалів, тощо. [4].

До прикладу виставка – інсталяція «Вишивана моя Україна. Подільська вишивка» (до Дня української вишиванки), де представлені творчі роботи (вишивки) працівників бібліотеки, архівні, музейні світлини.

Виставкова діяльність бібліотеки часто має колективний характер, тому в організації беруть участь кілька структурних підрозділів бібліотеки.

Необхідною умовою підвищення якості виставкової діяльності є оптимізація доступу користувачів до ресурсів бібліотеки. Адаптуючись до сучасних викликів суспільства активно використовуємо віртуальний простір. Прикладом цього є віртуальні виставки – презентації, завдяки яким користувачі дізнаються про нові надходження наукової, навчальної літератури та періодичних видань.

Виставки присвячені різним історичним датам чи постатям, видатним науковцям – аграріям.

Інформаційні виставки спрямовані на професійне інформування користувачів. Прикладом є і інформаційна виставка – огляд «Сучасні напрями розвитку лікарського рослинництва», виставка-огляд періодичних видань «Нові сільсько-господарські машини та обладнання»; інформаційна виставка «Досягнення сучасної ентомології в сільському господарстві»; виставка – вшанування «Вернадський В.І. – вчений енциклопедист, перший президент УАН (до 160-річчя від дня народження)».

Використання нових технологій дозволяє досягти не лише високої якості зображення, але й своєрідного «ефекту присутності подій». [4]. Ряд вимог до бібліотечних виставок, а саме: оперативність (актуальність теми), комфортність (правильне освітлення, зручне розташування), доступність сприяють розкриттю змісту виставок.

Як маркетинговий інструмент бібліотечну виставку розглядають Л.Кудря, Т. Гайворонська. [3].

Як зазначено, видів бібліотечних виставок існує велика кількість. Найбільш популярні такі: виставка – діалог, виставка – портрет, виставка – дискусія, виставка – вшанування та ін.

Важливо згадати історико – документальну виставку «Українська ідея: гідність, свобода, майбутнє (до дня української державності)»; виставка – портрет до дня народження Л.Українки «Незламна Леся»; до дня народження Г.С.Сковороди «Світи Григорія Сковороди», виставки – вшанування «Пам'яті Героїв Небесної сотні», «Добровольці – Воїни світла» (до Дня добровольця; інформаційна виставка «Екологія в умовах війни».

Помітною популярністю користуються виставки стародруків з бібліотечного фонду наукової бібліотеки, де основою виставки є рідкісні книги яким 100 років і більше.

Доречно згадати виставки краєзнавчого змісту, які сприяють популяризації краєзнавчих ресурсів бібліотеки. Це постійно діючі книжково – ілюстративні виставки «Кам'янець-Подільський – перлина Поділля», «Кам'янець-Подільський – остання столиця УНР».

У час, коли інформаційна війна з агресором набула гарячих форм, працівники бібліотеки активніше працюють в інформаційному полі боротьби за правдиву інформацію про історію України, боротьбу за свободу і незалежність нашої держави.

Тематичне експонування книг по такій тематиці: виставка – репортаж «Україна у вогні за свободу»; «ЗСУ – Залізне Серце України. Історія української нескореності»; виставка – панорама «Дух нації: до Дня Соборності України»; виставка – інсталяція «Героїв Україна пам'ятає...»; виставка – перегляд «Вірші обпалені війною: поезія воїнів».

Щоб не бути статичним предметом інтер'єру, щоб працювати і бути корисною, бібліотечна виставка повинна виглядати сучасною за формою і змістом, вабити і притягувати естетичним оформленням, а також ретельним добором літератури, документів, матеріалів для експонування.

#### **Список використаних джерел**

1. Трансформаційні процеси у суспільній та соціокультурній сферах України: монографія / відп. за вип. Т.М.Яворська. – Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. – 185 с.
2. Виставкова діяльність бібліотек. – Українська бібліотечна енциклопедія. URL.: <https://ube.nlu.org.ua/article>.
3. Книжкова виставка: сучасні тенденції. URL.: <http://old.zounb.zp.ua/node/620>.
4. Від традицій до інновацій: сучасні моделі книжкових виставок: метод. рекомендації / Хмельниц. ОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2013. – 24 с.
5. Краєзнавча діяльність бібліотеки. URL.: <http://www.marlibrary.com.ua/index.php.meny=Kray>.

*Ольга Циганок,  
провідна бібліотекарка  
Наукова бібліотека закладу вищої освіти  
«Подільський державний університет»,  
м. Кам'янець-Подільський*

## **ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЗВО «ПДУ» В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ**

*У статті автором висвітлено досвід роботи наукової бібліотеки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» з патріотичного виховання студентської молоді в період повномасштабної війни росії проти України.*

**Ключові слова:** бібліотека університету, патріотичне виховання молоді, масові заходи.

*The author highlighted the work experience of the scientific library of the Higher Education Institution "Podilskyi State University" in patriotic education of student youth during the full-scale war between Russia and Ukraine.*

**Keywords:** university library, patriotic education of youth, mass events.

У лютому 2014 р. росія розв'язала війну проти України. А 24 лютого 2022 р. Україна здригнулася від перших ворожих ракет на своїй території – путін почав повномасштабну війну. Росія відкрито вторглася в Україну, відкривши своє криваве обличчя агресора всьому світові, її армія почала активно просуватися територією України.

Щодня держава-террорист, не маючи спроможності перемогти на полі бою, вдається до варварських атак на українські міста. Держава-агресор руйнує українську освіту та культуру : знищує бібліотеки, музеї, школи, університети.

На сучасному етапі життя країни перед закладами вищої освіти постає завдання – формування людини нового типу, інтелектуальної, свідомої особистості з громадянською позицією, почуттям національної гідності, готової до конкретного вибору свого місця у житті.

Особливу роль у розвитку молодшої людини відіграє патріотичне виховання – головний чинник соціального, економічного й культурного розвитку держави, збереження її національних, громадянських, духовно-моральних, сімейно-родових цінностей.

Патріотизм (грец. батьківщина) – любов до Батьківщини, свого народу, турбота про її та своє благо, сприяння становленню й утвердженню країни, як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовність обстояти її незалежність, служити, захищати її, розділити свою долю з її долею.

Сьогодні, під час повномасштабної війни, виникає необхідність повернутися до кращих традицій нашого народу, до його коріння, до таких вічних понять, як рід, родина, Батьківщина.

У зв'язку з цим бібліотека повинна налаштовуватись не тільки на забезпечення навчального процесу, а й на активну виховну діяльність. Пріоритетним в діяльності бібліотеки стає робота по національно-патріотичному вихованню студентської молоді. Необхідно формувати у молоді високі моральні та морально-психологічні якості, серед яких важливе значення має патріотизм.

Мета національно-патріотичного виховання – формування у студентської молоді :

- високої патріотичної свідомості;
- почуття любові до України;
- пошани до видатних вітчизняних історичних діячів;
- готовність до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Національно-патріотичне виховання студентства в бібліотеці закладу вищої освіти полягає в популяризації літератури з даної тематики, покликані забезпечити морально-політичну і практичну підготовку до виконання священного обов'язку – захисту незалежності України, військової служби в Збройних Силах України, формуванню у молоді стійкості, мужності, готовності до подвигу, самопожертви, самопідготовки і самовихованню почуття патріотизму, любові до України, бажання відстояти її незалежність і соборність, наслідування кращих традицій.

Співробітники наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ» націлюють молодь на те, що патріотизм – це любов до України, до свого народу, гордість за її минуле і сьогодення, готовність до її захисту, утвердження в свідомості оцінки ролі українського війська в українській історії, спадкоємності розвитку Збройних Сил у відстоюванні ідеалів свободи та державності України, її громадян від княжої доби, Гетьманського козацького війська, війська УНР, січових стрільців, воїнів УПА, до часів незалежності, Майдану, героїв Небесної Сотні та захисників АТО, захисників і захисниць, які сьогодні б'ються з російською навалою.

Бібліотекарі нашої бібліотеки рекомендують своїм користувачам книги українських авторів, як то : М.Андрусак «Брати вогню», «Брати грому»; Ю.Андрухович «12 обручів»; В.Босович «Володимир, син Святослава»; Ю.Горліс-Горський «Холодний Яр»; Л.Дереш «Культ»; С.Жадан «Ворошиловград»; О.Забужко «Музей покинутих секретів»; А.Кокотюха «Червоний»; Брати Капранови «Кобзар 2000»; В. Шкляр «Залишенець» та ін.

Форми патріотичного виховання, які використовуються в роботі наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ»:

- інформаційно-масові заходи (дискусії, диспути, конференції, вікторини, вечори).

До прикладу, в нашій бібліотеці проводяться наступні заходи : диспут-роздум «Говорити українською – це модно»; екологічний вечір-пам'яті «Бентежні дзвони Чорнобиля»; вечір-реквієм «Голодомор 1932-1933 років : втрати української нації».

–інтегративні (клуби та об'єднання за інтересами).

При науковій бібліотеці нашого університету діє клуб історичної книги «Артефакт». Клуб об'єднав студентів і викладачів, які цікавляться історією рідного краю та історією нашої країни. Тематика засідань клубу : «Історична література очима користувачів»; «Поділля в дослідженнях істориків-краєзнавців»; «Історична література : 10 кращих книг українською» та ін.

–діалогічні (бесіда, між рольове спілкування).

До прикладу, проводяться патріотичні години «День Державного Прапора»; «День Незалежності України»; «День Конституції України»; «День української вишиванки»; «День пам'яті захисників України». Влаштовуються зустрічі в бібліотеці – «День захисників та захисниць»; «День українського козацтва». Години інформаційних повідомлень : «День пам'яті кіборгів України»; «День вшанування захисників Донецького аеропорту»; «Згадай юність, що горіла в Крутах». Історичні повідомлення : «День Єднання»; «День державного Герба України»; «День Героїв Небесної Сотні»; «Повномасштабне вторгнення російського окупанта на Україну» та ін.

–Візуальні (музеї, книжкові виставки, тематичні книжкові полиці, тематичні стенди тощо).

На абонементі художньої літератури наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ» готуються книжкові виставки, або книжкові полиці до ювілейних дат українських письменників. До прикладу : «Я син свого часу і весь належу сучасникам своїм» (до 130-річчя Олександра Довженка); «Тільки й долі – чесно вмерти, Хрест без плями донести...»(до 160-річчя Павла Грабовського).

Доповнюють матеріали книжкових виставок і тематичних книжкових полиць рекомендаційні списки літератури. В систематичній картотечі статей та краєзнавчій картотечі виділено рубрики за тематикою основних історичних та політичних подій країни.

Наукова бібліотека ЗВО «ПДУ» прийняла участь в благодійному ярмарку на підтримку ЗСУ, а також організувала акцію по збору книг для наших захисників «Книга на фронт».

Інформаційні технології створюють проблему зниження рівня читацької культури молоді. Відбувається зменшення інтересу до користування друкованою книгою, як джерелом інформації. І на разі бібліотека стає центром пропаганди книги, в тому числі і патріотичної тематики.

Повномасштабна війна погіршила доступ до освіти, негативно впливає на якість освітнього процесу й успішність, а також відображається на психоемоційному стані студентів і викладачів. Заклади вищої освіти, через війну не можуть постійно навчати студентів у звичайному очному

форматі. Бібліотеки також вимушені змінювати формат своєї роботи і пропонують скористатися спектром бібліотечно-інформаційних онлайн послуг. В умовах війни бібліотеки намагаються бути ближче до кожного користувача.

Ми дякуємо Збройним Силам України, які безстрашно боронять нашу свободу та незалежність. Слова подяки волонтерам і всім хто працює, наближаючи Перемогу. Попре пережите, українці не втрачають віри та впевнено заявляють : «Ми переможемо !».

#### **Список використаних джерел**

1. Бондаренко Н.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів /Н.В.Бондаренко, С.В.Косянчук : метод. реком. – Київ : Фенікс, 2022. – 64 с.
2. Морозов Ю.М. Зміст та значимість національно-патріотичного виховання сучасної молоді в умовах професійно-прикладної підготовки майбутніх спеціалістів / Ю.М. Мороз // Фізична культура в університетській освіті: інновації, досвід та перспективи розвитку в умовах сучасності : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практич. конф. м. Дніпро, 11 трав. 2022 р. – Дніпро : ДДУВС, 2022. – С. 80 – 84.

*Наталія Юрачковська,  
провідна бібліотекарка  
наукової бібліотеки ЗВО «ПДУ»,  
м. Кам'янець – Подільський*

## **ОРГАНІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ФОНДУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ КОМПЛЕКТУВАННЯ**

*У статті обґрунтовано напрями і засоби комплектування бібліотечного фонду; висвітлено основні проблеми цього процесу та шляхи їх подолання на прикладі роботи наукової бібліотеки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет».*

***Ключові слова:** бібліотечний фонд, комплектування, наукова бібліотека Закладу вищої освіти «Подільський державний університет».*

*The article substantiates the directions and means of completing the library fund; the main problems of this process and the ways to overcome them are highlighted on the example of the work of the scientific library of the Higher Education Institution "Podilskyi State University".*

***Keywords:** library fund, completing, science library Higher Educational Institution "Podillia State University".*

Бібліотечний фонд - це основа основ функціонування бібліотеки, без якої бібліотека як соціальний ресурс існувати не може. Фонд - це базис бібліотечної роботи, є основним матеріальним та інформаційним ресурсом, сутність та потенціал якого розкривається безпосередньо при виконанні ним своїх основних функцій.

Якість та об'єм бібліотечного фонду залежить, в першу чергу, від його комплектування. Як базовий процес бібліотечної діяльності **комплекткування** є основою початкового етапу роботи бібліотеки по формуванню її документно - інформаційного ресурсу, від чого залежить бібліотечно - інформаційна діяльність колективу. Процес комплектування багатоплановий і залежить від багатьох

об'єктивних чинників, зокрема, фінансових, законодавчо-правових, стану ринку видавничої продукції та інших факторів[2 с.3 ].

Робота ведеться по трьом напрямках комплектування: поточному - поповнення бібліотечного фонду новими документами, які щойно вийшли у світ; ретроспективному - поповнення бібліотечного фонду назвами та примірниками за минулі роки; рекомплектуванню - очищення фонду від застарілих, зношених та непрофільних документів.

Загальний фонд наукової бібліотеки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» на 01.01.2024 року складає **636167** примірників. **Книжковий фонд - 548670** примірників. **Періодичні видання - 87497** примірників. Із них за типами видань: суспільно-політична - 194838 (35,5%) , природнича - 3381 (0,61%), технічна - 52809 (9,62%), сільськогосподарська - 243303(44,3%), художня - 32629 (5,94), інша - 21710 (3,95%). За видами видань: наукова - 341991 (62,3), довідкова - 3264 (0,59%) підручники - 158047 (28,8%), методичні матеріали - 1681 (0,3%), програми - 4749 (0,86%), автореферати дисертацій - 5067 (0,91%), ГОСТИ - 1242 (0,22%), (Ед - 109 примірників; неопубліковані документи ( дисертації - 296), з них: українською мовою - 131961 (24,05%), російською мовою - 413768 (75,4%), іншою мовою - 2941

(0,53%). Якщо узагальнити: **наукової – 64%, навчальної – 29,9%, художньої – 5,94%.**

Аналіз та функціонування (БФ), моніторинг незадоволеного попиту інформаційних потреб дає змогу коригувати процес комплектування, основними напрямками діяльності якого є:

- аналіз документного потоку;
- виявлення й обґрунтування відбору необхідних документів;
- оформлення замовлень на документи та контроль за їх виконанням.

Якщо зробити невеликий екскурс в минуле та прослідкувати динаміку поповнення бібліотечного фонду наукової бібліотеки Закладу вищої освіти

« Подільський державний університет», то за останні десять років можна прослідкувати невтішну тенденцію зменшення надходження нових надходжень, а саме:

З 2013 року по 2023 рік кількість нових надходжень до бібліотеки склала 10095 примірників, з них - 8237 примірників книг та 1858 примірників періодичних видань.

Рекомплектовано за цей проміжок часу 7481 примірників видань. Фактичний приріст з урахуванням нових надходжень та рекомплектуванням склав 756 примірників. Фонд *цінних* та рідкісних видань збільшився на **60** примірників. Фонд неопублікованих документів (дисертацій) на 57 екземплярів.

Книжковий фонд	Кількість примірників нових надходжень до книжкового фонду (примірників) за період 2013 – 2023р.р.	Співвідношення в % від загальної кількості нових книжкових надходжень за 10 років (2013 – 2023р.р.)
<b>за видами видань:</b>		
наукова	2448	29,71%
довідкова	344	4,17%
навчальна(підручники)	3322	40,33%
програми	602	7,30%
автореферати	572	6,94%
художня	740	8,98%
методична	198	2,40%
ГОСТИ	11	0,13%
<i>неопубліковані</i>	57	
<b>за змістом:</b>		
суспільно - політична	1320	16,02
природнича	1294	15,70
технічна	995	12,07
сільськогосподарська	3235	39,27
художня	740	8,98
інша	653	7,92
<b>за мовами:</b>		
українською	6884	83,57%
іноземною	1353	16,42%
т.ч. російською	1137	13,80%
іншими мовами	216	2,62%

Проаналізувавши, можна зробити висновок, що за останні десять років за складом нових надходжень більший відсоток припадає на навчальну літературу (50%) українською мовою(83,57) природниче - сільськогосподарського напрямку (55%). І навіть не обтяжуючись іншими численними показниками, можна констатувати, що це, безсумнівно, негативна тенденція. Від фінансування до недофінансування і майже відсутності фінансування шлях вже пройдений. Але всі ці негаразди перекрыла війна. Питання це болюче, неприємне, але замовчуванню не підлягає, бо це стосується розвитку бібліотеки. Не функціонування, а саме розвитку та перспективи.

Основними джерелами комплектування фонду наукової бібліотеки Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» на сьогоднішній день є:

- отримання подарункових видань;
- отримання обов'язкового екземпляра видань, надрукованих науковцями ЗВО «ПДУ»
- передплата періодичних видань;
- приймання видань на заміну загублених книг.

Більший відсоток припадає на отримання книг в **подарунок**, завдяки постійно діючій акції.: **"Подаруй бібліотеці книгу!"**, в рамках якої ми приймаємо подарунки від студентів, випускників та викладачів, інших небайдужих користувачів, зацікавлених в поповненні бібліотечного фонду необхідними документами та матеріалами. Завдяки цьому вкладу ми отримуємо як найсвіжіші видання, так і видання ретроспективного напрямку учбової та просвітницької літератури .З **найсвіжіших** : надходжень було отримано подарункових 50 примірників підручника: Іванишин В.В.Експлуатація машин і обладнання: підручник / В.В.Іванишин, А.В.Рудь, С.М. Грушецький; ЗВО «ПДУ». - Кам'янець - Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2024. - 576с.

Акція продовжується, тому прохання до небайдужих користувачів і надалі підтримувати реноме сучасної бібліотеки, мотивацією може слугувати те , що ваш

дар, вклад принесе користь та займе гідне місце в бібліотечному фонді - скарбниці нашої бібліотеки. Започаткована благодійна акція «Книги для ЗСУ», яка збирає нові сучасні видання українських авторів, прохання також долучитись та приєднатись і тим привнести якусь щирю матеріально - ментальну крихітку у нашу перемогу над ворогом.

Фонд постійно поповнюється новими методичними матеріалами, укладачами яких є викладачі Закладу вищої освіти «Подільський державний університет», новими випусками наукового фахового журналу «Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка», міжнародного наукового журналу «Професійно - прикладні дидактики», матеріалами міжнародних науково - практичних, студентських конференцій.

Слід зазначити, що протягом достатньої кількості років в процесі комплектування не використовувались видавництва [4 с.9]. Ми знаходимось у пошуку шляхів виходу з цієї кризи, але будь які кроки в цьому пошуку потребують витрачань. Останні нові надходження з ДУ НМЦ «Агроосвіта» датуються 2018 роком. Безоплатний книгообмін пригальмувався, враховуючи суто об'єктивні чинники та обставини. Якщо маємо можливість, надсилаємо в якості методичної допомоги в коледжі нові вузівські видання.

Передплата періодичних видань виконується щорічно в межах виділених коштів з урахуванням потреб кожного факультету, тому вибір періодичних видань затверджується кожним факультетом окремо. Стратегічна й оперативна необхідність такого аналізу виникає у зв'язку з введенням нових спеціальностей і дисциплін, які необхідно забезпечити відповідною літературою вже на етапі акредитації спеціальності. В 2024 році передплата була здійснена на 6 назв газет та 12 назв журналів на суму: 14607 - 00, але їх випуск та отримання дещо сповільнилось у зв'язку з воєнним станом та об'єктивними чинниками. Хоч список періодичних видань також значно скоротився за минулі роки, але наразі кожен рік стабільно є підписка. Очищенню фонду сприяє **рекомплекткування** як важливий напрямок

роботи з комплектування. Цьогоріч рекомплектовано 919 примірників видань, враховуючи чинники як моральної їх застарілості, так і фактичної зношеності. Слід визнати, що тенденція перевищення кількості рекомплектованих видань у співвідношенні з новими надходженнями поки є превалюючою.

Але в умовах суцільної нестабільності, головне - не втрачати відчуття перспективи в будь-якій справі, бо це досить потужний негативний фон буденності, який безперечно впливає на життєдіяльність особистості, функціонування будь-якої організації, на творчо-креативний потенціал працюючих фахівців-спеціалістів в будь-якій сфері застосування. Електронні документи та нові інформаційні технології відкривають для бібліотек великі перспективи, друковані видання втрачають свої позиції, але не зникнуть[3]. І тут слід зазначити, що любі матеріальні носії старіють, зношуються. Плин часу торкається всього, це незворотній процес, але книга не зникне ніколи. Це пам'ять віків, це глибинна вдячність і оспівування книги як уособлення всього інтелектуального, талановитого значущого великих митців, творців, вчених, філософів, дослідників. Книга буде співіснувати з іншими матеріальними носіями завжди. Наше завдання - збереження та примноження того надбання, яке ми вже маємо.

#### **Список використаних джерел:**

1. Астапенко Т. Управління фондами: наукове підґрунтя, критерії ефективності, практичні аспекти (досвід Миколаївської ОУНБ ім. О. Гмирьова /Т.Астапенко// Вісник книжкової палати.- .2010.-.№ 5.-.С.24 - 27.
2. Вилегжаніна Т.Поточне комплектування - один із важливих аспектів управління формування бібліотечного фонду/ Т.Вилегжаніна// Бібліотечна планета.-.2007.-.№4.-.С.1 – 7.
- 3 .Салата Г.В. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні/ Г.В. Салата//Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. - .2022.-.№1.-.7- 13.
4. Стрішенець Н. Відбір при комплектуванні: мистецтво чи наука?/ Н.Стрішенець// Бібліотечний вісник. - 2009. - №1. - С.7 - 15.

## *Електронне наукове видання*

**Бібліотеки в сучасному світі науки та культури** [Електронний ресурс]: збірник наукових праць II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, м. Хмельницький – м. Кам'янець-Подільський, 16 травня 2024 р. / за ред. К. В. Гораш, О.Б. Айвазян. — Кам'янець-Подільський, 2024. — 112 с.

Відповідальна за випуск : Гораш К. В.

Кам'янець-Подільський 2024

